

Társasutazás a Szentföldre

Részletes program a 74. oldalon.

A tartalomról:

Prof. dr. Krausz Sámuel (Wien): A művészet, mint kell a zsidónak élnie. — Gálosi Soma: Az Isten asztalosa. — Hill Gilland (Páris): David Kagan, az autodidakta. (A művész hét képével.) Képek Keletről és Nyugatról. (8 illusztrációval.) — Patai Edith: Ugy álltunk ágyad körül. (Versek.) — Berend Pál: Morris Gest. (Arc-képekkel.) — Peterdi Andor: Ötven rézkrajcár. — Dr. Krausz (Ács) Mór: A chaszidizmus mint világnézet. — Rafael Chamizer (Breslau): Filozófus és próféta fejei. — Neményi Endre (Jeruzsálem): A mi utunk... — J. Gal-Eser (Jeruzsálem): Kfar-Hanoar — az „Ifjak falva”. (7 képpel.) — Egy félóra Frankl Adolfnál. — Komlós-Kredens Aladár: A hatvanéves magyar-zsidó költészet pöréhez. — Patai József: Bezárom a vitát... — Morris Rosenfeld levele Kiss Arnoldhoz. — Farkas László: Őszi napok szomorú ritmusa. (Vers.) — Uj könyvek. Patai József: Dr. Karl Schwarz (Berlin): A zsidók a művészetben. Dr. Friedmann Dénes: A zsidó enciklopédia. — F. Fürth Margit: Üdvözlét a Minden-séghez. (Vers.) — Rózsa Ignác: A Tisza és a Jordán. — Irsai István: Uj héber betűk rajza. (5 képpel.) — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Krónika és Szemle. — Szerkesztői üzenetek.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA
DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: 0 Megjelenik 0 Telefonszám: 0 Kiadóhivatali igazgató:
Dr. PATAI JÓZSEF. 0 minden hó elején. 0 LIPÓT 999—55. 0 VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

*Megbízható minimális tőkével rendelkező egyének-
nek vidéken képviselőt adunk.*

Zálogcédulákat kiváltok.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII. Király-utca 51.

Telefon: J. 405-35. (Teréz-templommal szemben).

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

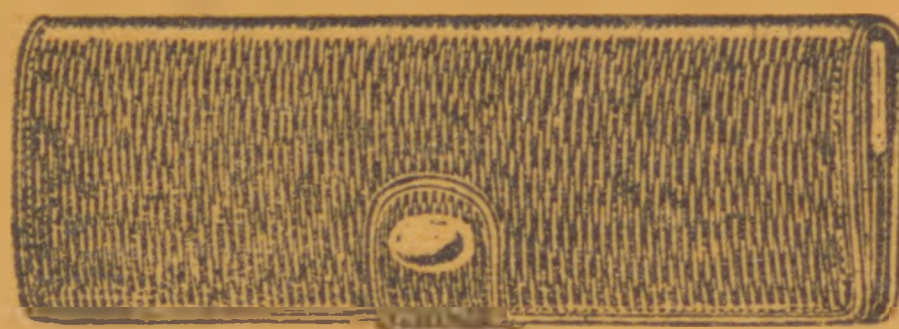

**MEINL
UJTERMÉSŰ TEA**

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű,
intenzív aromájú indiai keverék. Doboz-
ban kb. 1/2 angol font

P 8.30

CSÁNGÓ HENRIK

BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403—45

A cím fontos! Flórküzet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Theobaldstrasse 6.

Alapítva 1869.

Szakszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és tár-
sadalmi kiképzést ad serdülő leányok-
nak, kiket bármely iskolafaj számára
is előkészít. Legjobb referenciák bel-
és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-
pálya.

Kiváncra prospektussal szolgálunk.

DAVID KAGAN (PARIS): A GETTÓ HEGEDŰSE.

DER GEIGER DES GHETTO.

Beilage des Mult és Jövő.

A Mult és Jövő 1929. évi február havi műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIX. ÉVFOLYAM, 1929 FEBRUÁR

Prof. Dr. Krausz Sámuel (Wien): A művészet, mint kell a zsidónak élnie.

— Heinrich York-Steiner könyve alkalmából.* —

Már a címet is nehéz visszaadni: *Die Kunst als Jude zu leben*, hát még e nagyarányú könyv tartalmát ismertetni! York-Steiner azon kevesek közé tartozik, akik amellet hogy mélyen gondolkodnak, szépen is írnak. És e könyv a nagyközönséghez fordul, a nagy zsidó közönséghez, mely vallásához és fajához hű maradván, elhelyezkedni akar e sivár világban, mely ellenséges többséggel van teli. A *kisebbség* helyzetét a nagy keresztény többségben tárgyalja e sok tekintetben oly bámulatos mű. York-Steiner szlovák származású ember, mint ilyen egykoron Magyarországhoz tartozott úgy, mint Theodor Herzl, Max Nordau, kikhez a cionizmus dolgában korán csatlakozott és kiknek világnézetét mai napig vallja és terjeszti. Származását ő sem birja megtagadni, a magyar föld speciális viszonyai sokszor lebegnek szeme előtt és sokszor tér rá azoknak megbeszélésére. Ez teszi e könyvet alkalmassá a magyar zsidó közönség tájékoztatására is.

Husz nagy fejezetben tárja elénk a régi és a mostani zsidóság képét és e nagy uton igen nagy anyagot ölel fel. Mindenről beszél és mindenről elmélkedik. A zsidóság okulására, a harcban való kitartásra, egy szebb és jobb jövő előkészítésére oktat. Azzal kezdi és azzal végzi, hogy „*Minderheit verpflichtet*”: kisebbség kötelez. Ezt választotta könyve mottójául. A többség mindenütt és mindenkor elnyomta és ezentul is hajlandó lesz elnyomni a közepette élő kisebbséget és sajnos a zsidóságnak a kisebbség sorsa jutott. A többség nem engedi magát kioktatni, hajlítani, puhítani; ösztönszerűleg támad a kisebbségre, melyet idegen elemnek tart, mely rosszabb és gyengébb nálánál. Innen a zsidóüldözés különböző fokai és nyilvánulásai; azt megmásítani nem lehet. A modern antiszemitizmus csak egyik jelensége az egész

világon megnyilatkozó többségi érzelemnek. A kisebbségnek tehát jutott feladatul, hogy összeférjen és modus vivendit találjon a többséggel. Ez persze sok szenvedéssel, türelemmel és megalázással jár, de ebben rejlik a kisebbség nagy erkölcsi ereje, mert ideális vonás az, hogy meggyőződésünkért és az öröklött életmód kedvéért odaadjuk az élet kellemességeit, feláldozunk tekintélyt és megbecsülést.

Éppoly igaz, mint egyszerű elmélet. Tehát nem vallásos fanatizmus, nem is gazdasági versengés a zsidógyűlölet szülő oka, hanem egyszerűen a tömeg erőbeli ösztöne, mintegy természeti törvény. Az erősebb marja a gyengébbet. A zsidó mindenütt idegen, mindenütt gyengébb, mindenütt alávetve a kisebbség törvényének. Csak önönmagának megbecsülése, fájának és vallásának kellő ismerete és értéklése adhatja meg a zsidóságnak azt az erkölcsi erőt, hogy a sors által rájáért szenvedést megállhassa.

Megható szavakban ecseteli szerző a hitehagyás szégyenét, kárát, lesújtó hatását. Nem az a szabadulás útja, hanem a zsidó önérzet. És azt nagyban előkészítette és elősegíti a cionizmus, melyben egyedül látja York-Steiner a zsidóság jövőjét. Nagy igazságok, nagy gondolatok mindenütt.

De menjünk sorjában. Szerző feltárja népünk egész multját, vázolja jelenét, rajzolja jövőjét. Az egyik fejezetben kidomborítja az Ó-Testamentum mivoltát az Evangéliommal szemben; igaz, hogy amott sok bűn, vérontás, emberi gyötrellem és ravaszság — emitt fenséges tanítások és az isteni kegy lengése, de amott az élet tükre, itt egy vallásos lángész látomása. Epigrammatikus rövidséggel mondja: Das alte Testament enthält eine Sittengeschichte, das neue Testament eine Sammlung von Sittensprüchen. Vajjon élt-e Jézus? Szerző igenli e kérdést, jó iskolába járván a modern kutatóknál. Pált nagy organizátornak tartja, de misztikus hajlamú embernek is és ez uton nem

* Heinrich York-Steiner: *Die Kunst als Jude zu leben*. 1928. Verlag M. W. Kaufmann, Leipzig. Szerző arcképével. 655 oldal, 8° és 18 oldal tartalomjegyzék.

követhette őt a hivatalos zsidóság, mely észszerű törvénynek hódol. Ama gyér mondatokban, melyekben a talmudisták Jézusról itt-ott megemlékeznek, némi mese és kemény bírálat foglaltatik, de sohasem az, hogy Jézus nem is volt élő lény.

A Talmudot szerző keresztény tudósok bírálata alapján ismerteti, azt vélvén legjobbnak, hogy beszéljen az ellenfél és ha *nála* talál a Talmud védelemre és elismerésre, annál súlyosabb e hang és annál elfogadhatóbb. Sok helyütt így jár el a szerző és szerencsésen. A szerző *befelé* is akar hatni, mert közismert dolog, hogy a zsidó maga sem ismeri irodalmát és maga is becsmérli a Talmudot, aki már most York-Steiner könyvének e fejezetét elolvassa, lehetetlen, hogy jobb véleményt a Talmudról magának ne alkosson és a megismerés útján eljön az elismerés is.

Az európai műveltség bölcsője a Kelet. Nemcsak hogy a kinyilatkoztatott vallásokban majd 800 millió ember él, tehát az emberiség fele, hanem a művészet is, melyet görög szellemnek szokás tulajdonítani, alapjában véve keleti termék, mert Perzsiából származik, ahová pedig a sémi Babylonból jutott el. A földközi tenger mellék népei csinál-

ták a mai kulturát, Ázsia és Európa közösen; miért ne lehessen ezt elismerni? Ción és Golgotha — mennyi hatás; miért kell az egyiket kijátszani a másik ellen? A dicsőített antika ellenében dicsőség illeti a zsidó erkölccsant; nem amaz boldogít, hanem emez. Jól mondja Renan: „Más népek törvényei azon örködnek, hogy az igazságnak folyamata legyen, tehát keveset határozz, hogy jó és boldog-e az ember. A zsidó törvény ellenben alászáll az erkölcsi nevelés minden részletébe“.

„A katakombákban, a földalatti ájtatosság misztikus világú hajlékaiban, Dávid zsoltárait énekelték; a királyi dalnok verseivel ajkukon mentek a mártírok a vadállatok torka elé a circus maximusban és akárhányszor velük a Judaea-beli foglyok is, a *nemzeti* zsidók. Mert ezek is titokban éltek és haltak istenükért, ahogy a felfedezett zsidó katakombák tanúsítják. A síri templomok sötét mélyeiből hatoltak fel a Ción himnuszok, a széttépett tetemekből szálltak ki az életbe és lelki melegükkel, isteni közelségükkel meghódították az antik világ elhidegülő és elhidegítő márvány-kulturáját“ (York-Steiner).

Következik nagy tanulságos fejezet a faji problémáról. Minden faji elmélet hiábavaló; semmiféle faji biológiával nem lehet a zsidót definiálni. A zsidó mindenütt és mindenkor faji keresztkezésen ment keresztül, csak körülbelül 900 év óta, hogy a zsidót kizárták a keresztény társadalomból, hogy valamennyi zsidóságra tért idegen nép vagy a kereszténységbe vagy az iszlámba olvadt bele, hogy minden a zsidóságra tért proszelita egyént máglyára ítélték — csak azóta lett a zsidó az a zárt faji jelleg, mely egyedül áll a világon.

A könyv gerincét az a fejezet képezi, melyben York-Steiner sok történeti adattal bizonyítja, hogy a kisebbség sorsa mindenütt és mindenha az — üldözés; a zsidóság sorsát csak e szempontból lehet kellően megérteni. Azt, amit a szerző pl. a *parszik* szektája üldözéséről felhoz, bátran lehet a zsidóság sorsa mellé sorozni; de e részt nézetem szerint épp úgy lehetne az *örmények* sorsára is hivatkozni — és mindkettő *árja* nép! Ha jól tudom, az örmény példa megvan Coudenhove könyvében az antiszemitizmusról. York-Steiner különben gyakran idézi e szerzőt és egyáltalán igen jártas a modern szakirodalomban. Ezzel is bebizonyosodott, hogy a helyes gondolkodás különböző embereket ugyanaz igazság felismerésére vezet.

Róma annak idején nemcsak Jeruzsálem, hanem Karthago ellen, e másik hatalmas sémi impérium ellen is harcolt. Róma utódja, a katolikus egyház, szintén nem tehet egyebet, mint ellenfelét sújtsa, hogy önmagát erősítse. De azért a katolikus egyház mindig elismerte, hogy a zsidóságnak van létjogosultsága és utóbbi időben e körökben mindinkább gyökeret ver a tudata annak, hogy a zsidóság megsemmisülése ez egyház saját

David Kagan (Paris):
Hazatérés a zsinagógából. Zurück von Gebet.

alapjait is megrendítené. A kereszténységnek lehetetlen magáról lerázni a zsidóságot, mert ezzel saját gyökerét sujtaná. Hitetlenség és gőgös faji elmélet ellen az egyház rászorul a biblia tanúságára, a biblia tanúsága azonban elválaszthatatlan a biblia népétől, a zsidóságtól. Jézust nem lehet, nem szabad a zsidó talajból kiszakítani. Ez elmélkedéssel a szerző szempontot nyer a zsidóság viszonyát illetően a katolikus világhoz, mely viszony szerint sok kilátással kecsegtet. A protestánság fölmerülése felszabadította ugyan az elméletet az egyház járma alól, de a protestánság szintén merev dogmákba merült és ott, ahol többségre tett szert, rögtön üldözőbe vette a kisebbséget. Volt idő, midőn a katolikusok szövetkeztek a zsidókkal a protestáns üldözők ellen. Mindamellet megérthetjük, hogy a kitérni vágyó zsidóknak a protestáns elmélet tetszetősebbnek tűnik fel, mint a katolikus egyházé, de egészben véve e konklúzióra jut a szerző, a zsidóságnak nem hozott Luther és Calvin tana semmi könnyebbséget, sőt lévén a német protestánsok a faji antiszemitizmus szülő apái és e körben hangzik fel a csatazaj leginkább, hogy a kereszténység maga is zsidó termék és mint ilyen, nem a fajára büszke németnek való.

Amit szerző azon kérdésről mond: vajjon kalmár nép-e a zsidó? alig szorul bővebb ismertetésre. Mindenki tudja, mily fájdalmas utat tett meg a zsidóság, míg ősi foglalatosságát, a földművelést, a pásztoréletet, a természetbeli adásvevést kénytelen volt abbahagyni. A zsidókat egyszerűen kiszorították minden tisztességes kenyérkeresetből. Mégsem lehet mondani, hogy a kapitalistarendszert a zsidók találták fel, legfeljebb azt, hogy résztvettek fejlesztésében és maguk módjára felhasználták. Ellenben tény az, hogy *leküzdésére* ők adták meg az első lökést. Keblükből támadtak Marx és Lassalle és nagyon szépen bizonyítgatja szerzőnk, hogy e férfiakban a próféta-ság szelleme lüktet. Itt toldjuk hozzá, hogy majdan, midőn a zsidó politikusokról kell szólnunk, szintén arra a megfigyelésre jut szerzőnk, hogy prófétai ihlet szállta meg egy Disraelit, egy Rathenaut, midőn olyannyira keresték a jót és igazat és üldözték az aljast és gazot.

Igen nagy gondolat az, hogy a zsidó politikusok az államot az etikai érzés szempontjából szeretnék beállítani, mellőzván a mindennapi és tényleges szükséglet ápolását. Szerzőnk e gondolatmenete, azaz, mint magyarázza a zsidó politikusok ténykedését, alkalmasint sok vitára fog alkalmat szolgáltatni. Nehéz azt is elfogadni, hogy a zsidóban különösen erős a szocialista érzés; erre vannak esetek és erre van magyarázat, de nem lehet a zsidóság lényegének feltüntetni. Azt is állítja a szerző, hogy még eddig tönkrement minden állam, mely csakis a vallásra volt alapítva; példa rá a zsidó, sok katolikus és sok mohamedán állam. De az arabok és utánuk a törökök világállamot alapítottak; hogy aztán századok múlva

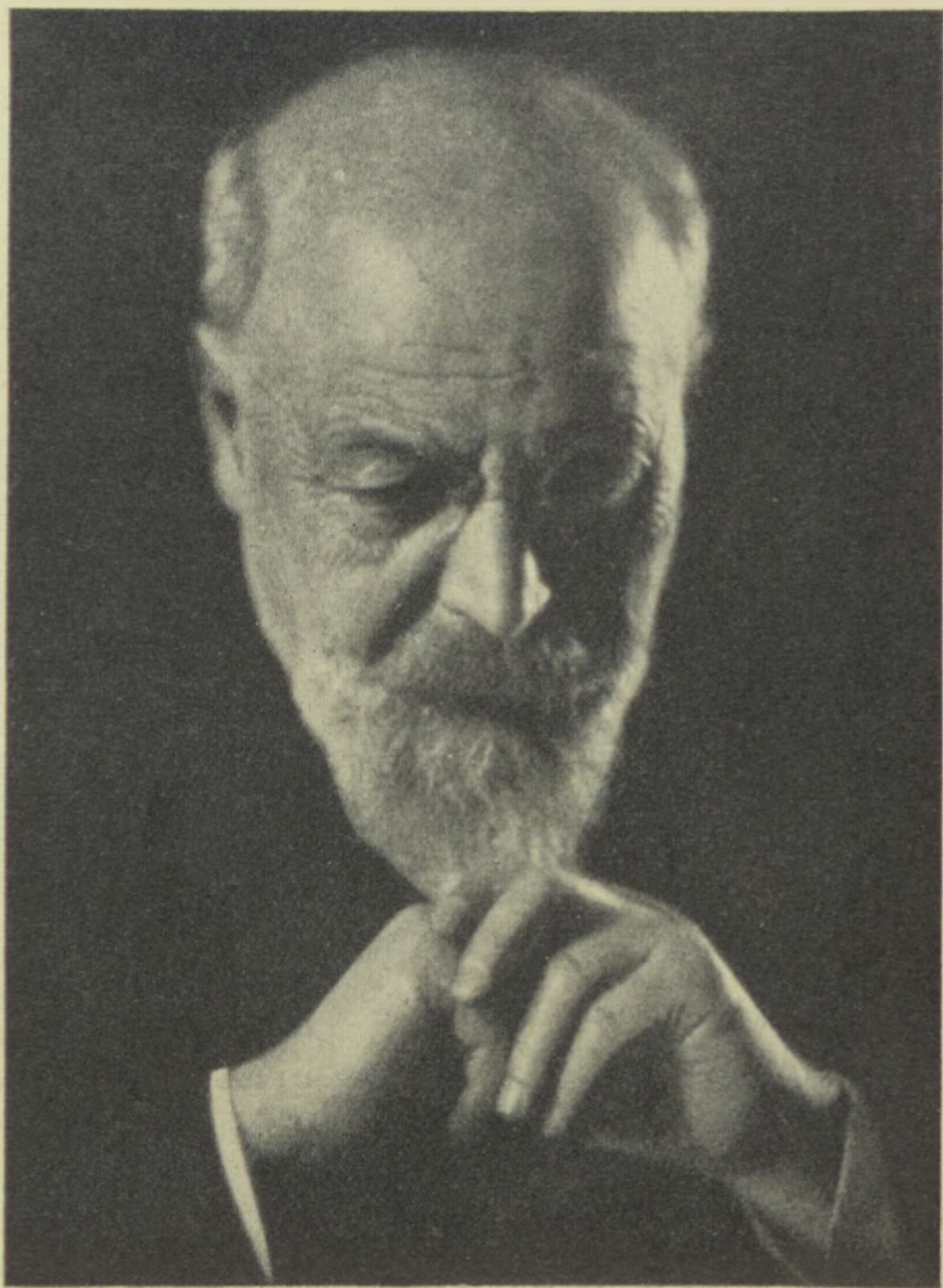

David Kagan (Paris): Jesajas.

tönkrementek, nyilván más faktoroknak tulajdonítható. Hogy a zsidók oly sok jeles politikai írókat produkáltak, szerzőnk szerint abból magyarázható, hogy a zsidók ősidők óta historice gondolkodnak és sok keresztelés útján mindenféle népi problémát könnyen feldolgoznak elméjükben.

Az antiszemitizmusról szólván, szerzőnek e mozgalmat igazi okára vezeti vissza: a többség brutális erejére a védtelen kisebbséggel szemben. Igen figyelemreméltó a német antiszemitizmus lélektana; a német nem érzi magát elég erősnek és szilárdnak saját faji jellegében (minden nemzetiség között a német asszimilálódik a legkönnyebben idegen környezetben) és innen van, hogy annyira fél az idegen elem elhatalmasodásától (francia, dán, lengyel). Azt is mondja York-Steiner, hogy sok mindent meg lehet bocsájtani, csak azt a jogtalanságot nem, melyet másokon elkövettünk; a német pedig a zsidón igen sokat követett el és azért ítéli meg rosszul, azért idegenkedik tőle. Persze e tekintetben nem kellene a németnél megállnunk; hol marad pl. a spanyol, az orosz stb.?

Igen érdekes fejezet az, mely a zsidó bátorságról szól; mellőzzük a példákat, de mindenképpen kitűnik, hogy a zsidót csak mesterségesen tették gyávává, holott pl. a cionista ifjak és sportegyletek létezésük rövid ideje óta is igen sok jelet adtak testi edzettségüknek.

Heinrich York-Steiner,
a „Die Kunst als Jude zu leben” szerzője.

Nagyon szívre ható az, amit szerzőnk a keresztény zsidóbarátokról mond; kell, úgymond, hogy a zsidó örökké emlékezzék barátairól, jóakaróiról. Minél nehezebb volt e nemeseleknek szabadulniok a zsidógyűlölet előítéletétől, annál nagyobb a tettük, kezdve a pápáktól és egyházfejedelmektől a német írókig (Lessing, Herder), egész sora jelenik meg a dicső emlékeztető férfiaknak, kik egy egész világ gyűlölete ellen óvták és elismerték a zsidót, de talán egynek példája sem hat meg bennünket annyira, mint ama nemes emberé, akit csak ezen a néven ismerünk: a proscurowi pópa. Ismerni fogja őt az utókor is...

Még van egy fejezet, mely a zsidó családi élet bensőségéről és jelenlegi veszedelméről szól; itt meleg szavakban inti szerző a lankadókat és spekulánsokat, akik gyermekeik érdekéből hagyják el a zsidó talajt. Igen megszívlelendő érvek.

Vége az utószó: „A mi utunk”. Majdnem lehetetlen visszaadni ékesszóló intelmeit és tanácsait. Önérzetes legyen a zsidó, ismerje önmaga is faja értékét, de ne törjön előre, ne tolakodjék be a keresztény társaságba, ne szurja ki az ólálkodók szemét jólétével, női ékszereivel. A zsidó türrön és bizzon...

Egy bölcs ember, nagy tudós és jeles író szólal meg előttünk e bámulatos könyvben, mely mindent felölel, amire a zsidónak szüksége van.

Jegyzet. Tekintve az utolsó mondatomat, meg kell jegyeznem, hogy York-Steiner könyve, mely végtelen sok adatot ölel fel, sok helyen hibásan közli az adatokat. E dolgoknak csak latens jellege van, de azért mégis jónak látom, a főbb hibákat kiigazítani, a szerző és az olvasó javára.

Első kánonizálás a pentateuché, történt Ezra és Nehemiás idejében 500-ban Kr. e. (14 l.); ez téves. 500-ban nem volt kánonizálás és Ezra és Nehemiás egy fél századdal később éltek. — A Talmud tudtommal azt mondja, hogy a Zsoltárkönyvnek 10 szerzője van, de nem 40 (16. l.). — Bosszantó sajtóhiba (19. l.) Ps. 22, 17 „Wunder (Hund helyett) haben mich umgeben”. — Josephus eredetileg nem héberül volt írva (51. l.), hanem aramul. — Nem tudom honnan veszi szerzőnk a kétszer ismételt állítást (73. és 536. l.), hogy minden farizeus kötelességének ismerte, hogy évente legalább egy proselytát szerezzen. — Az sem igaz, hogy a farizeusoknak a rabbiknak nőtlenséget ajánlottak (75. l.), ha ez igaz, akkor ugyancsak sok rabbi lépte át és lépi át most is a farizeusok törvényét, holott ez a rabbinikus törvény pur et simple. — Nem áll, hogy R. Jóchanan ben Zakkai megnyerte Vespasiánt arra, hogy Jeruzsálem ostromát abba hagyja (90. l.). — Nem áll, hogy a midrások előbb lettek leírva mint a misna (93. l.), legfeljebb a Mekhiltára, Sifrára és Sifrére áll ez. — A 241. lapon szerzőnk összetéveszti a Tell Amarna táblákat az Elefantine-féle papyrusokkal. — Bernhard Clairvaux nem a 4. (269. l.), hanem a 2. kereszties hadjáratot propagálta. — Románia az istenért csak nem kapta Nyugat-Magyarországot (West-Ungarn 390. l.). — A templombajárás a zsidóknál nem vasárnap (507. l.), hanem szombati napon vagy on (Sonntag talán tévedés Sonnabend helyett; így nevezi ugyanis az igazi német a szombatot). — A szerző, úgy látszik, nem tudja, vagy nem akarja észrevétni, hogy a keresztény egyház nem a makkabaeus hősokeket (512. l.), hanem a makkabaeus martyrokat iktatta a szentek sorába. — Rész Lákis nem tannaitaként szerepel (513. l.), hanem amóra-képen. — Nagyon ferde adat az, hogy 1685-ben Buda várának török ostromlása alatt a zsidók hőiesen a magyarokkal küzdöttek (518. l.), mert először is a Buda vára 1685-ben török kézen volt (csak 1686-ban foglalták vissza a császári hadak), aztán pedig történeti tény, hogy a várban lakó zsidók török gazdáikkal tartottak — hisz nem tehettek másként — és a magyarok e háborúban egyáltalán nem szerepelnek.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK

a **MULT ÉS JÖVŐ** 1928. évfolyamához
8 oldalas teljes tartalomjegyzékkel.

Ára 3 pengő és portó.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában,
Budapest, VI., Révay-utca 14. Telefon: L. 999-55.

Ugyanitt kaphatók bekötési táblák és tartalomjegyzék a régebbi évfolyamokhoz is.

Gálosi Soma: Az Isten asztalosa

Acsallóközi zsidóknál ritkásan emlegették az embereket igazi nevükön. Ilyesmi csak inkább ünnepélyes alkalmakkor történt.

Teszem azt a szimchasztórai istentiszteleten, mikor is teljes címüknél hívták fel a hitközség ama jeles férfait, kit a szentírás körülhordozásával megtiszteltetnek. *Aluf hajokor reb Modche Neufeld, tivekol bökiloszénu mechabed bichevód hatauro!*... — harsogta például a samesz. Máskor csak az utónév és lakó- vagy származási hellyel jelölték őket. Így volt a nagyapám, reb Nosze Bucsuházi és volt a familiában reb Zalme Böny és Eszterl Tany is.

Ezeken kívül nem egy embernek gúnynev is jutott osztályrészül. Michol *Leginyember*-nek nem nőtt se bajusza, se szakála és fiatalos ábrázata miatt hívták így mindhaláláig. Hogy Solem Kokindenok azonban honnan kapta e dísznevet, azt már nehéz volna kitalálni. Nehéz életkörülmények mellett, kenyérkereső gondok közepette sokszor eldurvultak a kedélyek és a tréfa meg gúny nem volt mindig válogatós.

A régi Szerdahelyen csak a zsidóság módosabb része folytatott üzletet rendes boltokban. A kisebb emberek az országútra, a faluzásra szorultak. Kinek kocsija-lova volt, az már valahogy megélt. Volt ki bőrt, tollat szedett össze, a másik edényt cserélt gabonáért, a tyukászok pedig egész kasztot képeztek. Még a hajkereskedés is foglalkozási ág volt. Nem volt éppen könnyű mesterség egy-egy szép hajfonattal bíró parasztemenecskét, selymekendővel, kalárral és egy pár sájnforinttal lekenyerezni, hogy fejdíszét leszíszszantani engedje. De elvégre mégis meg lehetett egyezni az asszonnyal, de jaj volt, ha a vásár lebonyolítása előtt a gazda haza talált jönni. Akkor jobb volt copfokkal kereskedőnek idejében megugorni, nehogy furkósbottal, vasvillával kössön ismeretséget.

Hát az ilyen kalandok is hozzájárultak, hogy valaki extra névhez jusson. Csak egy embernek volt olyan különös neve, ki ha azt ártatlan tréfálkozásból kapta is, abban valami tisztelet és elismerés is rejlett. Egy mesterembert: *az Isten asztalosának hívták.*

Egyszerű, a tudományokban járatlan ember volt. Csak imádkozni tudott és jámbor életével pótolni akarta azt, hogy nem volt alkalma „tanulni”. Kis műhelyében csinálta a paraszti, egyszerű bútorokat, a festett puhafaágyakat, politéros sifonért, de leginkább csak javítások jutottak neki.

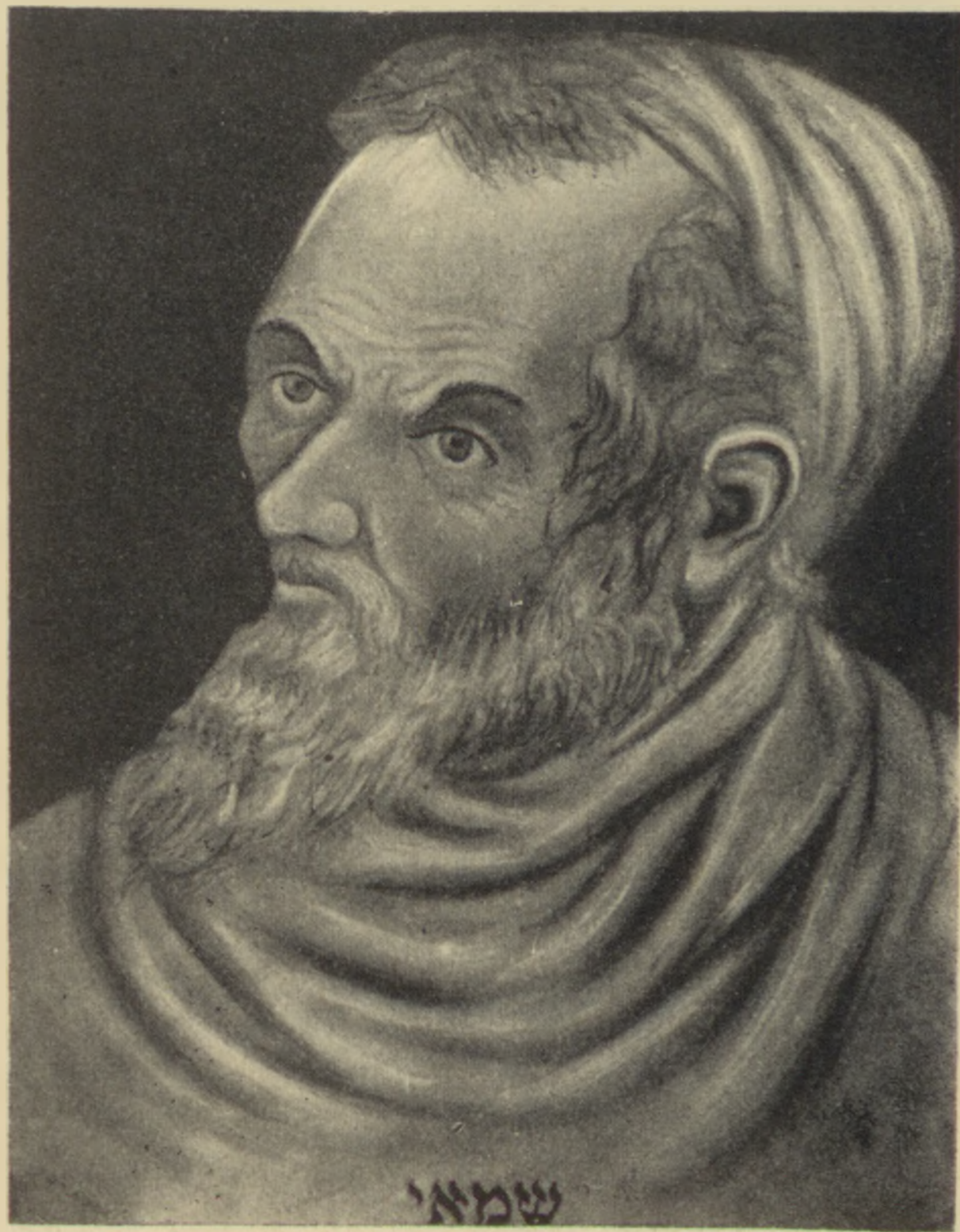
Jogosan kijáró jussnak tartotta azonban, hogy ha halott akadt a kilében, ő csinálhassa a koporsót. Még pedig fizetség nélkül, micvéből. Nem járt valami nagy munkával a régi Szerdahelyen, de talán a maiban sem ez a mindnyájunknak kijutó bútordarab, mely ott annak se volt nevezhető,

mert néhány szál gyalulatlan deszka még össze-szegezve sincs. Nem állott másból, mint két, a test hosszának megfelelő oldaldeszkából, aztán fejtől, lábtól egy-egy ékalakú darabból. Az oldaldeszkán fent, két helyen egymással szemben bevágások vannak, abba kerül két lécdarab. Arra fektetik a földéldeszkát. Feneke nincs, mert a halottat sírjába a pusztára fektették, azután köréje helyezték a deszkarészeket, rájuk a födelet és már hullott a rög...

Minden más munka rögtön félrekerült, ha ilyen dolga akadt. Ezt a micvét nem engedte volna át senkinek. A deszkát a Chevra adta, ő szeretettel, ingyen végezte a munkát. Ugy érezte, hogy azért lett az ő osztályrésze az asztalosság, hogy az emberszeretet műveiből itt kivehesse részét. Ezért nevezték el az Isten asztalosának.

Élte napjait abban a boldog megelégedettségben, melyet csak a jámbor hívő lélek élvezhet igazán. Kit nem bánt a vagyon terhe és szűkös kenyere mellett élvezni tudja azokat a lelki örömeket, melyek szombat és ünnep megtartása, a vallási kötelemek teljesítése és a halottak körüli szolgálása neki nyújtott.

Csak egy dolog bántotta az Isten asztalosát. A tanulatlansága. Ott lakott az iskola mellett és áthallatszott hozzá a fiúk duruzsolása, amint a bibliát tanulták. Nyári időben sokszor a nyitott ablakok alá lopódzott, hogy hallgathassa miképpen vezeti be reb Koppel, a melamed teendőket végző

David Kagan (Paris): Sammai a tanaita.

rabbijelölt, az ifjúságot azokba a rejtelmekbe, melyeket számára a Rasi magyarázat különös alakú apró betűi képeztek.

— Ribajne sel ajlom! Világ teremője — sóhajtott fel ilyenkor — ha már egyszer falun, szegény sorban, tanulási alkalom hiányában kellett nevelkednem, add meg, hogy valamikép én is hozzájárulhassak a tóratanulás micvojának gyakorlásához!

Már jól benne voltak Mar Chesvan hónapjában, mikor a kile behozatta reb Koppel fadeputátumát, mellyel egyben tantermét is fütenie kellett. Eddig is már esténként hűvös volt az idő, a fiúk valami maradékfával tüzet raktak, melyet a melamed úgy ápolt, hogy a kenyere mellett vacsorául élvezett diók héját dobta a kályhába. Na azután egy fiú ravaszkodott, hogy hideg van, reb Koppel csodálkozva vetette oda:

— Hogy volna hideg, hiszen most tettem három krajcár ára dióhéjat a tűzre!

Szóval beérkezett a fa, csak favágóban volt éppen hiány. Beszölt tehát reb Koppel az asztalosműhelybe, megkérve a mestert, nem tudna-e vala-

kit, ki elvágja a fáját, mert ő nem igen tud szerezni.

Egy pillanatig gondolkodott az Isten asztalosa, azután felcsillant a szeme...

— Meg lesz, meg lesz... küldök egy embert, ki rendesen felvágja, sokat se fog érte kérni. Csak tessék rám bizni, majd odaküldöm.

Kora reggel, alig pitymallott, egy alak lopódzott reb Koppel udvarába és nem sokára már tompán, egyenletesen hangzott a fűrész a faskamrából. Mikor reb Koppel felkelt és a templomba ment, már csikorgós volt az idő és örömmel dörzsölte össze kezeit, hallván a faskamra felől a hangokat és gondolván: csak derék ember az Isten asztalosa, mindjárt szerzett egy munkást. Mire hazajött a templomból, már ott feküdt egy garmada vágott fa. Igaz, hogy napközben nem jelentkezett a favágó, de másnap kora reggel megint harsogott a fűrész.

Reb Koppel nem igen törődött a világi dolgokkal, de egy pár nap múlva mégis csak eszébe jutott, hogy a farakás fogy, vágott fa van mindig és a munkás még nem jelentkezett fizetésért. Így ő akaratlanul is beleeshetik abba a bűnbe, melyet Mózes harmadik könyve Kedausim fejezetének tizenharmadik verse tilalmaz; „ne tartsd vissza a te munkásod szolgálatjának jutalmát reggelig.” Azért másnap reggel odament a faskamrába és benézett.

A reggeli derengésben megismerte a favágót. Az Isten asztalosa hasogatta jókedvűen a fát.

— Mit csinál itt szomszéd — kérdezte reb Koppel.

— A talmud taure micvoját gyakorlom a saját tehetségem szerint...

Somlyó Zoltán:

KÉZCSÓK.

Apám két díszes ezüstlap között még ma is őrzi egy fiatalasszony lilatintás fakó leveleit.

A papír már fakó. De amiket a levelekben írt: a forró szavakat az életnél forróbban őrzi szívem... Csak lopva merülhettem néha el a gyöngyszemeknek tiszta tengerébe... mézédés menyasszonykorában írt bárányszőlőkről, akácfavirágról...

A két díszes ezüstlapot apám ha megpillantá reszkető kezemben: a homloka zord redőkebe szaladt — és én ijedten, félve elfutottam... Egy téli este megláttam apámat a két díszes ezüstlapra hajolva... Ott zokogott... és megfogta kezem és megcsókolta gyengéden, vigyázva...

David Kagan (Paris): Teher alatt.

Unter der Last.

Hill Gilland (Páris): David Kagan, az autodidakta

Szinte egyenesen egy litván jesivából került a párisi „Művész-Internationale” elé egy fiatal zsidó festő.

Egy új világot hozott magával, a litván talmud világát.

Fiatal ember, alig harminc éves, aki még soha festeni nem tanult. Kagan a chéder és a jesiva növendéke volt. Már gyermekkorában rajzolgatni kezdett, de a tanulásnak nincs meg a lehetősége a litván kisvárosban. Tanul, de Bibliát és Talmudot. Mikor végre Vilnába kerül, a vilnai jesiva feje nem tiltja meg neki, hogy a festőakadémiára járjon. De közbejött a háború és Kagan alig pár hónapig tanulhatott csak festeni. Így aztán végleg autodidakta maradt. Tehetsége önmagától, önállóan fejlődött és Kagan mai művészete élő bizonyítéka annak, hogy a művész fejlődésében mily kis szerepet játszik az iskola. Karakterfejei különösen azok, amelyekben eltekint kissé irodalmibb tendenciáktól, eleven kiegyenlítetttséggel hatnak. Ebből a szempontból tekintve, egyik legsikerültebb művének tetszik a fiatal hegedűs portréja (l. műmelléklet). A gettó kis hegedűse úgy jelenik meg előttünk álmadozó, messzenéző sötét szemeivel, mintha a zsidó melódiák szárnyán szeretne kirepülni abba a nagyvilágba, amelybe a szomorúsággal sujtott életéből sóvárog. És mint értékes kontraszt ez a kép később belekerült egy „Vidám zsidó muzsikások” című képcsoportjába.

Érdekeselek próféta-fejei, melyek közül Jezsajas a legkifejezőbb. Itt logikai motívumok is érvényre jutnak, melyek Kagan műveiben nagy intenzitással jelentkeznek. Mindenesetre plasztikus kifejezőerőről tesz tanuságot.

Más oldalról mutatkozik a művész a nagy talmudista, Sammaj portréjában. Ha erre a képre nézünk, igazat adunk a vilnai jesiva fejének, aki egyengette Kagan utját a művészet felé.

A kritikusok, akik vilnai és berlini kiállításait ismertették, környezetével és zsidó nemzeti múltjával való belső összeforrottságát művészete fő mozgató erejének tartják. Mi éppen ellenkező véleményen vagyunk. Az autodidakta Kagan nem festhetett mást, mint amit Litvániában látott. De eljutva Párisba, a művészélet centrumába, lesz ereje magába fogadni úgy művészileg, mint témailag az európai, párisi művészet minden értékét.

Azonban így is a legérdekesebb jelenségek egyike, hogy David Kagan szenzációként hat Párisban. Valaki, aki egy litván értől indul el és befut a nagy Óceánba...

David Kagan (Páris): Tanulmány.

Studie.

Patai Edith: Ugy álltunk ágyad körül

I.

Ugy álltunk ágyad körül asszonyok
Fehéren mosolyogva a fekete gyászban,
Magunkra húztuk ezt a mosolyt,
Mint utolsó takarót.
Ugy álltunk ágyad felett, mint védőangyalok,
Őrizőn, gyógyítón, altatón, feledtetőn,
De kisiklottál karjaink közül
— Sápadt hajós, messzetűnő hajón —
E földről csak a mi fehér mosolyunkat vitted el,
Mint utolsó takarót...

II.

Hiszem — eljön a nap vagy az éj,
Felszakad lelkünkől s kiömlik a bánat megdermedt folyója,
Kitárul az éj kapuja s megoldja mélysége mélyét a föld is,
Ahol rejtelmes gőzben bugyog fel miriád melegvizű forrás
És minden, mi élet, rügyezve indul —
S ahová fáradtan megtérnek mind a csobogó vizek az estben
Pihenni, pihenni...
Ide száll lelkünk keresve arcod messzetűnt Testvér,
Tán itt pihensz Te is, mint boldog, sugárzó szépségű ifjú,
Ki csalja szeretője: az élet karjából álmosan hullott anyja ölébe
És most melegen, puhán örökre védi, öleli az ős-anya őt...

Berend Pál: Morris Gest

Amerika legnagyobb színházi specialistája és egyuttal Amerika legőszintébb, legnaivabb rajongója mindenért, ami művészet. Orosz-zsidó származású. Amilyen lelkesedéssel és áhitattal apái és nagyapái az Írás könyveit tanulták, ugyanolyan hittel csinálja ő Amerika színházi művészetét. Vallásos és meggyőződéses zsidó marad és az érzése, hogy nem cselekszik kevesebbet a vallásáért, mikor elsőrendű színházat „csinál”, mint amikor ősei a hit elvont tanításainak éltek.

Nem fiatal ember. Negyven és ötven között. Veje David *Belasco*-nak, a briliáns amerikai írónak, színházigazgatónak, dramatikusnak és irodalmi dolgokban egyik legforradalmibb fejének. Aki a színpadért való rajongásában egyáltalában nem idősebb vejénél.

Gest öltözködésében is hangsúlyozza, hogy közeli kapcsolata van a művészetekkel. Hatalmas feketeselyem csokornyakkendőt visel, Európában már szokatlanná váló hosszú művészhaját, egész megjelenésében jellemző a nagyuri hanyagság — amit egyébként csak akkor nevezünk nagyurinak, ha egy jószituált úr űzi ezt a sportot.

Gest azt mondja előttem, hogy *csak a zsidó képes igazán, őszintén, önzetlenül a művészet érdekében dolgozni és alkotni, csak „a zsidónak van szíve hozzá.”* Mert csak a zsidó hozott magával ősi tradícióiban lelkesedést a tudás és a

tudáshoz közelálló művészetek iránt olyan mértékben, hogy egészen feloldódik az alkotás lázában.

Persze — ez az érzésem — hogy Morris Gestnek nem volna szabad ennyire általánosítania, ilyen hangsúlyozottan kiemelnie, a zsidót a fenti összefüggésben. Az ő tévedése ott van, hogy nyilvánvalóan csak az amerikai átlagpolgárnál állítja szembe az ottani zsidót. És így valójában igaza van. Eltekintve egy egészen fiatal, alig tizesztendős irodalmi és művészeti áramlatról, Amerika mostanáig elvetett minden irodalmi és művészeti dolgot, mely nem volt százszázalékosan üzlet. Kivételt egyedül az amerikai zsidók képeztek, akik hajlandók voltak a művészetet és irodalmat élvezni, hajlandók voltak áldozatokat hozni értük és érzékük volt a magasabbrendű irodalom és művészet megértéséhez.

Amerika modern kulturájában kivételes szerepe van tehát Morris Gestnek. Ő az az ember, aki megrendezte az első olyan előadást, felépítette az első olyan színházat, leszerződtette az első olyan színészeket, akik és amelyek egyáltalában nem bíztattak üzlettel: az előadott darab nem volt közönség-darab, a rendezés nem volt hatásvadászó, külső effektusokra építő, a színház kicsi volt, kamarajáték számára és a leszerződtetett színészek nem voltak a közönség kedvencei, ismeretlenek voltak, fiatalok, viszont tehetségesek.

Ezért nem szabad nagyon megütközni Morris Gest kijelentésén, *mikor a zsidóságnak a fenti kivételes pozíciót követeli a művészet művelésében.* Mi európai emberek, akik felnőttünk a kölcsönös vallási toleranciában, hidegebben ítéljük meg a dolgokat. Tudjuk, milyen kivételes értékeket adtunk, mi európai zsidók az európai kultúrának, de tudomásul vesszük azokat az értékeket is, amelyeket mások adtak.

Ez a negyvenegynéhányéves naiv ember... De ugyan miért naiv? Mert a büszke zsidó voltát és a színpadért való gyermekes rajongását naivnak ítélem meg? Holott mindkét dolog az ő lelkének legerősebb két pillérre, nagy, hatékony, hatalmas érzések, amelyek előtt meg kell hajolni tisztelettel, nyilván megértéssel is, de semmiestre sem úgy, hogy naivnak mondom ezeket az érzéseket.

Rájövök, hogy mindent az amerikai helyzettségéből kell néznom. Itt van ez az ember, aki kijelenti nekem, hogy háromezer dollárt fizetett rá Max Reinhardt amerikai „Mirakel”-előadásainak menedzselésére. De szívesen csinálta, mert alacsony belépődíjakat szedett, reklámot csinált a tömegek számára és valójában sikerült Reinhardt magasabbrendű művészetét megismertetni a tömegekkel. Lényegtelen ebből a szempontból, hogy a kulturember előtt talán bántó kincs a „Mirakel” még Reinhardt

Morris Gest

*Nikita Belejevvel,
a leghíresebb orosz komikussal.*

rendezésében is, vagy talán éppen azért, de nem lehet vitatni, hogy néhány millió egyszerű ember számára mégis életüknek legnagyobb értékét jelentheti. És ezekért az egyszerű emberekért, akik a mi számunkra tulajdonképpen megfoghatatlanok, dob ki Morris Gest háromszáz-ezer dollárt szándékosan az ablakon, mert egyedül ő képes megfogni, felfogni az ő nagy, zsidó és „naiv” szívével az egyszerű embert és azt az örömet, amit számukra egy grandiózus színelőadással nyújthat.

Talán már megérteni és szeretni is kezdem Morris Gestet.

*

Amerika reprezentatív polgára, aki az orosz gettóból került ki és akinek ma is kedves társalgási nyelve a jiddis. Azé az emberé, aki Amerika legjobb angolnyelvű előadásait hozza ki. Itt Berlinben, ahol találkoztam vele, egy délelőtti együtt töltöttünk, sőt megtisztelt azzal, hogy ebédre hívott magához: itt Berlinben is legkedvesebb emberei a szegény orosz-zsidók, akik megvárják a szálloda hallja előtt és mikor kiszállunk Gest autójából, udvariasan, figyelmesen megemelik kalapjukat. Gest oda-megy hozzájuk, mindegyiknek kezébe nyom egy nagyobbértékű papírpénzt, megsimogatja az arcukat, a szeme enyhén és barátilag siklik végig rajtuk: köztük van, az ő zsidói, az orosz gettó zsidói között.

Gest a zsidó psziche kiváló képviselője: kezdek rájönni. Univerzális értékeket alkot mindenki számára valláskülönbség nélkül, sőt néha hangsúlyozottan a nemzsidók számára. Lásd „Mirakel”. Ugyanakkor az ő közeli emberei, a földhözragadt menekült orosz-zsidók között érzi magát legjobban. Nem tudja eltagadni a származását, de nem is akarja, mint ezt mindenki, vagy nagyon sokan a zsidók közül a helyében, főleg ha európai zsidóról volna szó, tenné. Morris Gest lelke megengedi ezt a nagy ellentmondást: magamhoz emelni a tömegeket válogatás nélkül és szeretni őket, de elmosolyodni és könnyre fakadni csak kisebb részük előtt fogok, azok előtt, akiket az én közvetlen véreimnek ismerek.

Nem hivatásos „kulturember” Morris Gest. Annál jóval több. A szája szögletétől az orra tövéig két mély árok húzódik: a szenvedés barázdái. Sokat kinlódhatott ez az ember, amíg eljutott mai helyéig. A cári Oroszországból Amerika színházi diktatúrájáig.

Az Írás embereinek, a tanítóknak, a papoknak utódja Morris Gest. Nem „kulturember”, nem akar az intellektualitás fölényes virtuóza lenni, hanem tanítója az embereknek, — akinek ugyan szellemileg megvan mindaz, amivel egy kulturember rendelkezik, — de ő a kulturember agya helyett a naiv papok szívét és pénzét ajándékozza a többieknek.

David Kagan (Paris): Tanulmányfej.

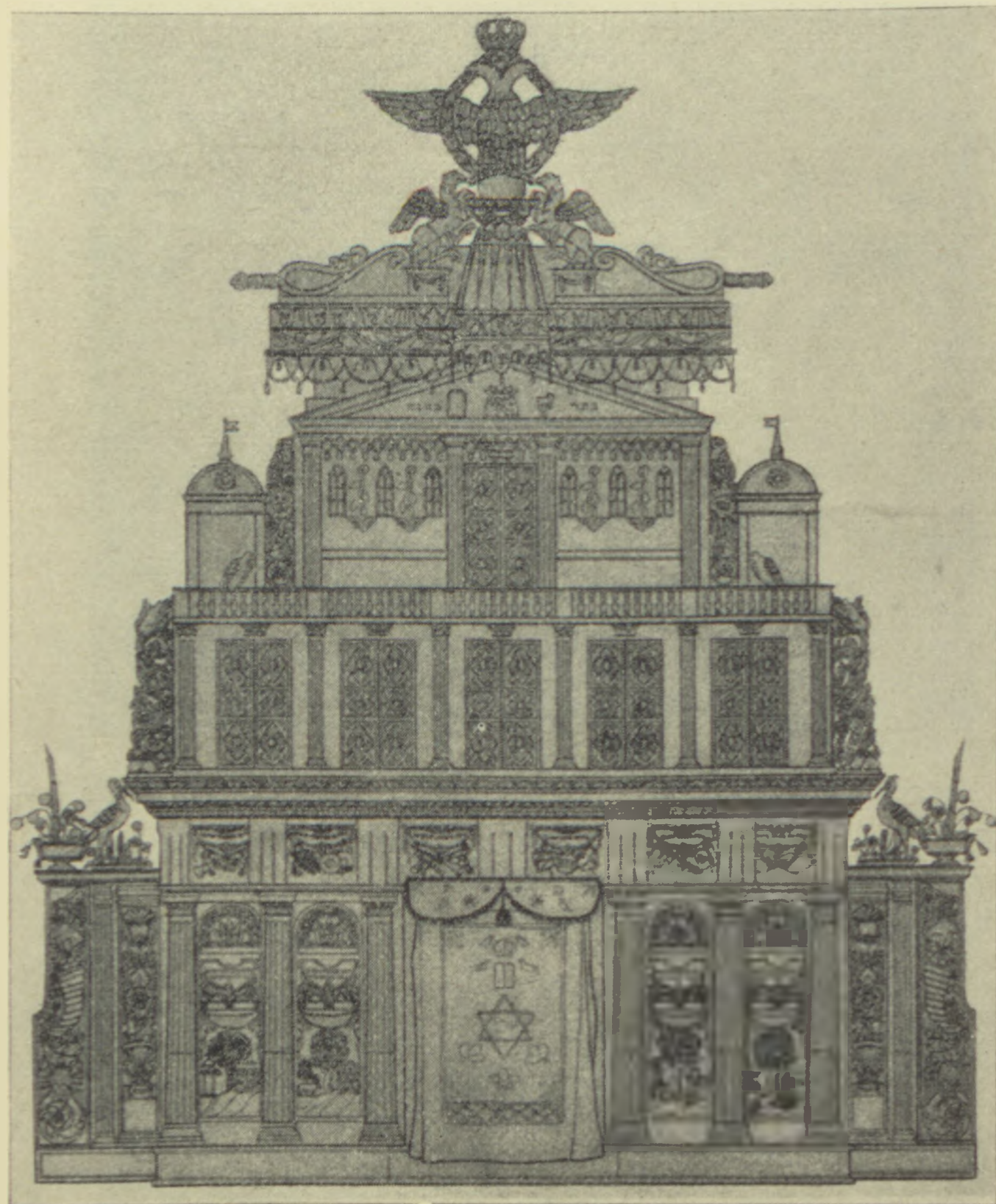
Kopfstudie.

Peterdi Andor: Ötven rézkrajcár

Volt idő, amikor úgy csatangoltam szerte a világban, mint egy ifjú Ahasvérus. A poros, forró országút volt a világom s boldogan, dalolva, füttyörészve bandukoltam, nem számolgatva a mértföldköveket, nem törődve sem az idő múlásával, se a holnapommal, még kevésbé életem jövőjével. Vándorlásaim során sokféle emberrel akadtam össze: ifjú bócherekkel, öreg „ajrach“-okkal, mesterlegényekkel, cigányokkal s valamennyien valami különös derűvel beszéltek a vándorélet, sokféle gyönyöreiről. Eleinte kételkedően és nagyon kevés megértéssel hallgattam őket, amikor áradoztak előttem s különböző kalandjait mesélték a pihenés perceiben, de később, amikor már én is öreg legényke voltam az országút szabad világában: megértettem őket. És ha most visszagondolok rájuk s valamennyien elém kerülnek, úgy, ahogy akkor láttam és megismertem őket, még inkább gyökeret ver bennem az a meggyőződés, hogy boldog embert azóta sem láttam. Ágrólszakadt, szegények voltak, porosan, rongyosan, a nap izzó hevétől meggyötörve tévelygtek faluról falura, városról városra, de mindig vidáman, örökké nótás kedvvel. A szabad, fesz-telen élet eszelősei voltak, madárlelkű rajongó

emberek, akik a fönséges természet oltárára áldozzák mindenüket: a nyugalmukat, jólétüket, a reményt és az életet magát. Ők a percnyi élet kelyhéből isznak s fogalmaik között nem létezik: sem a gond, sem a cél. Örökké mosolygó fatalisták, akik oly szépen és megbékülve tekintenek a messzeségbe, vagy a sugaras égboltra, mint a néma fák...

Én hajdan megismertem őket és ma, talán még jobban megértem őket, mint akkor, ami-

Régi frigyszekrény a plonski (Lengyelország) zsinagógában.

Toralade, Synagoge Plonsk. (Budko.)

Dr. Karl Schwarz: „Die Juden in der Kunst“ c. művéből.
(Heine-Bund kiadása.)

kor még együtt tapostam velük az országutakat. Igaz, nagyon fiatal voltam akkor, az élet mélyebb értelme, még nem foglalkoztatott, most már ezen is túl vagyok és be kell vallanom, hogy nem lettem azóta se bölcsőbb. Arra a kérdésre, hogy mi az élet igaz értelme, ma éppúgy nem tudnék válaszolni, mint ahogy akkor sem tudam volna.

Mindegy. Az igazság csak annyi, hogy öregebb lettem jó harminc esztendővel s újra visszakiváncokozom az országútra: a szabad, a derűs, a boldog csavargók közé. Ugy érzem, hogy a mi agyonszabályozott társadalmi életünk hazug és fonák s ők, az ő nomád, portyázó életükkel, vala-

hogy közelebb járnak az igaz és emberibb élethez. De ki tudja?... Lehet, hogy egyáltalán nincs igazam. Abban azonban egészen bizonyos vagyok, hogy magam körül nem igen tudok boldog embert, de ha kint járnék valahol a tizedik határban, talán egy árokszálen, vagy patak partján megint találkozhatnék derűs, ragyogó lelkű vándorokkal.

Ez a kis történetem is abból a boldog ifjúkoromból való, amikor sántikálva, a sok gyaloglástól: megdagadt bokákkal, együtt mentem a széllel és felhőkkel.

Nem tudtam volna magyarázatát adni annak, hogy miért vágyódom olyan szenvedélyesen oda, ahonnan elszármaztam, ahol születtem s ahol gyermek éveimet eltöltöttem. Vándorlásaim első stációja ennél fogva szülőfalum: Soponya volt. Nem élt már akkor sem ott egyetlen atyámfia se s így voltaképpen azt sem tudtam, hogy kihez megyek, ha odaérek. Egy-két pajtásomra gondoltam s ezenkívül azokra, akik ismerték szüleimet, úgy hittem, hogy majd megörülnek, ha látnak s köztük töltök néhány napot, megnézem a falut, szülőházamat, a kis templomot s aztán újra odább állok. Megyek a szomszéd faluba, ahol öreg szüleim laknak s ott is eltöltök vagy két hetet s ezzel a szülőföldi búcsúzkodással mondok Isten-hozzádat hazámnak s megyek külföldre. Ez volt az egyetlen program, amelyhez kötöttem magam vándorlásom során. Aztán mindegy, hogy merre és hová! Csak el, minél messzebbre.

Ugy is történt.

Fáradtan, elcsigázva érkeztem meg a faluba. Nem várt ott senki. Ahogy végimentem nagy utcáján, némely tót menyecske megbámult, de aztán az is tovább ment a maga útján. Nem akadtam én ott egyetlen pajtásomra se s még a falu is olyan idegenül hatott rám, mintha tán sohasem is jártam volna benne. Nem találtam meg a házat se, amelyben laktunk, a templomot se. Csak a kis öreg temetőt ismertem föl, ahol annyi kedves délutánt töltöttem s az útszéli körte- és almafák mosolyogtak felém régi ismerősökként. Mintha csak integettek volna felém:

— Gyere fiam, ölelj át megint. Emlékszel, sok nadrágot koptattál el rajtunk?

S én megálltam a fák előtt s majd hogy sírva nem fakadtam előttük. De az emberek előtt idegenül mentem el. Senki nem köszöntött, senki nem kérdezte, hogy ki fia vagyok, kit keresek s hogy miféle szándék vezérelt erre. Mostohaságot, hidegséget éreztem ebben a faluban s nagyon, nagyon fájt, hogy az emberek itt is csak olyan idegenül néznek, mint akármely más faluban. Neni is időztem benne sokáig. Végimentem a nagy utcáján s egyetlen jámborarcú tótot kérdeztem, hogy merre kell Pusztakertre mennem, meg aztán, hogy jutok oda legközelebb. Ennyiből állt a szülőhelyemen való tartózkodás.

Késő este volt már, amikor megérkeztem

nagyapámékhoz. Az öregek koránfekvő emberek voltak s már pihentek, mikor kis portájuk elé értem. A kis kapu csukva volt. Kopogtam rajta, nem hallották, erre az ablak alá mentem s az ablaküvegen zörgettem be bátortalanul. Ezt meghallották s bent félretolta a függönyt nagyanyám, s kinézett, biztonnyal felháborodva, amért háborgatják ilyen későn nyugalmukat. Kinézett, de bizony ő sem ismert meg s kiszólt. Ha nem is értettem meg, hogy mit mondott, de úgy sejtettem, hogy azt kérdi: ki vagyok és mit akarok? Magyaráztam s az ablakon át, de az ő nehezethalló füle nem értette meg unokája lelkesítő hangját. A függöny megint csak lehullt s nagyanyám újra eltűnt az ablaktól. Már most mitevő legyek? — sópáncodtam magamban. — Ujra megkopogtam az ablakot, némi tisztes várakozás után. Erre már nagyapám került az ablak elé. Alacsony, zömök kis emberke volt és indulatos természetű. No, gondoltam, ennek se lesz valami jó vége. Hát amint kinéz, kissé rekedtes hangján megszólal, de elég dühösen:

— Kit keres?

Erre én is keményen beszóltam:

— Nem ismer, nagypapa? Én a Kálmán fia vagyok Pestről.

— Kicsoda?

Megint csak nem értette, hogy ki vagyok. Erre intettem, hogy nyissa már ki a kaput, majd bent megmondom, hogy ki vagyok. A függöny újra leesett s egy-két percre rá megnyílt a kis kapu.

— Én vagyok, nem ismer meg nagypapa? — szóltam feléje.

— Bizony fiam, nem ismerlek, ha nem mondod meg, hogy ki vagy.

— A Kálmán fia vagyok, az ön unokája.

— Melyik vagy te, úgy tudom, hogy négyen vagytok.

— Négyen, nagypapa. Én vagyok a második: az Avromele.

Ez a párbeszéd még kint folyt le köztünk a kapuban. De, hogy a nevemet mondtam s arcvonásaimban is biztonnyal talált valami rokonságot, erre betessékelt.

— Hát csak gyere be fiam, majd bent elbeszélgetünk.

A szobában ezalatt ijedezett nagyanyám, hogy micsoda égszakadás, földindulás lehet itt, hogy ez az idegen olyan makacsul be akar tolni hozzájuk. Nagyon öregek voltak már mind a ketten. Gyerekeik korán világgá repültek s ők magányosságban, szegénységben éltek ebben a kis tót faluban. A világról csak annyit tudtak, hogy van két nagy város, az egyik Bécs, ahol a király él, a másik Budapest, itt meg a gyermekei élnek. Ezenkívül van még egy Amerika, ezzel aztán be is kalandozta képzeletében az egész világot.

A szobában égett a petróleumlámpa s amint

beléptem a nagyapám oldalán, a zárt szoba fojtó levegője csapott meg. Nagyanyám ágyában ült s csodálkozva meresztette felém a szemét, de én nem igen törődtem mindezzel, hanem egyszerűen hozzámentem, megcsókoltam s azt mondtam neki:

— Ugy-e nem ismer, nagymama?

Ő pedig csak nézett, nézett s nehezen derülő emlékezete nem tudta őt felőlem eligazítani.

— Bizony fiam, nem tudom eltalálni, hogy ki vagy?

A budweisi zsinagóga.

Synagoge in Budweis.

Dr. Karl Schwarz: „Die Juden in der Kunst“ c. művéből.
(Heine-Burd kiadása.)

Nagyapám ezalatt a pipáját tömködté s mikor látta, hogy nagyanyám nem tudja ki vagyok, megmondta:

— Avromele, a Kálmán fia.

— Éhes vagy-é fiam? — ez volt azután az első kérdése felém.

Azután sorra jöttek a kérdezősködések. Mit csinálnak otthon, mikor jöttem el, hova szándékozom? És úgy vettem észre, hogy az én betoppanásommal nagyon is fölhevítettem a két öreg nyugalmas életét. Az unoka, aki inkább holmi világjáró csavargóhoz hasonlított, nem nagyon gyújtotta öröme szívéket. Két nagyon öreg ember, akik az élet minden kötelékével szakítottak s

egykedvű megadással várják a nagy üzenetet, az életmécs lassú ellobbanását, már örülni sem tudnak!

Miután elmondottam, hogy én tulajdonképpen nem is itt akarok megtelepedni, hanem Bécsbe igyekszem s csak azért jöttem, hogy lássam nagyszüleimet, ha már errefelé kódorgok, erre mintha egy kicsit földerültek volna. Megmutatták azután fekvőhelyemet, amely egy szomszédos kis szobában volt s hogy elmondottam minden otthoni ujságot, ami nyilván mégis csak érdekelte őket, bevonultam a kis szobába s alig néhány perc múlva mélyen aludtam.

Másnap reggel arra ébredtem föl, hogy nagyanyám sűrög-forog a szobában. Láttam, hogy a nagy ládából lisztet mereget. Jó reggelt köszöntem s mondtam neki, hogy mindjárt fölkelek.

— Ha jól esik, csak feküdj fiam — szólt ő s hozzátette: — Sütök neked egy kis utravalót. Szereted a kalácsot? Van lisztünk meg diónk, hát ebből készítek valamit.

— Köszönöm nagyanyám — feleltem — ne fáradjon én miattam. Megeszem én akármit is.

De ő csak erősködött, hogy finom kalácsot készít nekem útravalónak. Mikor kiment a szobából, fölkeltem s a mozdás és imádság után asztalhoz kerültem a reggelihez. Ott ült már nagyapám és várt.

— Mára kávéfőzött a nagyanyád, mert mi, ha egyedül vagyunk, leginkább csak rántottlevest reggelizünk — szólt, amikor leültem.

Nagyon megköszöntem az irántm való figyelmüket s gyorsan végeztem a reggelivel. Türelmetlen voltam. A falut akartam látni. Azokat a helyeket szerettem volna fölkeresni, ahol valamikor, mint boldog gyermek játszadoztam, képzeletemben még élénken élt az erdő alján a patak, a rozzant fahíd, a mély szakadék, amely az országutat szinte kettészelte. Ezekre a kedves helyekre vágytam. Nagyapámnak mondtam is, hogy most majd egy kicsit elkószálgatok a faluban és a határban, mert ki tudja, látom-e még valaha ezeket a kedves helyeket s aztán holnap tovább megyek. Mert jövő héten már Bécsbe szeretnék lenni. Ott akarok azután valami mesterséget kitanulni. Nagyon helyeselte komoly szándékomat s reggeli után útnak eresztett:

— Eredj fiam, nézz körül a faluba, de délre itthon légy.

Kedvesen telt el ez a napom itt. Mindent láttam, ami gyermekkorom emlékeit fölelevenítette s én itt nem is kerestem egyebet. Látni akartam nagyszüleimet, a kis falut, amely az én számomra még ma is a világ legszebb, legkedvesebb helye s másnap reggel útrakeltem. Az öregek csomagoltak. Így került a Batyumba egy jókora kenyér, kifőtt tojás, kalács, só, paprika. Mikor megvoltak ezzel is, a nagyapám a másik szobába szólított s mialatt nagyanyám kint sürgött a konyhába, nagyapám egy hólyagzacskóból, amelyben rézkrajcárok voltak, kiszámolt ötvenet, gon-

dosan egymás fölé rakta, bekarikázta egy papirosba s odaadta nekem.

— Nesze fiam — mondotta — ezt tedd el és spórolj vele. Valamikor az én boldogult nagyapám is ötven krajcárral indított világgá. Ha nem muszáj, ne bontsd föl. Csak legyen nálad. Nem lyukas a zsebed?

— Nem lyukas, nagyapám — nyugtattam meg és zsebrecsusztattam a pénztekerceset. Meghatódva búcsúztam az öregektől, azután és újra az országútra kerültem. Pusztakerttől Bécsig hosszú az út és az ötven krajcár elfogyott odáig. Onnan tovább csavarogtam Németországba és újra vissza. Többé sose láttam az öregeket, miután kiadták előre az én örökségemet, talán könnyű szívvel nyitottak be az örökkévalóság kapuján. De nekem ma is fáj az az ötven krajcár. Mért vettem el tőlük, mért fosztottam meg őket ettől a pénztől, amit ők olyan nagyon meg tudtak becsülni, én meg olyan könnyen túladtam rajta. Ötven krajcárt adott a nagyapám és többé sose látott. De én valahányszor látok egy-egy öreg krajcárt, mindig az én nagyapám képe jelenik meg előttem. A krajcárokból felém mosolyog és kérdezi:

— Nem lyukas a zsebed, fiam?

És az én zsebem mindig lyukas s nem tud benne megmaradni soha egy krajcár.

Régi ezüst menóra.

Silberner Chanukaleuchter.

Dr. Karl Schwarz: „Die Juden in der Kunst“ c. művéből.
(Heine-Bund kiadása.)

Dr. Krausz (Ács) Mór: A chaszidizmus mint világnézet

Jegyzetek a rizsini rebbe „Szent Védőangyalok” című könyvéhez.

zzal a felfogással szemben, mely a chaszidizmust a modern kultúra mérővesszőjével mérlegeli és benne egy olyan szellemi irányzatot lát, amely a zsidó vallási és kulturális életnek a törvény és a hagyomány korlátaival való felszabadítását és annak regenerálását tűzte ki céljául, a *Szent Védőangyalok* című mű szerzője szerint a chaszidizmus újszerűsége nem a vallási elvek megváltoztatásában, hanem azoknak új szempontok szerinti értékelésében nyilvánul.

Új utakat, új meglátásokat jelöl meg a rizsini rebbe, az újabbkori chaszidizmus egyik megalapítója művében, de az új irányjelölés korántsem jelenti a régítől való eltávolodást. Ami új benne, az a nézőpont, melyből a régi ösvényeket vizsgálja, a forma, melybe gondolatait önti, a meglátás és megérzés közvetlensége és csudálatos varázsereje, mellyel az embert lebilincselni és öntudatlanul is misztikus rejtelmek mélységébe vezetni képes. A *Szent Védőangyalok* szerzője a Tan külső adottsága mellett kutatja annak belső, igazi értékét és megtanít bennünket arra, hogy kell a gondolat és áhitat erejével a hitet veszélyeztető kétségeket leküzdeni.

„A Tóra tettei és beszéde — mondotta valaha rabbi Jicchok Lurja — a testet, a benső áhitat pedig a lelket képezi.” Minél mélyebbre hatolunk a Tóra szellemébe — ez a mű alapeszméje is — annál szélesebb, szabadabb lesz előttünk a látókör, annál érzékelhetőbbek lesznek ránk nézve a Véges és a Végtelen közötti dimenziók, míg végül a létnek nevezett szürke ködfátyol teljesen eloszlik szemeink előtt és megpillantjuk a Szent Védőangyalok birodalmát, melynek kapui előtt a halhatatlanság vén őrei égi furulyájukon az örökkévalóság himnuszát zengik . . .

*

És mily kicsiknek, mily jelentékteleneknek látja a földi jelenségeket a szellemi világ végtelenségével szemben az, aki az átlényegülésnek, a lelki megtisztulásnak ezt a folyamatát átélve, a legmagasabb szellemi nézőszögből figyeli e gyarló földi életet!

Életünknek maga a szellemi része, a Törvény, a Tóra is eme kiválasztottak lelki szemeiben egy apró, homályos fénypontnak tűnik csupán szellemforrásának végtelen mennyiségű fénytartalmához viszonyítva. „Amint az Énszof, a Végtelen, áldott legyen, — mondja a rizsini Szent — kénytelen vala a világ teremtése végett fényét végtelen és célnélküli tündöklésének és

kiterjedésének nagysága miatt megfogyasztani, hogy a világ szükségleteinek szabad tér juthasson s amint maga az Énszof, a Végtelen fényességének megfogható részre is kénytelen volt világosságának kápráztató nagysága miatt méreteket, mennyiségeket és formákat öltetni és amint továbbá az egyes világok, az angyalok a Szeráfok, az Ofanok és a szent Állatok világai csak éppen annyit vehetnek föl a Végtelennek parányi fényrészecskéjéből, amennyit elbirnak, hogy ily módon a fényrészecske ragyogása az egyes fokozatokon és kategóriákon keresztül való terjeszkedése következtében mindinkább gyöngüljön s homályosuljon, míg végül megmarad kevés fénye a bolygókon, a csillagokon és Sorsokon végig való folytonos megfoghatóságok és elhomályosulások után e gyarló anyagi és megsűrűsödött világra szállhatott, épúgy kellett a Szent Tórának is — mely részét képezi az Áldott világosságnak és melynek segítségével az összes világok teremtettek, minden egyes világ a saját fénye és ragyogása szerint — különböző átalakulásokon és megfoghatóságokon átmennie, míg leszállott erre az anyagi és megsűrűsödött világra érzéki és összesűrűsödött testeivel és kénytelen volt a 613 parancsolat anyagi és érzékelhető ruháját magára öltetni, hogy az emberi ész számára felfoghatóvá és érthetővé váljék.”

Aki ebből a nézőszögből figyeli a földi jelenségeket, aki az élet eseményeinek mérlegelésénél a szellemi élet végtelen és mindent átfoglaló nagyságát tudja szem előtt tartani, annak egyrészt nem eshetik nehezére túltennie magát a sors pillanatnyi csapásain, a szenvedéseken és nélkülözéseken, másrészt érzéktelen lesz a csábító szenvedélyek, az életnek bűnre és kéjelgésre ösztönző kicsinyes örömei iránt, állandóan érezvén maga fölött a Végtelenből kisugárzó nagy fényáradatot, melyhez képest az egész univerzum miriád bolygóival, csillagjaival és egyéb testeivel csak egy halvány, elenyésző pontnak tekinthető és tudván azt, hogy minden ellentét, rang és fokozat és az azokból származó vágyak, szenvedések és örömök arra szolgálnak, hogy általuk a Végtelen hatalmas fényözöne megfoghatóvá és homályosulva az élő lények érzéki és értelmi szerveinek elviselhetővé és felfoghatóvá váljék.

Innen ered a chaszidizmussal járó önmegtartóztatás és lemondás a muló földi élvezetekről és gyönyörökről, az erkölcsi tanainak alapelveül elfogadott szerénység és szelid önzetlenség, valamint a sors viszontagságaiba való beletörődés és az abból eredő mély lelki nyugalom.

Ám a chaszidizmus követelte önmegtartóztatás és lemondás a földi örömökről korántsem azonos a sztoikusok sötét rigorizmusával. A

chaszidizmus nem követeli föltétlenül a világ, a természetben megnyilatkozó szépségek megvételét, sőt elítéli ezt és bűnnek tartja a lelki gyötrődést az abból eredhető búskomorság és életuntság miatt, viszont a nyílt, tiszta, egészséges és kedélyes jellemet az erények közé sorozza. A chaszidizmus intő szava az anyagi élet gyarlóságát illetőleg csak határjelzés akar lenni, melyen túl az ember az élet örömeinek mértéktelen élvezete által elveszítheti a kapcsolatot a szellemi élettel. a Végtelennel. E határon innen azonban a természetnyújtotta örömök és élvezetek nemcsak megengedhetők, hanem kívánatosak és szükségesek is az anyag és a szellem, a véges és a végtelen közötti harmónia előmozdítása végett. „Mert valóban, ahogy a végtagoknak (az anyaginak) szüksége van a fejre (szellemre), épúgy van szüksége a fejnek is a végtagokra, miután ők tartják fenn a testet és az egész test rájuk támaszkodik.” (Szent Védőangyalok.)

*

És amit megállapítottunk a szellem és az anyagi élet egymásrautaltságáról, ugyanaz állítható az embernek a világegyetemhez való viszonyáról is. Az önmegvetés és általában az ember értékének teljes lebecsülése époly hiba, mint a gögös önteltség és önbizalom. Bármily parányinak tűnik is az emberi nem az univerzum alkotásának grandiózus méreteivel szemben, mégis megbecsülhetetlen értéke van, mint a világegyetemnek egyik nélkülözhetetlen alkotórésze. Mintahogy minden egyes testrésznek befolyása van az egész testre, ugyanúgy gyakorol befolyást az embernek minden cselekedete, de még egy szava, egy lehellete is az egész világegyetemre. Ezt a megállapítást természetesen egy ember sem vonatkoztathatja önmagára, ez az igazság csak általánosságban alkalmazható. „Minden egyesnek Izraelből — mondja a rizsini caddik — hinnie kell, hogy a Tóra és az ima szavaival világokat építhetne. Ha ő maga nem is képes arra, mégis hinnie kell, hogy ez az igazság. És ha valóban hinni fogja, hogy ez az igazság, akkor tudni és érteni fogja, milyen messze áll ő még attól és akkor megtörik majd a szive belsejében. És ha a szive megtörik majd belsejében emiatt, akkor el is érheti ezt a fokot.”

*

De a chaszid bölcs tovább megy a mélységek felderítésében. Értelmet szikrázó szemével átíveli az egész univerzumot és feleletet keres a világ szervi összetételére vonatkozó kérdésekre is.

Mi az — kérdezi — ami ezt a megszámlálhatatlan mennyiségű alkotott és egyben alkotó elemekből álló nagy világegyetemet egy egy-

séges egésszé kovácsolja? Mi az, ami harmóniát teremt a világ végtelen sokasága és látszólag egymással a legnagyobb ellentétben álló részecskéi között s ami kontaktusban tartja e hatalmas, matematikai pontossággal működő gépezetet, hogy annak legparányibb csavara is megfelelő helyén működjön s abból egy porszemnyi se menjen veszendőbe?

Kétségtelen, hogy ezt az összhangot csakis egy az egész világot átható szellemi erő idézheti elő, a mindent átfogó és mindent összekötő életfolyam, amely az Énszofból, a Végtelenből kiárad és mely nemcsak az emberbe és a többi élő lényekbe, hanem a fába, az agyagba és a köszirtbe is lelket önt. Egy a *Szent Védőangyalok* szerzője által citált Majmonidesztől eredő legenda szerint „volt egy esztendő, melyben sok gonosz csapás sújtotta a világot. Ekkor megjelent Izraelnek egyik védőangyala a Mindenható előtt s kérte, hogy engedje meg, hogy egy esztendeig ő kormányozhassa a világot. Az Örökkévaló teljesítette az angyal kérését, aki valóban a világ összes szükségleteit, úgy az esőzés, valamint a világ folyásához tartozó egyéb dolgok tekintetében, a legjobb módon kielégítette. És abban az évben igen bő termés volt gabonafélékben és miután megörölték a búzát, még nagyobb lön az áldás és fölötte nagy áldás vala a tésztában is. Ám miután megsütötték a kenyeret, szétporlódott az homokhoz hasonló egész apró morzsákra és egyáltalán nem akart összetapadni. És az emberek emiatt nem bírták a kenyeret elfogyasztani. És ekkor megjelent az angyal az Örökkévaló előtt és kérdezé: Vajjon mit is hibázhattunk el és milyen erő az, ami a buzából hiányzik, hogy emiatt nem tud összetapadni? És az Örökkévaló felelt: Tudd meg, hogy a növés ereje a magból ered, miután megrothadt és porrá változott. És ekkor kezdi a mag a növést előmozdítani és vagyon benne a por ereje. És vannak szellemek, melyek a buza-magból a por erejét kivonják, hogy összetapadhasson. És e szellemek előtted ismeretlenek, mert ezek nincsenek egy angyal rendelkezésére bocsátva, hanem azok saját kezében vannak. És emiatt nagyon szomorú lön az angyal.”

*

Ezek az egyszerűségükben is súlyos szavak, melyeket a természet lélektanának lehetne nevezni, igen nagy erkölcsi értéket tartalmaznak számunkra. A chaszidizmus a fenti legendában kifejezésre jutott felfogásával bevezet bennünket egy új eszmekörbe, melyen belül a lét kérdései nem a külső forma, hanem a lényeg, a belső érték szempontjából nyernek megoldást. A természet csirájában rejlő és annak egyes elemeit összekötő életerő által teremtett világegység gondolata önkéntelenül is felkelti az emberi szívben a belső függés, a szeretet érzését minden körü-

löttünk levő lény iránt. Minden ember életében vannak pillanatok, mikor összedobban a szíve a világ szívével és lüktetni érzi belsejében „a por erejét”, a természet feszítő energiáit és mikor szeretettől eltelve átölelni szeretné a nagy érző és élő mindenséget, melyből lágyan csengő melódiák áradnak szívébe. Ám a lelki elmélyedésnek eme ünnepélyes perceit — melyek rendszerint nyomtalanul szoktak eltűnni a hétköznapi élet szürkeségében — a chaszidizmus egy megalapozott életrendszerre változtatta az anyagiaktól való eltávolodást és a szellemi élettel való állandó érintkezést szolgáló lelki gyakorlatok által. Az igazi chaszidnál a természet iránti szeretet és belső rokonság érzése nem a szív pillanatnyi ellágyulásának következménye csupán, hanem egy minden tettében és gondolatában nyilvánuló lelki tulajdonság, mely tulajdonságot vallási felfogásának mélysége révén éri el. Nála a vallási gyakorlat nem egy kívülről jövő parancs teljesítését jelenti csupán, hanem egy *belső szükségyszerűség nyilvánulását, egy élményt*, mely az egész világrendszert átjáró életfolyamatból nyer táplálékot s így a mindenséggel való egybeolvadás és együttérzés természetes előidézője.

*

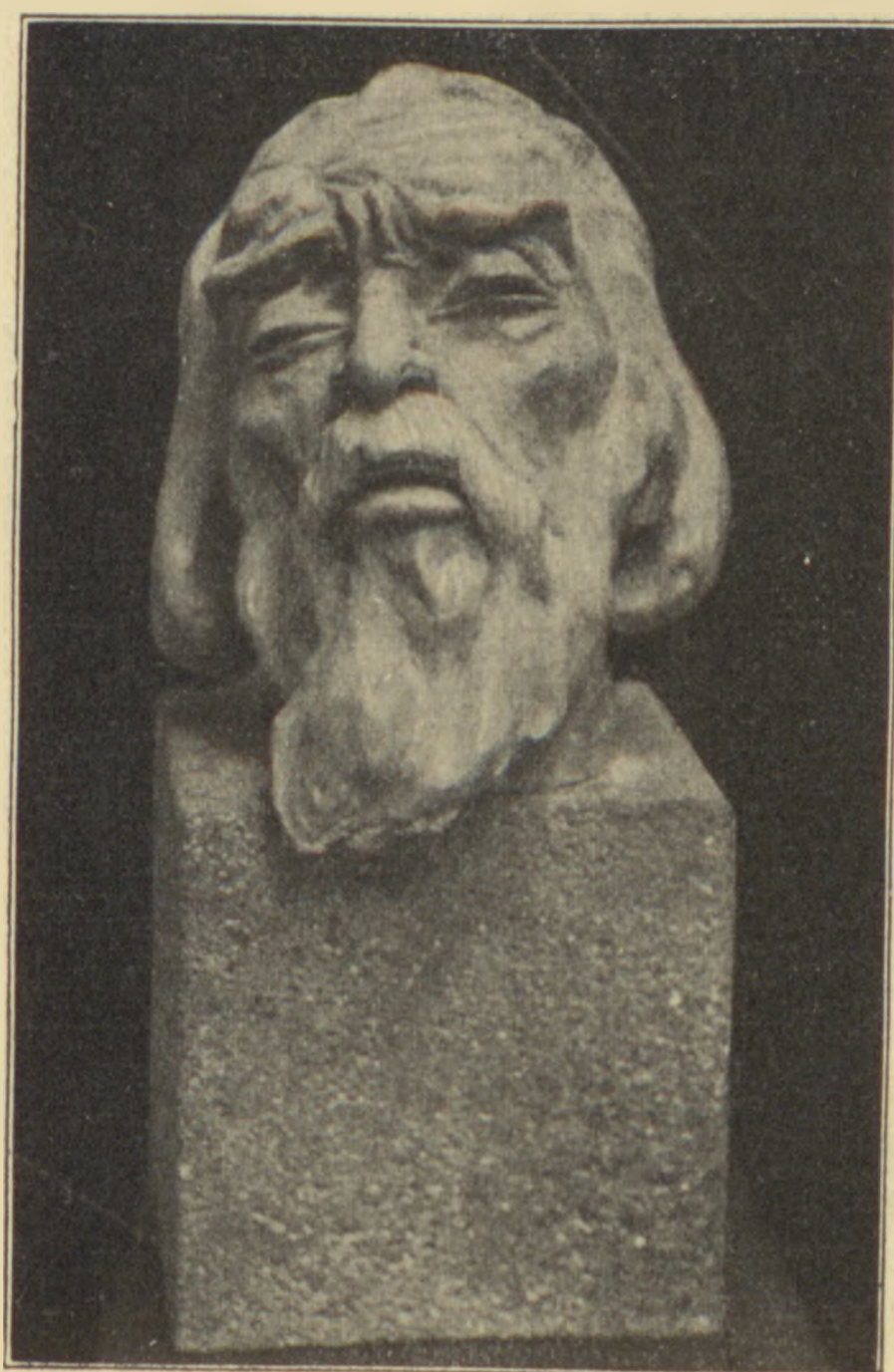
Chaszid felfogás szerint tehát a zsidó valásnak a világegyetemmel szoros vonatkozásban álló, univerzális jellege van, ami azonban nem zárja ki azt, hogy a külső méreteiben mégis csak egy bizonyos határolt körre kiterjedjen. Mint már említettük, az Énszofnak, a Végtelennek az anyagi elemekbe való összesűrűsödése, valamint a végtelen szellemnek a Tóra törvényeibe való

összeszűkülése szükséges előfeltétele annak, hogy azok az emberi ész számára felfoghatók és érthetők legyenek. De a Tóra szellemi tartalma még ebben a realizált formájában is oly nagy, hogy a Gondviselőnek szűkebbre kellett szabnia azokat a határokat, melyek törvényeit felölelik és melyeken belül azok érvényesülésre jutnak. A Tóra nem mehet át közvetlenül az egész emberiség birtokába, mert az számára elviselhetetlen és felfoghatatlan. Csakis Izráel népe révén lett a Tóra az emberiség közkincsévé.

A chaszidizmus megmutatja tehát, hogy a világegyetem és az összemberiség iránti szeretetet a zsidó csakis saját faján keresztül és az őseitől öröklött sajátos értékek felismerése és továbbfejlesztése révén érheti el. Az igazi chaszidot a sorsközösségen kívül a szellemi élet végtelen finom szálai kötik össze és sarkalják határtalan nagy szeretetre az összzsidóság iránt.

„Vannak emberek — mondja a rizsini caddik — akik kérdezik tőlem, miáltal vagyok „jó zsidó” (jiddisül „giter jid” a rebbek szokásos elnevezése). És a valóság az, hogy nem vagyok „jó zsidó”. Különösen a magam személyében nem vagyok az. De csak az igazságot óhajtom. És aki ócsárol engem, mintha az Örökkévalót ócsárolná. Meg vagyok az átkozva ezen és a jövő világon. És ezt nem a magam dicsőítése kép mondom, Isten ments. Higgyétek nekem, hogy lelki része vagyok Izraelnek és ha, Isten ments, fájdalma van valakinek Izraelből a világ végén, én azonnal megérzem azt.”

*

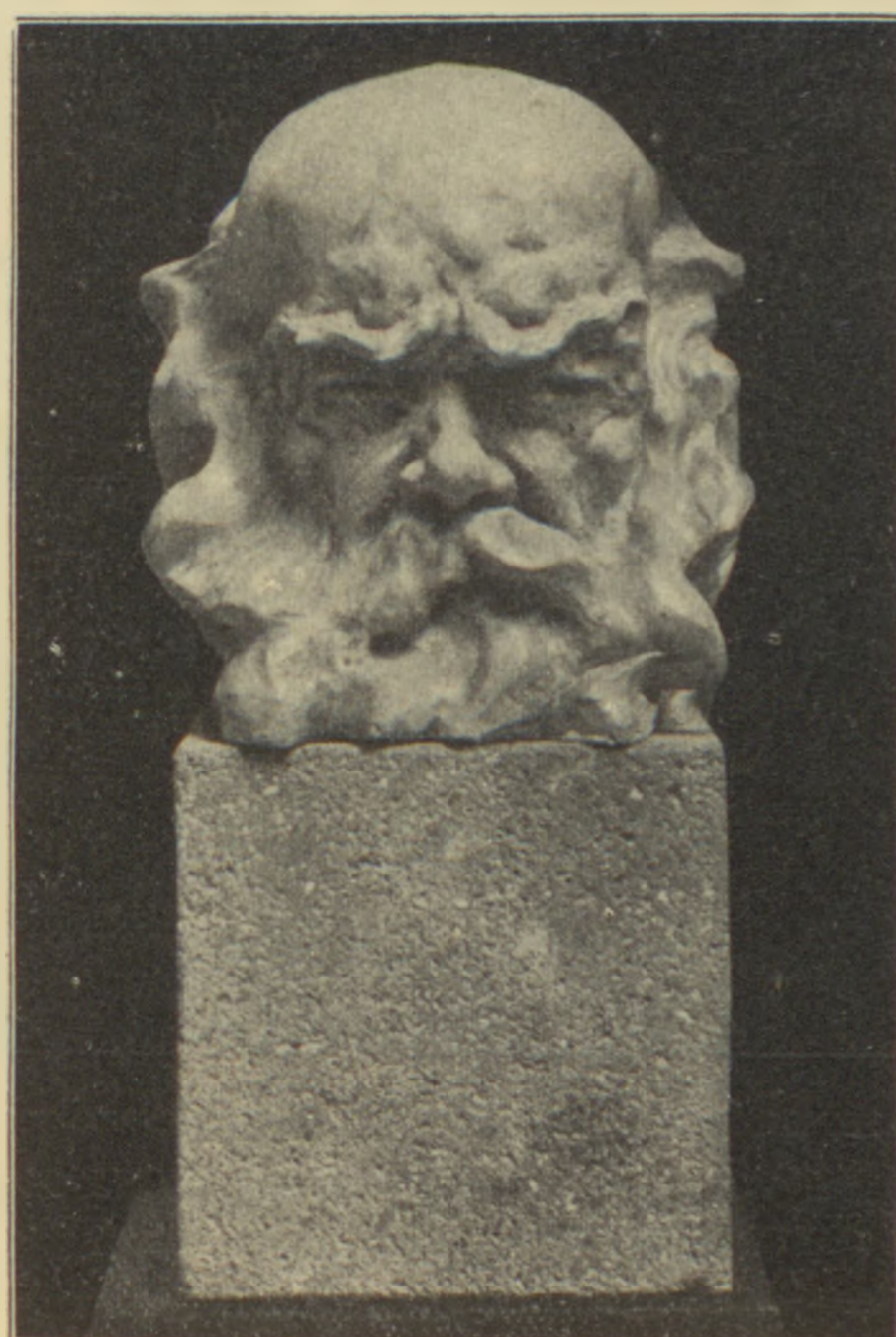

RAPHAEL CHAMIZER

A leipzigi Kunstverein bemutatta Dr. med. Chamizer orvos és szobrászművész legújabb munkáit, melyeket a műkritika a legmelegebb elismeréssel fogadott. A „prófétafej” s a „filozófusfej” két érdekes és mélyen átértett pendant ad. Az elsőben a szenvedő extázis, amellyel a próféta az Ur szavát fogadja magába, mintegy kívülről befele a szívbe mélyedőn. A másik, a filozófusfej, ellenkezőleg belülről kívül rekontempláló, az erő az agyban koncentrálódik. Ez az ellentét művésziesen jut kifejezésre Chamizer két szobrában. Chamizer egyébként a zsidó grafika terén is érdemeset alkotott. A Mult és Jövő néhány évvel ezelőtt bemutatta Chamizer héber gyermek - mesekönyvének pompás és új stílusú illusztrációit.

Rafael Chamizer:

Prófétafej	Filozófusfej
Profeten-	Filosofen-
kopf	kopf

Összefoglalva: a chaszidizmus nem jelenti a zsidó vallásnak egyszerű kulturtényezővé való degradálását, illetve annak pozitív jellegétől való megfosztását, viszont nem jelenti az élet esetleges örömeinek és szépségeinek rideg elutasítását sem. Már a Talmud is megtiltja az imádkozást egy ablak nélküli házban, ami képletes kifejezője annak a nézetnek, hogy a világtól, a természettől való elzárkózás ellenkezik a zsidó vallási eszmével. A chaszidizmus jelentősége abban áll főleg, hogy kibővítette a Tóra és a hit szellemi kiterjedését a Végtelenség elképzelhetetlen határától az anyagi élet legparányibb porszeméig. A Tóra szerinte a végtelent a véggel összekötő nagy szellemi híd, mely alatt az élet folyama folydogál. Ez azonban csak úgy képzelhető el, ha a Tóra parancsolatait nemcsak teljesítjük, hanem éljük is, ami azt jelenti, hogy a Tórának a világorganizmust átölelő szellemi erejét megérezzük lényünkön keresztül. És mivel minden egyéni készség és hajlandóság a fajon keresztül fejlődik azzá, ennél fogva a chaszidizmus szerint a zsidóság és a Tóra egymást kiegészítő szerves egységet képeznek, melyek végső fokon az Énszofban, a Végtelenben csúcsosodnak össze. Ekként a rizsini rebbe tanításait követve, a chaszidizmus a szellemnek és az anyagnak, a gondolatnak és a tettnek oly szintézise, melyen belül megoldást nyernek a zsidóság társadalmi, vallási és etikai problémái.

A régi mohilevi (Oroszország) zsinagóga falfestménye.

Wandmalerei in der Synagoge in Mohilev.

(Worms látképe.)

(Ansicht von Worms.)

Dr. Karl Schwarz: „Die Juden in der Kunst“ c. művéből.

(Heine-Bund kiadása.)

Neményi Endre (Jeruzsálem):

A mi utunk...

Kétezer év tünt le az idővégtelenbe azóta, hogy a római imperializmus diadalmas hadiszekere halálra gázolta a kicsiny Judeát. Jeruzsálem elesett és népe rabságba hurcolva a világbirodalom minden táján nyomorultan tengette életét, vagy ezrével vérzett el a római cirkusok porondján... Judea elesett, mert útjába állott egy hódító világhatalomnak. — A kegyes szemforgatás a zsidó nép bűneit igyekszik a zsidó tragédia indokolására felhozni, azonban, akik Judea fölött ítélkeztek, nem voltak jobbak akkor sem és semmiképp sem volt joga a bíráskodásra a romlott Rómának.

Nem volt joga ítélkezni egy nép fölött, mely Mózes és törvényeit adta a világnak. És nem lett volna joga bíráskodni Izrael fölött akkor sem, ha nem születtek volna közöttük a nép jogáért sikraszálló, hatalmasok ellen prédikáló koronás költők, próféták, bölcselők, a nagy nemes emberi tulajdonságok világító csúcspontjai, akik szellemük ragyogásával, jellemük tisztaságával, életük szentségével és önfeláldozással, irányítói, útmutatói lettek nemcsak népünknek, de az emberek millióinak is. A zsidó próféták álma az örök békéről, az egyenlőségről és a testvériségről még ma is — évezredek multán — gyönyörű álmok csupán, amelyekről csöndes, meghitt órákon az érző szív muzsikál, de amelyeket legfeljebb lemosolyog az öklös erőszak.

Jeruzsálem elpusztult, népe világgá szóródott és a diaszpóra szomorúságának éjjelére nem világított más, mint a mózesi tan világossága, nem melegített más, mint a tanházak melege és nem vigasztalt más, mint az imaházak csöndes áhítatossága.

A diaszpóra éjszakájának sötétjében a zsidó vallási és nemzeti élet elszíntelenedett, természetes formai szépsége lerongyolódott és *defenzivára* kellett, hogy berendezkedjen, amelynek folytonossága tart mind a mai napig. Ha a zsidóság helyzetét, akár népi, akár szellemi, vagy vallási életét helyesen akarnám jellemezni a zsidóság jelenlegi helyzetében, azt a meghatározást kellene használnom: a „zsidóság frontöltözékben“. A frontöltözék — a helyzetkényszer — minden karakterisztikumával, vagyis a nem természetes, minden mozgási és fejlődési szabadságnak mindazzal a megkötöttségével és szigorúságával, amely a frontélet, az állandó bizonytalanság, szóval helyzet-

kényszer érthető folyamánya. Szabad Judeában, szabadabb lehetett a vallási, nemzeti és a szellemi élet, mint a diaszpórában, ahol a népet és az átöröklött hagyományt egyedül és kizárólag a vallás szentségének ereje őrzi és tudja fenntartani, fennmaradásában biztosítani.

Két ezredév óta vándorol már a zsidó nép testvér nélkül, megértés nélkül a lelkek sivatagján, harcos öklök országútján a szinaji kőtáblák fényénél és Jabné bölcséinek világosságánál. Az egész világon szerte szóródva a zsidó nép országokat látott, világokat, népeket tanult megismerni... És ma, forrongó eszmék és forrongó idők birokján, úgy érzi, egyedül a két kőtábla, a mózesi törvény és Jabné bölcsői lehetnek csak a zsidó nép útmutatói, ha nem akar elmerülni a népek tengerében.

Az európai időszámítás szerint a XIX-ik század vége és a XX-ik század eleje nem annyira a vallásfilozófiai elmélyedés, mint a sokszor legszélsőségesebb társadalom-tudomány és gazdasági kérdések előtérbe törésének korszaka. A szétszórás egész ideje nem volt olyan bontó hatással a zsidóságra, mint az úgynevezett *papiros emancipáció* korszaka. Különösen a nyugati országok zsidóságáról lehet elmondani, hogy a befogadó népek kulturáján nevelkedvén, az évezredes zsidó hagyomány, zsidó etika, a judaizmus egész emberré formáló, egész lelket betöltő lényege — reá nézve — idegenszerűvé vált, amelyet többé kevésbé kegyeletesen megtűr az év bizonyos korszakában, de amelyet idegen szemmel nézve, meg nem ért és át nem érez.

A nemzeti védelemnek az ősi vallás szentségével megerősített, évszázadokon át őrzött és bevált gyönyörű defenzív rendszere — amely a zsidó föld elvesztése után is — két évezreden át meg tudta menteni a zsidó népet az elsorvadtól, idegenné vált az idegen kulturák emlőin felnevelt zsidóknak. Ezzel szemben történeti tény, hogy hiába minden önfeláldozás, minden kegyelet, temetőszagú érzés, a magas nivón álló nyugati népek kulturájával szemben, a zsidó zsidóságát csak úgy és csak akkor tudja megőrizni és tovább adni, ha a vallás szentségének erejével megerősített zsidó hagyományos szokásokhoz ragaszkodik, ha a Biblia nagy emberi, morális tanításaival együtt, megtartja a zsidó törvényeket, a zsidó életmódot, szóval: megmarad zsidónak. A zsidó tanítások ideológia-rendszerén felépült eszmeáramlások, új vallások bizonyos formái könnyebbségeit a zsidó nép nem fogadta el sem Judeában, sem a diaszpórában, nemcsak azért, mert a zsidó hagyományokról való lemondás a zsidóság életéről való lemondást jelentette volna, amint jelentené ma is, de azért is, mert a sokat szenvedett zsidó néplélek nem akarja, nem tudja és nem fogja az örök béke, a jószág és a testvériség gyönyörű idejének eljövételében való messiási hitét éppen úgy feladni, mint azt a rendületlen akaratát és elvi akarását, hogy erőszakosan kitépett életgyökereit újból életet adó

és életet fakasztó virágba tudja szökkenteni az ősök földjén, Erec Izraelben.

Ha a zsidóság jelenlegi helyzetét úgy határozta meg, hogy a zsidó élet „frontöltözékben“, a cionista Palesztina ideált úgy kellene meghatároznom, hogy az egy nagy 18 milliós nép szerelme egy kicsiny országhoz, ahol valamikor szebb napokat látott, amelynek legkisebb helyét is a zsidó nép történetévé avatott, szentté és ismertté tett a világon, amelynek természeti szépségeit a folytonos évszázadokon át tartó gazdasági, történelmi és politikai változások lesorvasztották. A cionista ideál ideológiai rendszerének abban igaza van, hogy a zsidó nép nagy tömege nem akar és nem tud a zsidó közösséggel sem átmenetileg, sem végleg szakítani és hogy a zsidó nép tömegei nem akarnak a népek tengerében alámerülni: és így a zsidó életközösséget természetes emberi alapokra fektetni, helyreállítani a zsidóságnak és a világ népeinek közös érdeke és közös kötelessége.

Zsidó életközösség gazdaságilag, logikailag és technikailag megteremthető a föld bármely pontján, ahol megfelelő földterület és ahol — a szabad — minden más érdektől nem korlátozott — fejlődés előfeltételei megvannak. Pszichológiailag, történelmi méltósággal erre csakis Palesztina képes, ezért a zsidó népnek Erec Izraelt kell megszerezni és a felépítés lehetőségének előfeltételeit megteremteni vagy kikényszeríteni, más esetleg számbavehető területtel szemben akkor is, ha drágább pénzben vagy egyéni áldozatkészségben.

Vannak talán sokan, akik a „zsidó föld“ fontosságának a zsidó nép életfolytonosságát elébe helyezik és fontosabbnak tartják egy zsidó életközösséget bármely alkalmas pontján a földnek megteremteni, ha Palesztinában a szükséges előfeltételek megteremtése túlnagy és nem indokolt akadályokba ütközik. A zsidó népnek, ha élni akar és természetes, szabad, más érdekek által nem korlátozott fejlődését biztosítani akarja, ha a galut lélekörlő, energiasorvasztó jelenségeivel le akar számolni, mindezekkel fel kell vennie a küzdelmet. A nagy világháborút követő 10 év alatt a zsidó nép megmutatta, beigazolta, hogy pozitív, alkotó munkára képes és kész és hogy ezért áldozatot akar és tud hozni. Frázis volna azt állítanom, hogy sorsunk kizárólag attól függ, milyen mértékben tudunk akarni, mert munkánkat nagyon is sok kívülünk eső ok befolyásolja sokszor esetleg döntően is. Hogy a cionista ideál megvalósul-e a közel jövőben, nem tudom: de hiszem. Sorsunk, népünk sorsa, Isten kezében van...

Két ezer éve, hogy a római imperializmus diadalmas hadiszekere halálra gázolta a kicsiny Judeát: és mi a történelmileg legelső lehetőségnél eljöttünk, hogy népünk új életének alapjait lefektessük, ott hagyva családot, amelyet szeretünk, országot, amelynek képe szívünkbe van írva, elhoztuk az életünket és a munkánkat, amely erre és ezáltal lesz megszentelve.

A csacsifogat Kfar Hanóárban.

Avram, a kis Yemenita.

J. Gal-Eser (Jeruzsálem): Kfar-Hanoar — az „Ifjak falva“

Kfar-Hanoar, az Ifjak falva, az ifjú nemzedék, a félig gyermekek települése, akik között barát és tanácsadóként él a pár felnőtt és a tanítók. Egy energiatelt pedagógus, dr. Lehmann, a litvániai Kownóban telepet, otthont létesített a zsidó árvák számára, akik háború vagy pogromok által elárvultak és elvesztették otthonukat. Egy elhagyatott, reményefosztott gyermeksereget nevelnek ott példás életmódra. Az ideál pedig az, hogy a gyermekeket produktív

jövőre, életrevaló gazdálkodókká és iparosokká neveljék. Egy csoport leányt és fiút Erec Izraelbe hozott az initiator, mint alapozóit egy ifjúsági településnek és az alkalmas terepnek a Kfar-Hanoar számára a Lud melletti Ben-Semenben találta meg.

A Keren-Kajemeth 600 dunam földet adott örökbérbe az „Ifjak falvá“-nak és átengedte nekik a mezőgazdasági kutatóintézet épületét. Az intézetet áthelyezték és így hozzáfoghatott az ifjúság az építő munkához, az épület reperálásához és kibővítéséhez. Szakemberek vezetésével új házakat is építettek az ifjú telepesek, melyekhez mind az asztalosmunkát, mind az ácsmunkát maguk végezték.

Déli egy órakor általános szünet van a Kfar-Hanoarban. A tágas, füves tereken apró gyermekek futkosnak. A nagyobbak sétálva tárgyalják a kis közösség fontos problémáit. Két leányka a kerítés mögött a fiatal szarvasokat eteti és sok ifjú telepesnő az újhéber ifjúsági irodalom termékeinek olvasására használja a munkaszünetet.

Nagy a vidámság a lakóházak mögé épített fürdőmedencében, ahol elfelejtik, hogy már december eleje felé jár és egy csoport tiz-tizenkétéves fiú versenyt uszik és buvárkodik. A legfürgebb köztük Avram, egy sötétbarna testű, tejfehér fogú szép jemeni fiúcska, aki a buvárok közt az első.

Kfar Hanóár autója.

Das Auto des Kinderdorfes.

Az udvaron áll a Kfar-Hanoar automobilja, amit fiatal soffőrje épp most hozott be Ludból. Már is megostromolja a soffőrt egy csapat gyermek, egy kellemes sétaautozás reményében. A legkisebbek viszont mit sem akarnak tudni az autóról és vidáman hajtják kis csacsifogataikat a telepen át.

Délután megkezdődik az iskolaköteles gyermekek részére a tanítás, egész a 14 évesekig. De a tanítás itt nem mindig jelent szobában való ülést. A természetrajzot és földrajzot a gyakorlatlaltal egybekötve tanítják. Természetrajzi preperátumaikat a gyermekek maguk készítik, maguk őrzik meg és maguk intéznek mindent.

A falu 130 fiatal lakója közül a 60 idősebb kezében van az egész gazdaság vezetése. Ők vezetik a tejgazdaságot és a baromfitenyésztést. A faskolában pálmát, ciprust, különböző tűlevelűeket és kaktuszt plántálnak. A gyümölcskertekben a citrom, mandarin és narancs mellett a nemes körte, almát, barackot és cseresznyét is termelik. A nemes szőlővel beültetett kertek is szépen fejlődnek. Pompás látvány a virágoskert gyönyörű rózsabokraival, melyekről csodaszép rózsák kerülnek a piacra eladás végett. A lelkes, kitűnő agronomustól vezetett gabonagazdaságban is a Kfar-Hanoar tagjai végzik az összes munkát, a vetéstől az aratásig.

A kis iskolásgyermekek viszont egy külön kis gazdaságot rendeztek be maguknak, egészen a nagyok mintájára. Saját csinos kis zöldseges és virágos kertjük, narancsosuk és baromfitelepük van, sőt még saját tehenük is.

Kfar-Hanoarban sokat dolgoznak. De a kicsiny közösség minden fiatal tagja kedvvel és szeretettel végzi munkáját, mert érzi, hogy azzal ő is egy-egy követ hord a nagy közös műépítéséhez.

Szabad idejükben sokat sportolnak. Zene és torna a Kfar-Hanoar legfontosabb nevelési eszközeihez tartoznak. Még drámai társulatot is alakítottak. A tágas, világos étkezőteremben, amely előadóteremül is szolgál, az Ifjak falvának lakói szép, nagy szín-

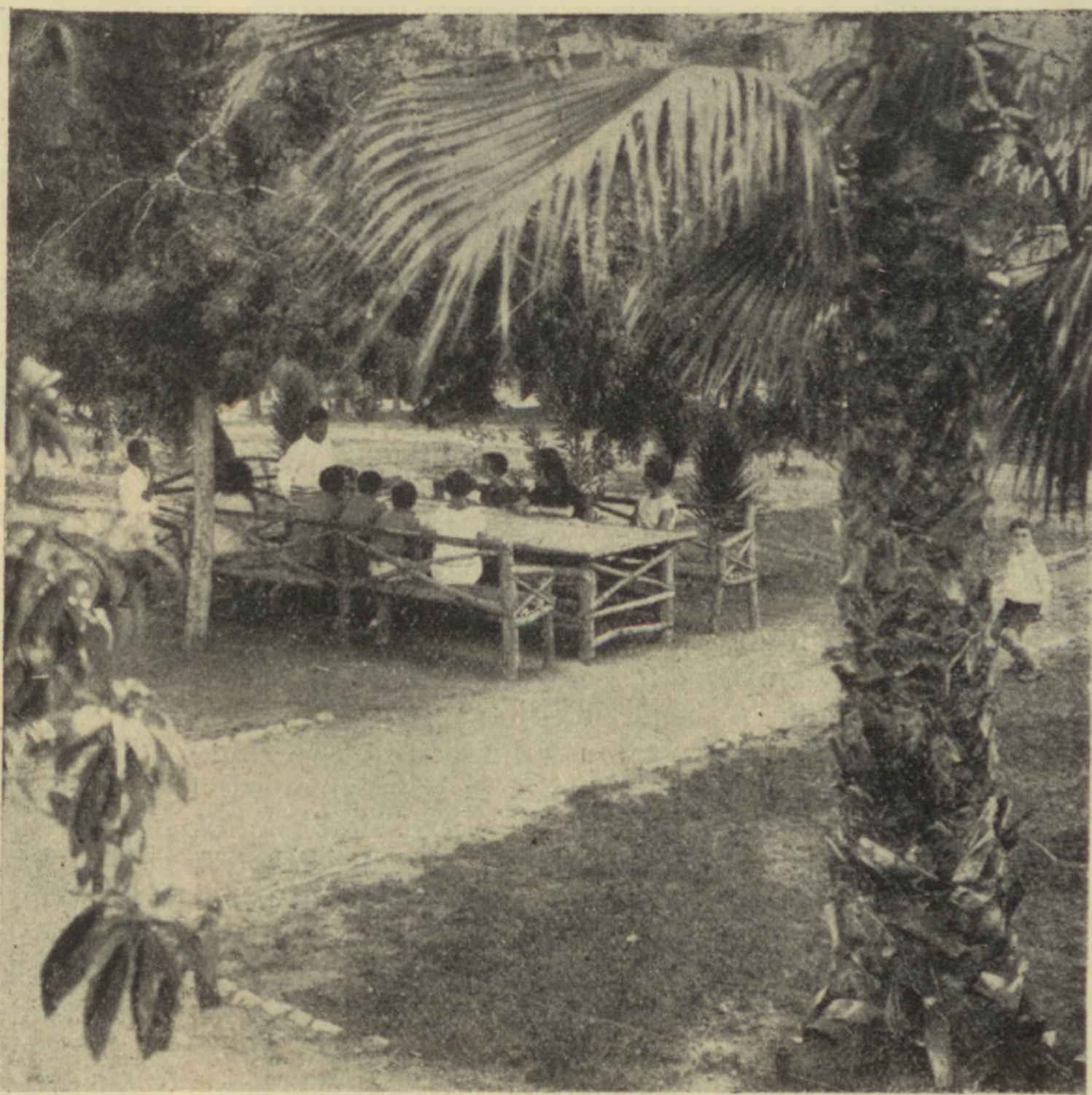

Narancsszedés.

Orangenernte.

padot ácsoltak össze. Egy tel-avivi művész vezetésével színes dekorációkat készítettek s még most is fennállanak a színpadon a történelmi Chanuka-játék ünnepi díszletei.

Az öröm jóleső érzésével hagyjuk el a szép „Ifjak falvát“, ahol ma már nemcsak a kownói

Tanítás a szabadban Ifjakfalvában.

Unterricht in Freien.

árvák, hanem sok erec-izraelbeli, bagdadi, jemeni és más országbeli gyermek vesz részt a közösség munkájában. Boldogok vagyunk, hogy ez a csapat zsidó gyermek, mely a galuthban nyomtalanul elpusztult vagy elveszett volna, itt Erec Izraelben a zsidó közösség hasznos tagjává, a zsidó haza ifjú építőjévé nő fel. És fájdalommal gondolunk a zsidó gyermekek ezreire, kik gyermekkorukat nyomorban, örömtelenül élik... Mily nagyszerű lenne még sok-sok ilyen „Ifjak falvát” alkotni, mint a Kfar-Hanoar!

Az elmúlt Chanuka alkalmával lélekemelő ünnepség színhelye volt az „Ifjak falva”. Husz új gyermek érkezett Európából, az ukrainai pogromok husz árvája, akiknek fogadására összegyűlt az egész környék. És jöttek beduin sejkek és arabok a közel falvakból, hogy az új kis telepésekkel együtt köszöntsék a Chanuka ünnepet. A nagy terem zsufolásig megtelt. A színpadon keleti díszítés. A függöny felgördül és a gyermekhad meséket, bibliai jeleneteket és táncos-énekes darabokat ad elő. A gazdag műsort uzsonna szakítja meg. Aztán folytatódik nagy buzgalommal. Nagy feltűnést kelt a „Massada” című darab, melyben a gyermekek azoknak a hősöknek a szerepét játsszák, akik a jeruzsálemi templom pusztulása után visszavonultak a Holttenger várába és itt még évekig dacoltak a rómaiak hatalmával, végül önként vetettek véget életüknek, semhogy Róma fogságába kerüljenek. És a kis makkabeusok teljesen átéreztek és átéreztettek a hősi jelenetek nagyszerű tragikumát.

Egy félóra Frankl Adolfnál

Hivatalos látogatás az orthodox központi iroda elnökénél mindig annyit jelent: pár pillanatot szánni a hivatalos ügynek és előtte és utána hallgatni pompás előadást a zsidó irodalomból, nagyszerű tanításokat a régi és mai héber literatura forrásaiból és közben folyékonyan ömlő példázatok és bonmotkat a zsidó életből, zsidó bölcseségből. És a végén már el is felejtet, hogy közben valami elintézni valód is volt. Csak arra gondolsz, mennyi szépet és bölcsét tanultál itt rövid fél óra alatt.

Ezuttal a palesztinai kólelnék egyik lakásalapítványi perpatvaráról volna szó. — Mert Frankl Adolf egyben a szentföldi egyesített magyar hitközségek „nászi”- (fejedelem) méltóságát is viseli. De csakhamar átterelődik a beszélgetés a jeruzsálemi perpatvar kapcsán a misnára, a talmudra. És Frankl elnök idézi a „Böjt” traktátusából, mennyire súlyt helyeztek régi bölcsseink a békére, hogy *böjtnek tették meg azt a napot, amelyen a Sammai és Hillél iskolája elvált egymástól*. Pedig ők csak szent dolgokról vitatkoztak. És az elnök hozzáteszi a humoros magyarázatot, az atyák fejezetének ama mondásához, hogy „minden vita mely az Ég nevében folyik, a végén megszilárdul” — vagyis — mondja mosolyogva — *állandósul*, mert senkisémet akar engedni „az Ég nevében!”

A zsidó közélet intrikáira, harcaira kerül a sor, amelyek bizony nem mindig folynak „az Ég nevében”.

„Az én apám — mondja az elnök — ötven éves korában lemondott összes tiszteletbeli állásairól s így indokolta gyermekei előtt tréfásan: „Nem tudom, hány évet élek még, de ezeket az éveket mint becsületes, igaz zsidó akarom eltölteni”.

Majd atyjának egy másik bon-mot-ját idézi. „Jó zsidó ne kínozza magát böjtökkel és virrasztásokkal, jó zsidónak jól kell élnie, jól ennie és jól aludnia, hogy hosszú életű legyen, *hogy ősz gyermekeket hagyjon hátra. Mert csak ezekről tudhatja, hogy zsidók maradnak.*” (Ma már ezekről se lehet tudni!)

Az asszociáció révén idekerül ama bizonyos bölcs reb Sije Schönfeld, egy ismert, tekintélyes bankvezérünk nagyapja, aki azt szokta mondani: „Ha egy zsidónak együtt van az első százezer forintja és jót akarsz tenni vele, üsd agyon.” És a mélyértelmű mondáshoz Frankl elnök hozzáteszi: „Érdekes, hogy a zsidó nép, mely évezredek át annyi szenvedésen és megpróbáltatáson győzedelmeskedett, két dolgot nem bír el: *százezer pengőt és négy polgárit!*”

Pedig sem a pénz, sem a műveltség nem kellene, hogy megtántorítsa a zsidót, amikor a ghettóban a legmagasabb etikai csúcsokra tudtak emelkedni. Micsoda erkölcsi fenség kellett például ahhoz, hogy a legnagyobb elnyomások idején ezt taníthassa a „Jámborok könyve”, a Széfer Chaszidim, hogy *„ha a király vagy fejedelem, vagy parancsnok üldözi a zsidókat, nem szabad átkozni, hanem imádkozni kell érte, hogy az Isten jóra fordítsa a szívét”.*

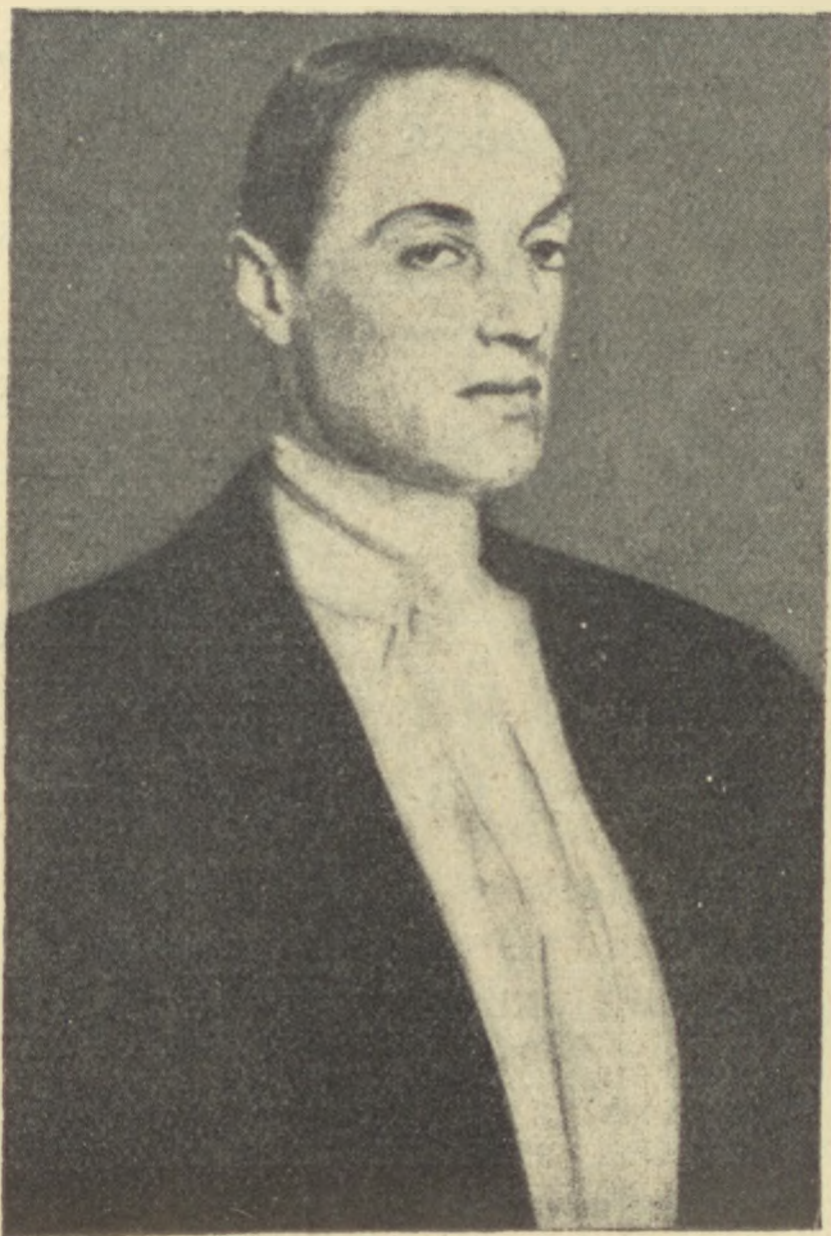
Vannak, hála Istennek, még ma is köztünk, akik ilyen fokon állanak. A váci rabbi Silberstein, a mádi, no meg a pesti Rabbi Koppel Reich szájából még sohasem hallottam szidalmazó szót senkire. Még az ellenforradalom legvéresebb idejében sem. Sőt mi több, sohasem hallottam tőlük valami rossz megjegyzést neológ rabbikról. Ha ez vagy ez mesélte ezt vagy azt, összeszorították az ajkukat és hallgattak.

Hiszen a mi alapunk kitűnő. De az idő nem ergedi érvényesülni. Vass József miniszternek mondtam egyszer: A székelvekről mondják, hogy furfangosak, „csavarósak”. Miért lettek azzá? Mert 150 évig balanszírozniok kellett Bécs és Konstantinápoly között és költéltáncot járni a szabadság és szolgaság között. Hát mi zsidók *kétezer esztendő* óta vagyunk ilyen sorsra kárhoztatva, hogyan fejlődhattunk volna nyílt és szabad emberekké, amikor sohasem engedtek lélegzéshez jutni?

És amellettt felállították bölcsseink a tételt, hogy *„a gój áldása is legyen becses a szemeidben”.* Micsoda nobilis gondolkodás hatotta át a ghetto mestereit!

A családban indul meg a rombolás szelleme. Egy orthodox zsidó boldogan mesélte nekem, hogy fia egy vallástalan házból nőül, de már gondoskodtak kitűnő orthodox szakácsnéról stb, hogy a ház orthodox legyen. Mire azt feleltem neki: „És nem gondolnak Önök arra az esetre, hogy ez a vallástalan szellemben nevelt asszony talán majd később gyermekeinek barátnője lesz és nagyobb hatással lesz rájuk, mint az orthodox szakácsnő!

Beszélgetés közben pedig szellemes citátumok röpülnek a héber, német, francia és angol irodalomból. És az ember fájdalommal gondol arra, milyen kár, hogy ez a zsidó típus, a mély tóratanulmányt és univerzális műveltséget egyesítő régi nemes zsidó típus kiveszőben van. Honnan vesz majd az orthodox zsidóság ilyen világi vezért a jövőben? *Secundus.*

*Sir Philipp Sassoon, államtitkár,
a britt légihivatal új vezetője.*

*Rabbi Jacob Meier,
Palesztina szefard főrabbija.*

*Sir John Robert Chancellor,
Palesztina új kormányzója*

Képek a zsidó világból

*A 90 éves Rabbi Chajim Sonnenfeld, Jeruzsálemben,
Massaryk köztársasági elnökkel.*

Arno Nadel: Dániel.

*Vázlat a „Dybuk” szerzőjének új darabjához, melyet
Arno Nadel dolgozott a német színpad számára.*

*DR. GIRO GLASS, a Rómában és Torinóban megjelenő
„Israel” című olasz zsidó hetilap szerkesztője, a „Keren-
Kajemeth” olaszországi elnöke, aki egy autóbaleset tragikus
áldozata lett. A fiatalon elhunyt író és publicista nevére az
olasz zsidóság új telep és kultúra létesít Palesztinában.*

Komlós-Kredens Aladár: A hatvanéves magyar-zsidó költészet pöréhez.

A kitért és „rossz” zsidók beletartoznak-e a zsidó irodalomba?

I.

Essünk túl mielőbb a vita személyi részén:
1. *Somlyó Zoltán* szerint — aki a „60 éves magyar zsidó költészet”-ről szóló írásaimra e lap utolsó számában hosszabb cikkben válaszolt — egyik munkámban „alapos tájékozottsággal” erdélyi költőnek tettem meg őt, holott ő sosem járt Erdélyben. Nos: — soha nem mondtam *Somlyót* erdélyi költőnek! Ha *Somlyó*, mint állítja, valóban ismeri kritikai munkáimat, akkor (tekintettel arra, hogy egész életemben összesen két sort írtam róla) könnyen tudhatja azt is, hogy valótlan-ságot fog rám.

2. „... egy általa szerkesztett vaskos magyar versantológiából csupán azért hagyta ki egy ma élő, a legismertebbek közé tartozó magyar lírikus nevét és verseit, mert az illető valami csekélyke honoráriumot kért”, — írja rólam tovább *Somlyó*, annak igazolására, mily „mostohán és félvállról” kezelem a magyar irodalmat. Aki e sorokat olvassa, természetesen azt fogja hinni, hogy valami fukar és kapzsi üzleti vállalkozó lehetek, aki az irodalmi igazságot skrupulus nélkül feláldozom nyereszkező hajlamaimnak. Nos, minthogy ama „legismertebbek közé tartozó magyar lírikus”, akire *Somlyó* diszkrétan és szerényen céloz, nem más, mint ő maga, így megint csak kitűnően tudja azt is, hogy a kérdésben ez az igazság:

a) A szóbanforgó, sajtó alatt levő nagy versantológiának én csak szerkesztője vagyok; a költők honorálásában tehát természetesen semmiféle anyagi érdekeltségem nincs s nem vagyok érte nagyobb mértékben felelős, mint az osztalék magasságáért, amit kiadom a részvényeseknek fizet.

b) Azt is tudja *S.* — noha az ellenkezőjét írja, — hogy nem én hagytam ki verseit a készülő antológiából, hanem ő tiltotta meg azok közlését, egyedül tagadván meg azt a csekélyke áldozatot, amelyet kivüle minden más magyar költő a reprezentáns mű érdekében készséggel meghozott.

Mivel sem a személyeskedő ráfogások terén nem óhajtom követni *Somlyót*, sem a hosszadalmas tisztálkodáshoz nincs kedvem, amit esetleges újabb cikkei megint rámkényszeríthetnének: ezek után legszívesebben bezárnám a vitát. Vitairatában azonban oly elvi tisztázatlanságok mutatkoznak, amelyek, mint tapasztaltam, másoknál is megtalálhatók, s megragadom az alkalmat, hogy megkísérlem ezek eloszlatását. Persze nem arra a vélt sérelemre gondolok, hogy egyes költőket csak névszerint említettem meg. Hiszen cikkem vázlatosan tekintette át tárgyát: a magyar-zsidó költészet hatvan esztendejét; mintegy a körvonalait vázoltam fel csupán a nagy freskónak, beérve azzal, hogy elhelyezem a figurákat a kép kompozíciójában, jelzem egymáshoz s a fejlődéshez való viszo-

nyukat, de máskorra hagyva az egyes alakok részletes kidolgozását. Tudom, még ezt is hiányosan tettem; hiszen — amit *S.* nem vetett szememre — cikkemben nem neveztem meg olyan zsidó poétákat, mint *Reichard Piroska*, *Lenkei Henrik*, *Szabolcsi Lajos*, *Mezey Sándor*, *Mohácsi Jenő*, *Giszkalay János*, *Csergő Hugó*... Élt bennem a remény, hogy jön még rá egyszer alkalom, mikor majd méltó terjedelemben és elmélyedéssel dolgozhatom fel a magyar-zsidó írók működésének történetét... Erről a tervemről közben lemondtam...

II.

Az elvi zavar, amelyről beszélni szeretnék, a „rossz zsidók” megítélésére vonatkozik. Mint mindjárt kiderül, igen kényes kérdésről van szó; de tisztázása, azt hiszem, minden modern zsidó művészettörténet prolegomenáihhoz tartozik.

Somlyó Zoltán szememre hányja, hogy olyan zsidó költőkkel is foglalkozom, akik elhagyták hitüket. Akinek nincsenek zsidó érzései, arról szerinte nem indokolt megemlékezni egy oly tanulmányban, amelynek a magyar-zsidó költészet a tárgya. Nem tudom, hallott-e róla *Somlyó*, hogy *Spinoza* és *Heine* kilépett a zsidó hitközségből. Hát most szerinte *Spinoza*nak és *Heine*nek nincs helye a zsidó művelődés történetében? *Spinoza* és *Heine* nem zsidó? Aki kitér, annak talán megváltozik ezzel a temperamentuma, a képzelete? A katekizmus módosítani tudja azokat az önmagunk számára is ellenőrizhetetlen imponderabilitásokat, amelyek a művészetben mindennél fontosabbak s a különböző népek és egyéniségek műalkotásait oly vonzóan jellegzetessé teszik? Még szűkkeblűbb és tarthatatlanabb persze az a felfogás, hogy a zsidó művészethez csak zsidó tendenciájú művek tartoznak. Hogyan, *Göthe* eszerint nem német költő, mert nem írt német hazafias verseket s a magyar irodalomhoz csak azoknak a poétáknak van közük, akik téglával verik a mellüket, hogy senki náluk jobban nem szereti a hazát? *Somlyó* ezt az irodalomtörténeti felfogást *Héjjas Ivántól* tanulhatta.

Megmondom, ki tartozik a zsidó irodalomtörténethez: minden zsidó származású író, aki jó író. Minél jobb író, annál inkább. Mert minél jobb író, annál hűbb a maga egyéniségéhez; s így, bár talán akarata ellenére, érzés- és látásmódjának öntudatlan zsidóságához is. Tudom, ebből az ártatlannak látszó tételből paradox és veszedelmes dolgok következnek. Hogy is mondjam? A keresztény középkor vallásos századai alatt a legjobb költők, nemde, vallásos költők voltak; a renaissance korában renaissance-szelleműek; az asszimiláció korában — nos, az asszimiláció korában a zsidóság szellemi erejének zöme és java magán

viselte az asszimiláció bélyegét. Nem szeretném, ha félreértenének; egyfelől cseppet sem helyeslem azt a csúf és őszintétlen asszimilációt, amivé a mendelssohni program a valóságban fajult, másfelől csak szimpátiával tudok azokra a férfiakra gondolni, akik egy a maga multjához hűtlen zsidóság körében hűségesen tovább áldoztak az elhagyott oltárokon. Miután most nem szimpátiánk elosztásáról van szó, el kell ismernünk, hogy a kor legjobb zsidó költői az asszimiláns zsidóság soraiból kerültek ki. (Mondanom sem kell, hogy ez a tétel csak arra a korra érvényes, amelyben az asszimiláció egyedül uralkodik a művelt zsidóság fölött. A zsidó népi öntudat hatalmas ébredése óta vannak kiváló zsidószellemű költők is.) Mint ahogy az elbeszélés terén sem állíthat senkit a szűkebb értelemben vett zsidó irodalom egy *Bródy, Kóbor, Molnár, Heltai, Szomory* mellé.

De a mondottakból az következik, hogy az asszimiláns zsidóság költői, *Ignotus, Heltai, Szilágyi, Gellért, Szép, Füst, Balázs* általában nemcsak jobb költők a felekezeti költőknél, hanem, talán akaratuk ellenére, még zsidóbbak is. Mert egyénibb és eredetibb költők; egyéniségüket és eredetiségüket pedig csak zsidó létük öntudatlan mélyei táplálhatják. Nem volna nehéz kimutatni s exakt filológiai bizonyítékokat találni rá, hogy a verseik tartalmában hangsúlyozottan zsidó poéták formanyelvükben gyakran engedelmesebben követik magyar mintáikat, mint egyes asszimiláns, sőt hitükhagyott zsidó lírikusok... (Somlyó Zoltán most persze azt fogja mondani rólam, hogy propagandát csinálok a hitehagyásnak...)

A magyar-zsidó irodalomtörténetet, amelyről néha ábrándoztam, aligha fogom megírni. De ha valaki megírja s csak azokról fog megemlékezni benne, akiket jó zsidóknak tart, nem pedig mindenkiről, aki zsidó származású és egyben író: akkor párt-, sőt esetleg csak klikk-irodalomtörténetet fog írni. Mert a „jó zsidó“-ságról dönteni: (egyébként szükséges) politika. A politika pedig mindig pártpolitika. Az irodalomtörténet azonban, legalább elvben, az örökkévalóságnak számol el az értékekről, amelyek megőrzésére és lajstromozására vállalkozott.

Tel-Avivi utcaképet.

Patai József: Bezárom a vitát...

Komlós Aladár írásainak csak gondolatindító dinamikája mellett tanuskodhatik a tény, hogy a *Mult és Jövő* hasábjain megjelent cikkei oly gyakran érdekes vitákat idéznek elő. A „Somlyó—Komlós“-pör pedig, amelyben sem a kitűnő lírikus költőnek, sem a kitűnő kritikusnak jóhiszeműségét kétségbevonni nem lehet, ime személyi vonatkozásokon messze túlhaladva, a zsidó irodalom fogalmának meghatározási problémájává nemesült.

A kérdés nem mai keletű. Már a *Mult és Jövő* első évfolyamában a nagy *Bacher Vilmos* megállapítja, hogy a szó sokértelműségénél fogva sok tévedésre ad alkalmat. Mert lehet zsidó a szerző származása vagy a nyelv, amelyen ír, lehet továbbá zsidó a mű tartalma vagy ennek szelleme. Más népnek nemzeti irodalmánál fel sem merülhet ez a kérdés, mert ott megvan a fő ismertetőjel: a nemzeti nyelv. Lenau a német irodalomhoz tartozik, ha magyar származású is és Petőfi magyar költő, ha szláv vér folyt is ereiben. A héber nyelven írt műveknél szintén nem kell zsidó irodalomhoz való tartozást külön igazolni. De a zsidó alkotó erő majdnem két évezred óta a világ minden nyelvén nyilatkozik meg és nemzeti nyelv híján a származás, amint láttuk, nem lehet kizárólagos kritérium.

Goethe hovátartozandósága nem lehetne kérdés akkor sem, ha véletlenül a frankfurti francia megszállás alatt „németajkú francia állampolgár“ lett volna belőle és akkor sem, ha csupa keleti „Diván“-okat ír, sőt akkor sem, ha egész költészetében holmi „németellenes“ tendencia vonulna végig. Aminthogy nem kérdés, hogy zsidó költő-e Csernichovszky, aki héber verseiben hadat üzen a zsidó Istennek és „*Apollo szobra előtt*“ borul le. A héber költők antológiájában szóhoz jut ama kitért orosz zsidó Konstantin Sapiro is, aki gyönyörű héber látomásban énekelte meg Ráchel éjféli könnyhullajtását a Jordán hullámaiba. Sőt nem problematikus Chamisso esete sem, aki tízéves koráig izig-vérig franciának nevelődött a Champagneban és mint ifjú is visszatért régi hazájába. A német irodalomtörténet egészen természetesen a magáénak tekinti s legfőlebb megjegyzi, „obzwar von französischer Abstammung, ist Chamisso ein echter deutscher Dichter.“ Ahol a nemzeti nyelv nagy átfogó abroncsa pántolja össze az irodalmat, ott nem kell a szesz tartalmát vagy minőséget vizsgálni, hogy megállapítsuk, champagnei vagy tokaji-e a tőke eredete. Itt csurgott a mustja, itt erjedt, itt forrt, — ide tartozik.

Hogy a zsidó írókkal szemben szűkkeblűbbek a nemzeti irodalomtörténetek, hogy nem igen olvassuk Chamisso esetéhez hasonlóan zsidó írókkal kapcsolatban: obzwar von jüdischer Abstammung, ist er doch ein echter stb. — az a zsidóság külön tragikum, hogy a nemzetek bármilyen ellenséges

népből szivesebben olvasztanak magukba rétegeket és kulturákat, mint a zsidóból. Ez azonban nem ok arra, hogy a zsidóság magának reklamálja, esetleg tiltakozásuk ellenére is, mindazokat a zsidó származású írókat, akik a különböző nemzeti nyelvek irodalmát értékes művekkel gazdagították és gazdagítják.

S. Lévy párisi tudós (Jewish Quarterly Review) szerint: zsidó irodalomhoz csakis a héber nyelven, vagy legalább héber betűkkel írt művek tartoznak, akár zsidó, akár nem zsidó származású a szerző. Ez a másik véglet, amely más nemzeti nyelvű irodalom képére mintázza az elméletet. *A zsidó nép azonban az egyetlen, amely soknyelvű irodalmat termelt tudatosan, az ókorban görögül, arameusul, a középkorban arabul, latinul, az újkorban Európának minden nyelvén.* És ez az irodalom az idegen nyelvek dacára a zsidóságnak a teljes beolvadástól való megóvását, a zsidó nemzeti öntudat megerősítését segítette elő, tehát kétségtelenül zsidó.

Bacher Vilmos szerint: — „*zsidó irodalom nem más, mint a zsidók irodalma, amennyiben kifejezésre jutnak benne a zsidóság hiveinek, mint ilyeneknek, mint a zsidó közösséghez tartozóknak szellemi törekvései, szellemi irányai.* Senki sem fogja a zsidó irodalom körét oly tágra bővíteni, hogy ennek nagyobb dicsőségére, zsidó írók másnyelvű műveit, ha tartalmuk nem is áll a zsidósággal vonatkozásban, a zsidó irodalomhoz tartozónak tekintse. Susskind von Trimberg, a német Minnesänger említést érdemel ugyan a zsidók történetében, de dalai a német irodalomnak alkotó része. *Egy műnek a zsidó irodalomhoz való tartozására a legfőbb kritérium feltétlenül a szerzőnek a zsidó közösséghez való tartozása és mint ilyen való fellépése.*“

Bacher definíciója azonban nem jelenti azt, hogy az asszimiláció zsidó költőinek művei nem tartoznak a zsidó irodalomhoz. Mert hiszen az asszimiláció is a zsidóságnak egyik szellemi iránya volt. Sőt éppen Kiss Józsefről tartott emlékbeszédemben (I. M. I. T.) mutattam rá, hogy Kiss József első korszakának idején maga a *héber költészet* (Gordon stb.) is át meg át volt itatva az asszimilációs törekvésektől. Már pedig egy héber versnél épúgy nem lehet kétséges a zsidó irodalomhoz tartozás, amint kétségtelenül magyar Adynak minden úgynevezett „magyar-ellenes“ verse, mely éppen a költőnek magyarságával való legsúlyosabb viaskodásából fakadt. Ezért kétségtelenül zsidó Heine, ki kitérése után még többet gyötrődött sorsdöntő zsidóságával, mint azelőtt, amint ezt a nemrég összegyűjtött gazdag költészetű „*Confessio judaica*“-ja oly tragikusan és kidomborítóan igazolja. Spinoza szintén Izrael ama fiai közül való volt, aki mint őse „Istenekkel viaskodott“ és ha nem is győzedelmeskedett, ha a küzdelemben meg is rándult a csipője, a zsidósággal harcolt, a zsidó eszmével világgal vértette fel titáni erejét. De nem tartoz-

nak a zsidó irodalomba azok, akik oportunizmusból vagy óvatosságból vagy közömbösségből *kerülik zsidóságuk lelki területeit*, mint ahogy ezt nálunk a legtöbben teszik. Richard Beer-Hoffmann, Stefan Zweig, Jakob Wassermann, Artur Schnitzler, Max Brod, Franz Werfel, Edmond Fleg és a legujabbak a külföldön a lelki megnyilatkozások és konfliktusok gazdag tárházát aknázzák ki a zsidóságban és ezzel egyéni vonást visznek bele a nemzeti irodalmakba is, amelyeknek részei. Nálunk még nem jött el ennek ideje. Még él a „horror judaicus“, a félelem, hogy még „felekezeti költő“ bélyeget kapnak. Pedig akár így, akár úgy, a „másik felekezet“ feltétlenül zsidónak bélyegzi és mindig kész leeresztelni előttük a védvamos irodalomtörténet kirekesztő sorompóit.

Kiss Józsefben egyedül igazi és maradandó érték föltétlenül a zsidósága. Az a költészete fog élni, amely akár „rossz zsidó“ korából, akár „jó zsidó“ korából való, de táplálta a zsidó lélek örök küzdelme. Ez épp oly kevésbé „politika“, mint Ady „magyar temetője“. Kiss József épp mint „felekezeti költő“ halhatatlan. Minden egyéb vonatkozásban már ma a mulandóságé lett.

A kérdés mélye tehát nem a „jó zsidó“-ban és a „rossz zsidó“-ban rejlik, hanem abban, hogy szabad folyást enged-e a zsidó költő (persze: a jó költő) zsidó lelke hömpölygésének, vagy pedig mesterségesen emelt gáttal maga szűkíti a medrét és divatosra festi a vizeit, hogy elhomályosítsa forrásának eredetét...

19. évf. 1979. január

Irsai István: Címlaptervezet.

Morris Rosenfeld levele Kiss Arnoldhoz

Az irodalomtörténeti érdekességű levelet Herzog Annus küldötte be hozzánk Tabról, azzal a kívánsággal, hogy a jeruzsálemi héber egyetem könyvtárának autografgyűjteményéhez juttassuk el. A levél nagy kerülő úton jutott hozzá Peisner Ignácnak, a *Neues Pester Journal* néhai szerkesztőjének hagyatékából, aki az érdekes írást annak idején lapjában való közlés végett vette át dr. Kiss Arnoldtól. A „jidis” szöveg közlése egy német lapban azonban akkor, úgylátszik, akadályokba ütközött, a megjelenés egyre később és végül teljesen elmaradt. — A jidis nyelv iránt való elfogultság akkoriban általános volt nálunk — mondja dr. Kiss Arnold, aki a levél felszínre kerülése alkalmából visszaidézte előttünk a budapesti Morris Rosenfeld-est viszontagságait. — Zsidó írók és hirlapírók mintegy presztizsüket féltették attól, hogy egy zsidó költő a lenézett jidis nyelven szerepel a nyilvánosság előtt. És nem sejtették, hogy ez a nyelv már bevonult az európai népek irodalmi nyelvei közé, hogy gramatikája, tudományos filológiája, irodalomtörténete és esztétikája van és a jidis poéták alkotásait lefordítják minden művelt nemzet számára. Voltak viszont olyan írók is, akik kifogásolták, hogy „felekezeti” keretben jelenik meg a vendég-költő. Egy napilap irodalmi rovatvezetője szörnyű harciasággal megtámadta az estet. Csak kevesen tudták a kulisszatitkot, hogy a lobbanó harag oka, hogy nem lehetett helyet szorítani egyik hugának, aki mint szavalóművész szerettetett volna ezalkalommal bemutatkozni. Ki tehetett róla, hogy Morris Rosenfeld maga a legkitűnőbb szavalóművész is volt, aki verseit oly hatásosan tudta előadni, mint senki más. Már itt volt Budapesten a költő és egyik rabbi, aki az esten szerephez nem jutott, elhíresztelte, hogy az nem is Morris Rosenfeld, hanem valami kalandor, aki a költő maszkját vette fel. Az egész város kacagott a „köpenicki költő” esetén. Dr. Kiss Arnold azonban személyesen ismerte Morris Rosenfeldet még régebből, mikor együtt töltöttek egy nyarat Karlsbadban. A „személyazonosság” tehát kétségtelenül igazolva volt. És érdekes, hogy még a zsidó sajtó is bizonyos idegenkedéssel fogadta a nagy költőt, akit valahogyan úgy mutatott be pár sorban, mint akinek szorult helyzetében pénzre van szüksége, segítsünk rajta mint szegény emberen, de egyébként semmi közünk a „jidis”-hez. Pedig ekkor már Morris Rosenfeldet mint költő-fejedelmet ünnepelte az amerikai, az angol, a német és a francia sajtó.

A budapesti Morris Rosenfeld-est fényes sikerrel folyt le. A költő levelezése pedig irodalomtörténeti érték lett. Morris Rosenfeld levele dr. Kiss Arnoldhoz feltárja a költő küzdelmeit és szenvedéseit de egyszersmind perspektívát nyit a jidis nyelv fejlődésének megítélésére is.

יְהוָה רִשְׁמֵהוּ שְׂפָרָה לִי אֱלִימָנִי פִּיר דָּאִר אֶה סְאָרִים פִּינִי אִי טוֹרְמָנִי.

Az egyiptomi csapások (egy régi spanyol Hagadából).

A nagyrabecsült dr. Kiss Arnold főrabbinak.

Drága és tisztelt barátom!

Utolsó levelét idejében megkaptam. Nagyon köszönöm a gyors elintézést, mellyel október 14-ikére, Szukoth félünnepére tűzte ki előadásomat. Remélem, hogy budapesti felolvasásom előtt ön fog bevezetőt tartani és hogy még mások is fognak verseimből magyarul vagy németül szavalni és így nekem nem kell majd magamat túlságosan megerőltetnem. Ami ama verseimet illeti, melyeket én fogok felolvasni, úgy hiszem azok oly specifikusan jiddisek, hogy alig lehet lefordítani őket és nem is tennének nagyobb hatást magyarul. Különben be fogok közölni kettőt önnek küldeni, hátha tud velük valamit csinálni.

Betegségemről és gyógyulásomról már annyit írtak Európában, hogy ehhez nem sokat tehetek hozzá. Súlyos bajomnak, mely teljes 3 évre a betegágyba fektetett, két főoka volt. Először is most lépnek föl szerencsétlen ifjúságom minden nehéz és keserű szenvedésének következményei. A korai hánykódás az idegenben, minden pénz és barát nélkül, az emberfeletti munka Anglia és Amerika sötét gőzkamráiban (gyáraiban); az egész napi megfeszített gyári munka és verseim írása egész éjjel; a szükséges ápolás, jó levegő és egészséges táplálék hiánya; asszony és gyermekek eltartásának keserű gondjai, mindezek mélyen beleévedtek csontjaimba. Azután jött a másik súlyos ok, életemnek nagy szerencsétlensége: egyetlen fiam, drága Józsefem halála, aki szegény oly korán, 15 éves korában lehelte ki nemes, tiszta lelkét. Lángész volt, költő és egyéniség. A rákos daganatok egy faja, a sarcoma ölte meg őt. A jobb vállán támadta meg a baj és miután kivágták egész jobb váll-lapockáját, behatolt a betegség a gerincébe. Hosszú, kínos, pokolian kínos, leirhatatlan szenvedéstől, mely csaknem egy évig tartott, váltotta meg a halál.

Ezek voltak az okai paralízisemnek és vak-ságomnak, mely csak most nyolc hónapja javult. De egészen egészséges sohse leszek már. Ideges vagyok és teljes álmatlanságban szenvedek. Mostani fölolvadásaim, az izgalmak, az utazás egyik városból a másikba, mind súlyosan hatnak gyöngé testemre, de Isten tudja, hogy meg kell tennem. Csekélyke tulajdonomat teljesen tönkretette a mostani nehéz krízis Amerikában és most, öreg napjaimra, egészségileg összetörve és összezúzva, kell a megélhetésért küzdenem és megkísérelnem újra gyökeret verni. Mindezekén felül még egy csomó gyűlölm van az amerikai jiddis írók között, akik irigyelnek népszerűségem miatt és megfojtának gyűlöletből és irigységből. Semmiféle eszköz nem elég alacsony és semmiféle alávalóság nem elég alávaló nekik, hogy lépésről-lépésre ártsanak nekem vele. De nem tudnak ellenem semmit sem tenni, nincs semmi befolyásuk, hiszen 30 éves amerikai életem az ország zsidósága előtt olyan, mint egy nyitott könyv. Bár gyűlölöm

semmi módon sem tudnak ártani nekem, mégsem kellemes állandóan felelgetni nekik. Ez röviden minden, amit önnek mondhatok. Néhány nap múlva beküldök önnek két dalt, egyelőre több ujságot nem tudok. Ha érdeklí, közölhetem még önnek, hogy augusztus 31-én Krakóban fogok felolvasni, még azon éjjel elutazok Bukovinába, Csernovitzba a jiddis nyelv konferenciájára. Ott meg fognak jelenni Amerika és Európa legnagyobb jiddis írói. A konferencia szeptember elsejétől harmadikáig fog tartani. A konferencia külön estélyt rendez nekem a nagy német színházban, amelyen az összes kiváló és híres jiddis írók közre fognak működni. A konferencia célja, hogy revidiálja a jiddis nyelv grammatikáját, hogy pénzt teremtsen elő, hasznos, népszerűen tudományos irodalmi művek kiadásához és ezekhez a népet olcsón hozzásegítse és hogy általában vas tényekkel bebizonyítsa, hogy a jiddis egy nyelv, melyen éppúgy lehet költeni, filozófálni, technikai munkákat írni, mint a világ bármely más civilizált nyelvén. Meg akarjuk szüntetni, a 7 millió zsidó által beszélt anyanyelvünkkel szemben táplált előítéleteket. Szeptember 16-áig fogok Galiciában maradni. Ez idő alatt felolvasok Lembergben, Staniszlovban, Kolomeában, Bródiban, Drohobitsban, Tarnopolban, Tarnovban és más városokban, 20-ikán Prágában fogok felolvasni, a legnagyobb cseh költő, prof. Jaroslav Vrehlicky elnöklete alatt. Ezután Bécsbe vagyok meghíva, majd Frankfurtba, Berlinbe és Hamburgba és újévre Amerikában kell lennem.

Nagyrabecsüléssel ön iránt és tisztelt felesége iránt, abban a reményben, hogy mielőbb látjuk egymást, az ön leghálásabb és odaadó hiva
Krakó, 1908 aug. 20. Morris Rosenfeld.

Farkas László:

ŐSZI NAPOK SZOMORU RITMUSA.

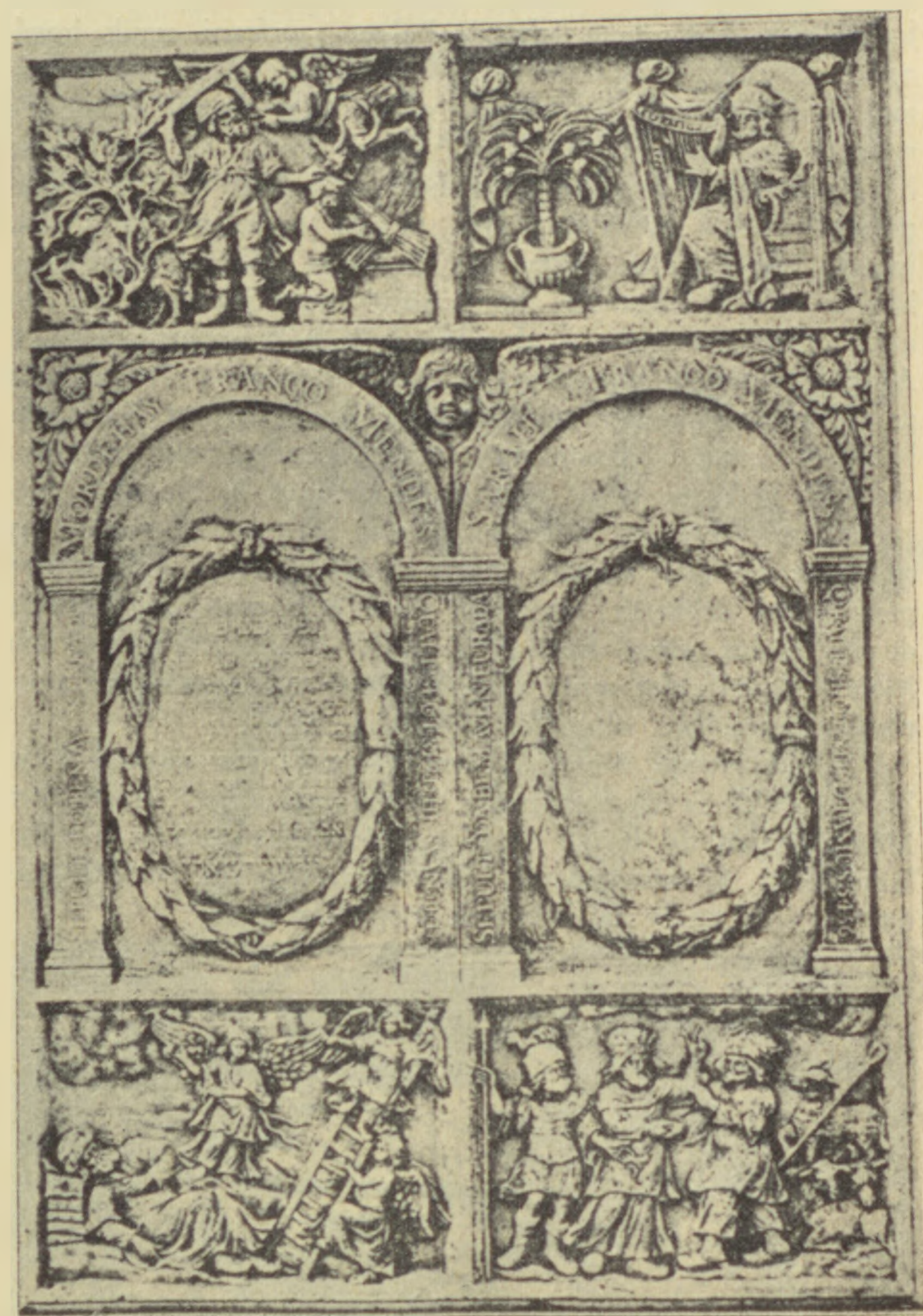
*Már dideregnék a kertek és megfonnyadt fejüket
 hervadásnak ejtik a virágok
 jaj, szép hugom meztelen csontjaihoz most befű a szél
 már ötödik telet fázza át a megázott föld alatt
 s hiába ébrednek majd életre tavasszal a szirmok
 és kedvesem is hiába vinném ki hozzá
 (pedig szép volna, ha négy puha lánykar értem
 ölelné egymást)
 óh, álmok, életem szelid báránycái hiába születnek
 s hiába nyulnak elibém árnyékokkal a házak
 ajtaik elé keresztbefeküdt a gyász
 mert senkinek sem volt még ennyi halottja
 minden muló nap tetemét én fektetem az éjszaka
 fekete koporsójába
 s az én szememben ébrednek a hajnal rózsaszínű
 kis angyalkái
 óh életem, halál, szerelem
 ha sohasem hagyná el a kedves
 és simogatná álmaimat szelid báránycáim gyapján
 a lelkem.*

ÚJ KÖNYVEK

A ZSIDÓK A MŰVÉSZETBEN.

(Karl Schwarz: *Die Juden in der Kunst.* Heine-Bund kiadás, Berlin.)

Valamikor így hangzott a kérdés: Volt-e a zsidónak művészete? És sokan minden komoly kutatás alól fölmentést véltek találni a Bibliának ismert képfaragási tilalmában. Amikor pedig egymásután felszínre kerültek a szentföldi ásatások nyomán az ókori zsidók művészi törekvéseinek dokumentumai, amikor a középkori ghettókból is gyűltek a beszédes tanúk, igazolva, hogy a zsidó lélek a legsötétebb elnyomatás közepette is kereste a művészet sugaras derűjét, amikor újabb időkben a zsidó tehetségek s alkotó zsenik egész hadserege nyomult előre, hogy méltó helyet biztosítson a zsidóságnak a művészetben — a régi kérdés így formálódott át: van-e zsidó művészet? Vajjon nem idegen hatások eredője-e a zsidók alkotása? Mintha a művészet bárhol és bármikor is teljesen autochton, földből szakadt és mindentől független teremtmény lett volna és nem kapcsolódott volna bele kultúrák különböző áramlásaiba, mint a római a görögbe, a görög az egyiptomiba, az egyiptomi a szír-babyloniaiba! Scholsem oly nehéz a határok pontos megvonása, mint a művészet birodalmában, ahol szinte csupa imponderniliákat kell mérlegelni. S bizonyos, hogy a

*Sírko a régi amsterdami temetőben (1688).
 Grabplatte auf dem Portugiesen Friedhof (1688).
 Fönt: Izsák feláldozása, Dávid király.
 Lent: Jákob álma, Ábrahám és Malkicedek.*

zsidóság a diaspora szétszórtságában még kevésbé akart és tudott a környező kultúrák hatása alól szabadulni, mint nemzeti önállóságának idején, amikor versengő világhatalmak viaskodtak folyton ostromolt határai körül. De az is bizonyos, hogy amint a szó és a gondolat művészetében eredetit és maradandót alkotott, a képzőművészet terén sem maradt nyomok nélkül.

Karl Schwarz, akinek nevével sűrűn találkozunk a *Mult és Jövő* hasábjain, nem vitairatot írt a zsidó művészetéről, vagy a zsidókról a művészetben, hanem egyszerű tényleket állapít meg és ad oculos szemléltető képekkel, ókori zsinagógák ornamentikájával, templomi kegyeszerek stílusfejlődésével, régi temetők sírkőreliefjeivel, szent iratok és imakönyvek illusztrációival demonstrálja, hogy a zsidó lélek annyira szomjazott mindig a szép után, hogy ghekkók homályában is kereste a művészetet és belevitte minden szertartásába, életének minden szent és profán megnyilvánulásába.

A képírás vagy képfaragás tilalma nem tartotta vissza a régi amsterdami vagy altonai zsidókat, hogy a sírkövekre reá ne véssenek *bibliai képeket*, sőt *haláltánc-jeleneteket* és persze szimbolikus zsidó alakokat, amit ma, a zsidó művészetnek nem nagy dicsőségére, a neolog temetők-ből is kitiltani igyekeznek. A galíciai és oroszországi nagy gaonok, világhírű talmudkapacitások nem emeltek kifogást az ellen, hogy zsinagógáik falát bibliai freskókkal, a frigyszekrényt faragott képekkel ékesítsék. Megtalálták a módját, hogyan lehet a tilalmakat *magyarázni* és a gyakorlatot *szentesíteni*. Amint ez már a Talmud korában is tradíció volt.

Karl Schwarz felvonultatja az Ujkor zsidó művészeit is napjainkig. Irányok és stílusok gazdag változásában gyönyörködhetünk Oppenheimtől Chagallig. Itt sem kell argumentálni. „Jer és lásd“, szól a szerző a régi zoharbeli szóval. A zsidó mozgékonyan és fogékonyan mindjárt és mindenütt üstökön ragadta az újat és fejlesztette, gyarapította. Uttörője lett a zsidó művész új sílusoknak, új látásoknak. Tehet-e róla? Így alkotta Isten. „És lőn szivemben mint lobogó tűz“, mondotta a próféta. Harc tüzeiben acélosodik a zsidó alkotó erő és kohójából ki kell tisztulnia a zsidó művészetnek is.

Patai József.

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA.

A zsidó irodalomtörténet tüzetes megfigyelője — tanítja Blau professzor — megállapíthatja, hogy a fejlődés folyamán három évszázadonként látott egy-egy új szertartási kodex napvilágot. (Misna, Talmud, Halachosch Gedolosch, Rif, Tur, Sulchan Aruch.) Ma a zsidó népi energia vagy nem akarja, vagy nem tudja erejét kódexírásra felhasználni. Másat, mégis jelentőset és nagyot alkot, különösen olyan tereken, hol meglévő adatok és kutatási eredmények tengeteg mennyiségű halmazának összegyűjtéséről és rendszerbeszedéséről kell gondoskodni. Az eddig napvilágot látott zsidó lexikonok koronájáról, időrendben a legfiatalabbról van ezuttal szó.

A német „Eschkol“ könyvkiadó cég tizenöt kötetre tervezett enciklopédiát ad ki *Encyclopaedia Judaica* címmel. E hozzávetőleges számítás aligha fog megfelelni a végleges eredménynek, a zsidó ismereteket a maguk teljességében, még ha lexikális formában is, aligha lehet 15 folió kötetbe összeszorítani. Hozzávetőleges képet nyújt a vélt terjedelemtől az a körülmény is, hogy a most megjelent első kötet 1216, a második 1232 sűrűn nyomott hasábot tartalmaz, csak az „Akademien“, illetőleg „Apostasie“ címszóig terjedő anyagot, tehát az első, igaz nagy, betűnek nagyobbik felét foglalja csupán magában. A kiadó félénként ter-

vezve egy-egy kötet megjelenését, hét esztendőre teszi az egész mű befejezésének terminusát. Az credeti elgondolásban ez a lexikon német, angol és héber nyelvű kiadásban jelent volna meg — a küldött próbafüzet is német és héber volt — jelen megvalósulásában azonban csak német nyelvű, amely körülmény az egyetemes tudomány szempontjából nem jelent nagy veszteséget, inkább elvi okok tették volna szükségessé a többnyelvű kiadást. A megvalósulás reményéről még ma sem tettek le. Az angol kiadást olvasók tudnak — nagy általánosságban — németül is, a héber szöveg nem lenne pedig minden kutató számára hozzáférhető.

Ami magának az előttünk fekvő — külsejében is fölmelően ható — műnek tartalmát, ujtásait és főleg magyar vonatkozásait illeti, megállapítható: a munkának megbízható, igaz tudományos értéke. Néhány részlet és példa: Az enciklopédia szerkesztőségében Guttman Mihály professzor, a boroszlói rabbiképző tanára, hazánk fia foglal helyet, a talmudi cikkeket írta, illetőleg revideálta. A szerkesztőbizottság főnöke: J. Klatzkin, a jeles vallásbölcész, helyetese pedig J. Elbogen a berlini Hochschule professzora. Az első két kötet munkatárs-listájában a következő magyar-zsidó tudósokat találjuk: Goldberger Izidor, Heller Bernát, Heller Vilmos, boldogult Klein Miksa, Singer Leó, Weisz Miksa, ez a névsor a közeljövőben Blau Lajos, Edelstein Bertalan, Hoffer Ármán, Patai József nevével fog kiegészülni. Az utóbbiaknak kiadott címszók ugyanis az első kötet szójegyzékén kívül esnek. A nem itt élő magyar-zsidó tudósok nagy gárdája a következő nevekkel van képviselve: Marmorstein Artur, a londoni rabbiképző tanára; Duschinsky Károly, London; Klein Sámuel, a jeruzsálemi egyetem tanára; Krausz Sámuel, a wieni rabbiképző tanára. Magyar cikke kevés van az első két kötetnek, ha egyet sem néztünk el, úgy ezek: Abauzsántó, Acsády, Ada, Angyal, Alapy, Alexander, Altófen, Apostag, Ábrány.

A legnagyobb cikk az „Agadische Literatur“ Heller professzor tollából. Az egész agadikus irodalomnak történetét tartalmazza oly teljes összeállításban, milyen eddig — tudunkkal — nem volt feltalálható másutt. Az egyes szakaszok mutatványi résszel végződnek, hol agadikus irodalmunknak való jellegzetességeit, gyöngyszemeit találhatjuk.

Az *Encyclopaedia Judaica* megjelenésének befejeztével a zsidó tudomány új állomáshoz érkezik el. Szorgos kezek hordotta munkásanyag rendszerezve sok vastag főlíásban: ez az *Encyclopaedia Judaica*. Nem az első zsidó lexikon s mégis nagyjelentőségű. Nagyszerű elődje: a sokat használt *Jewish Encyclopaedia* volt angol nyelven. Megjelenése óta közel két évtized telt el, melynek tartalmi jelentőségét csak fokozza a zsidó tudománynak az utóbbi évtizedben megkülönböztetett szeretettel való művelése.

Dr. Friedmann Dénes.

MÁRVÁNYKÖVEK (AVNE SAJIS).

Igy nevezi S. J. Steiger a munkácsi „Nekuda“ nyomdában megjelent filologiai művét, amelyben elsősorban a mai nyelvújítás útmutatásául szolgál értékes adatokkal. Kiemeli, hogy míg más nyelvek arra törekednek, hogy az idegen szavakat nemzetiekkel pótolják, a héber nyelvújítók rengeteg idegen szót honosítanak meg. Ezek helyett a tudós szerző hebraizmusokat ajánl. Majd végig megy a biblia könyvén, sőt a Targumon és Rasin is és valóságos márvány-mozaikot állít össze grammatikai észrevételeiből. Művének negyedik részében szemelvényeket ad a két Talmudból, a Zoharból, amelyeket saját gondolataival egészít ki. Akik a héber nyelvet eredetiben olvassák, szívesen fogják forgatni az új művet, amely megrendelhető a szerzőnél. Címe Sámuel Steiger, Velka Berezna. C. S. R.

F. Fürth Margit:

ÜDVÖZLET A MINDENSÉGHEZ.

*Testvéreim egyetlen Életanyánkban,
életek időben, térben,
virágok, bogárkák, fák és férgek,
üdvözöllek!
Millió forma, arasnyi tudatos élet,
testvéreim, tudtok-e engem?
Atyámfia, felhő s te másik kóborló, szellő,
tudod, hogy vagy?
Fáj-e nektek is, testvéreim, a sok,
amit nevén nevezni sem tudtok,
a messzeségek, amiket soha el nem értek,
a mélységek, amiket megmérni kevés egy élet,
az idők, amiket el nem értek?
Én emlékszem, valaha —
valaha szálltam
szálltam, —
ugy hiszem, dalos madárka voltam
és bebörtönöztek az emberek.
És tudom,
hogy egyszer komor felhő voltam a siró égen
és elküldtettem.*

*Jöttem, — picike pont a végtelenben, —
s lettem fa.
Hatalmas, árnyaslombú fa
és ledöntöttek.
Voltam virág,
mondták: gyönyörű, — gyönyörű
és letörtek.
Buzakalász is voltam egyszer,
hintáztam, táncoltam a szélben
és szétmorzsolódtam egy gépben.*

*De már tudom:
emberek szolgálatára mennyei üdvözlnek
jöttem a földre.
Magnak, ami életet — életet ad.
Bujdosom földben, levegőben,
mélységben, messzeségben, térben, időben,
veletek, testvéreim, bennetek, millió forma,
megujhodom
és örökké élek,
testvéreim, üdvözöllek!*

ארטה כשר
„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege-
és élelmiszerüzletben **kapható.**

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94

A Tisza és a Jordán

— Rózsa Ignác: „Aron öt könyve“ című,
sajtó alatt levő regényéből. —

Mikor a tavasz lehelletére zajlani kezdett a Tisza, szabad időm ott folyt le. Az egymásra torlódó jégtáblák ahogy beléütköztek a híd lábaihoz felállított jégtörőkbe és szétmáltak s megtörve, megalázva, csendesen folytak tovább a híd alatt, órák hosszat elnéztem. Mikor a jég és a hóolvadás megduzzasztotta a szőke Tiszának sárga vizét, mindennap vártuk, mikor önti el az árterületet. A kicsiny Zagyva, amelynek befagyott tetején alig találtunk elég teret, hogy korcsolyázhassunk rajta, most a parti házakat nyaldosta. Aztán ketten együtt hatalmas tengert csináltak. Tengert, amelynek végtelen vizén halászcsonakok evezői csobogtak és amely felett úgy repült a vizi-madarak serege, mint ezer meg ezer apró vitorlás-csonak. Mikor eltakarodott a víz, a gát baloldalán varázsszerűen virultak a veteményeskertek, míg a jobboldali hatalmas kiterjedésű mező, rét maradt, ahol mint a Hortobágyon „Méneseznek nyargaló futása zugott a szélben“. De ott zugtunk mi is, szolnoki diákok, nagyokat kurjongatva a longaméta esélyei között. Ezen a réten láttunk szivárványt teljes ivével szabadon, itt láttunk délibábot, amelyről sokáig azt hittem, hogy a vízáradás visszamaradt nyoma. Itt láttam nőni árvalányhaját én is a nagyréti zsidó fiú, itt léptem rá a királydinnyére a homokban. A szandai gáton szerettem meg a természetet és mikor Petőfit olvastam, az én lelkem, ez az alföldi magyar zsidó lélek is, édes, mély mámorba szédült a magyar költészet örök szépségétől!

Aztán megindult a tutajozás a Tiszán. Nagyréti fiúnak, aki eddig a Cifrakertet félig körülvéő tavat tartotta a legnagyobb víznek, nagy élmény volt a hatalmas fenyőszálakból összerótt tutaj. A tutaj lassú méltósággal jön. Ha nem látnám, hogy mindig jobban távolodik a hídtól, azt hinném, hogy mozdulatlan.

A parton követem tehát lassú lépéssel. Időnként megállva, mert a hórihorgas tót legény teljesen a víz sodrára bizza a talpat s így elmaradna nagyon. Megnézem, hová megy, hol köt ki?

Messziről hallom a gőzfürészek jellegzetes zaját. Oda huzzák hatalmas köteleken a szálfákat. A sáros parton mély barázdát hagy a 20 öles fenyőtörzs. Az imént még Mármaros hegyeiben büszkén égbe tekintve állt; most koronájától megfosztva, díszétől megrabolva, testét keresztül-kasul szegve vágva. A deszkakereskedőtől megveszi az asztalos, koporsót csinál belőle, hogy a teremtés koronáját, az embert, is oda tegye, ahonnan a fenyő és minden teremtetett életeréje árad: az őstalajba.

A tulsó partról hatalmas kiabálás, ostorcsattogás hallik át hozzám. A sűrű fűzzel benőtt parton vontató lovak, talán 4—6 pár, huzzák a gabonás

dereglyét. Víz ellen vontatják. A lovak a nagy erőlködéstől, az árvíztől átázott süppedő parton szügyig merülnek el.

Az emberek alig látszanak, csak nógató kiáltásukat hozza át a víz. Itt meg emberek vontatnak egy kisebb dereglyét. Éppúgy befogják magukat a hámba, mint túlhan a lovakat. Éppúgy nyujtják előre nyakukat, mint minden ígás állat, amely erejét meghaladó terhet huz.

De Szajol felől gőzhajó füstje száll a kék égre. Az első gőzhajó, amelyet láttam.

A vízmenti gyermekek mindezt közönnyel nézik, de nem is látják. Nekem egy egész új világ támadt lelkemben. Képzeletem hajója elszárguldott velem a szőke Tiszán Titelig; onnan a Dunán a Fekete-tengerig és ha a Fekete-tenger akármilyen elzárt is és bármilyen keskeny a Boszporus, tovább repült velem a Földközi-tengerre. Elhaladt Egyiptom mellett, hol őseink rabszolgaságban voltak. Átkeltem a Vörös-tengeren, vándoroltam a pusztában... Kikötöttem Jaffában, a Szentföldön. Végigvonultam a jezeéli völgyön, voltam a Szentvárosban, láttam a Cion hegyét és alattam hömpölygött a Jordán. Aztán ismét ott voltam a Tiszánál és úgy éreztem, hogy az én ott-honom a Tisza tája. Eredetem és végcélom olyan, mint a Tiszaé; én vagyok a legmagyarabb zsidó. A Jordán semmit sem jelent nekem. Nem mult és nem jövő! A Tisza minden! Kihez hasonlítok vajjon és kihez tartozom jobban? Ahhoz a vontató magyarhoz, vagy ahhoz a máramarosi zsidóhoz, aki alkuszik vele a fuvar dolgában. A zsidó beszédét nem élvezem, a magyar beszéde úgy zsong a fülemben, mint ismerős muzsika. Ehhez vonzodom s mégis félek tőle, hogy egyszer úgy magyarosan rámszól: el az útból, te Jordán!

Legmagyarosabb gondolataim folytonosságát ilyen incidensek szakítják meg. A gazdag orthodox zsidó hajótulajdonos és a vontató magyar között a párbeszéd mindig hevesebb lesz. Ugy látszik, nem jön létre az alku.

— Pizskos, bűdös zsidó! Hozzád be nem állok! Azzal a félmeztelen emberpária — szakadozott ing és nadrág minden öltözete — otthagya a selyemkaftános máramarosi zsidót. És a selyemkaftános zsidó, a hajótulajdonos elmosolyodik, lesimítja fekete szakállát, egyet-kettőt sodorint hajtincsén, mellyel a röpke szellő is játszik és már más magyarral alkuszik. Föl sem vette a sértést, meg sem kísérelte a megtorlást! Oh, ez a zsidó sem az ideálom! Ez nem az Alfölddé s nem a jezeéli völgyé; ez a galuth elsatnyított zsidaja, ki a sértés megtorlását Istenre bizza és a jelenben egy bölcs midrásbeli tanulással vigasztalja magát. Fájd a szívem érte és ismét eltávolodom a Tiszától a Jordán mellékére.

Holder József: „Oft singt sich“

című verseskönyve kapható a „Mult és Jövőnél.”
Ára 4 pengő.

TOLLHEGYRŐL

A LESSING ÉS MENDELSSOHN JUBILEUM alkalmával fölleveníti a hamburgi „Isr. Familienblatt“ azt az elszámoló vámcédulát, amelyet Raabe „Hungerpastor“ című drámájában oly kitűnő ironiával használt fel a zsidók akkori helyzetének jellemzésére:

Heute am Januar 178 verzollt und versteuert am Kreuztor:

1. Drei Rinder;
2. Vierzehn Schweine;
3. Zehn Kälber;
4. Ein Jüd, nennt sich Moses Mendelssohn aus Berlin.

Ilyen volt a helyzet még a felvilágosodott Nagy Frigyes idejében is. A zsidónak „fejvám“-ot kellett fizetnie a város kapuján, ha mindjárt akkora feje volt is, mint Mendelssohnak. És a későbbi „Bölcs Náthán“ Lessingje sem mert még akkor tovább menni, mint hogy darabjában így szólnak a „Die Juden“ képviselőjéhez: „Hja, ha minden zsidó ilyen volna...“ Igaz, hogy a zsidó ekkor már így mert válaszolni: „Hja, ha minden keresztény ilyen volna...“

A „fejvám“-ot eltörölték azóta, de a stereotip felkiáltás ma is él még: „Hja, ha minden zsidó ilyen volna...“ És minthogy majdnem minden nem-zsidónak van egy ilyen zsidaja, akihez így szól, vála...z nélkül marad a kérdés: ki tehát az a zsidó, aki nem „ilyen...“

VEGYES HÁZASSÁGOK STATISZTIKÁJA

jelent meg egy német napilapban. És száraz adatok, egyszerű számok jelzik benne a németországi zsidóság lemorzsolódásának útját. Évről-évre csökken a tiszta zsidó házasságok száma és emelkedik a vegyes házasságoké. Ez a folytonos emelkedés pedig főképp az új államforma konszolidálódásával halad párhuzamosan. Mintha a zsidóságnak semmisem ártana jobban, mint a szabad levegő. Hiszen a vegyes házassági statisztika még szomorúbb arányokat mutat északon, Dániában, Svédországban, Norvégiában, ahol a szabadság a legteljesebb.

SZOVJETANTISZEMITIZMUS.

Az egész zsidó világsajtó sokat foglalkozott az utóbbi időben az oroszországi antiszemitizmus kérdésével, amely bizony nem egészen váratlanul jött. Regények és drámák témája lett már a szovjet-antiszemitizmus, amely oly vehemenciával lépett fel, mintha az egész forradalmi rendszer ellenforradalmi reakciója volna. Most már kezd reáésmélni a szovjet is, hogy az „antiszemitizmus“ nem áll meg a zsidónál, hanem folytatódik más területeken is. Mint ahogy ez másutt más helyzetekben is történni szokott. És most jönnek az ítéletek a zsidó társaikat üldöző munkáshuligánok ellen. Kétesztendő, két és félesztendő börtönbüntetés. De közben elharapózott a mérég, amely kikezdte a lomha test egész szervezetét.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

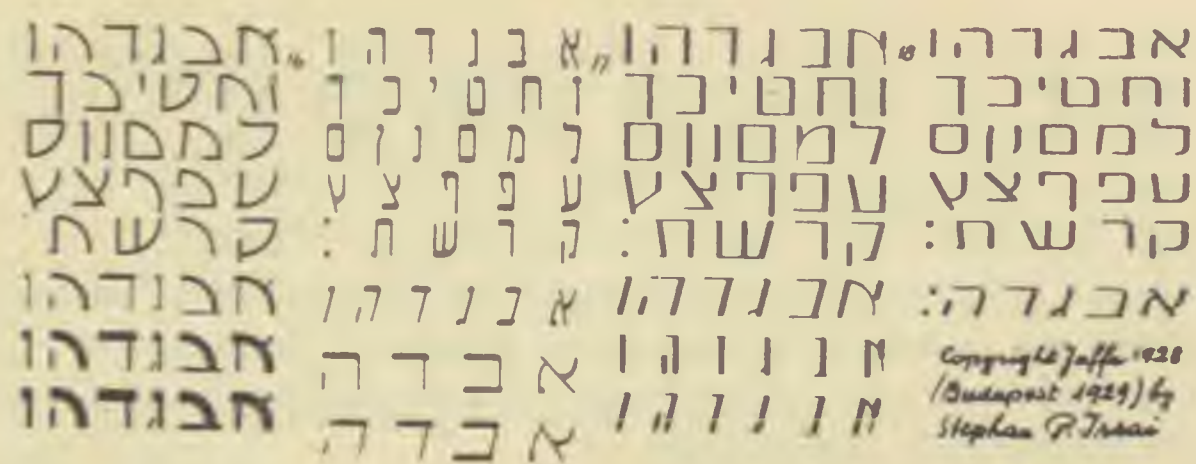
Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

A MODERN HÉBER BETŰRŐL.

A héber betű — úgy ahogy az imakönyvekből ismerjük — csodálatosan rokon vonalvezetésű a század elején (1904—1908) uralkodott, de szerencsére minden utóhatás nélkül kimult „Secessió” termékeivel. Örök kár, hogy a legnagyobb zsidó grafikus, Lilien virágzásának évei éppen ebbe a secessiótól megfertőzött időbe estek. Ő lett volna hivatott a héber írást új köntösbe öltöztetni.

A jeruzsálemi „Bezalel” iparművészeti iskola tanárai, Gur-Arjeh és Raban, valamint a *Mult és Jövő* közönségének régi ismerőse Yedidia (Seelenfreund) régen foglalkoznak evvel a problémával és egy csomó szép betűtipust terveztek. Azonban ott futottak minduntalan zsákutcába, hogy az ismert típus volt a kiinduló pontjuk. Nem mertek, vagy nem tudtak a tradíciókkal megbirkózni.

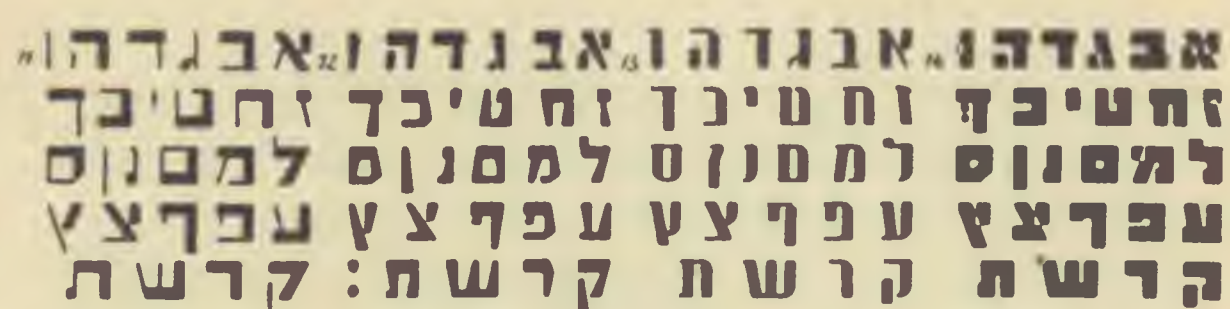
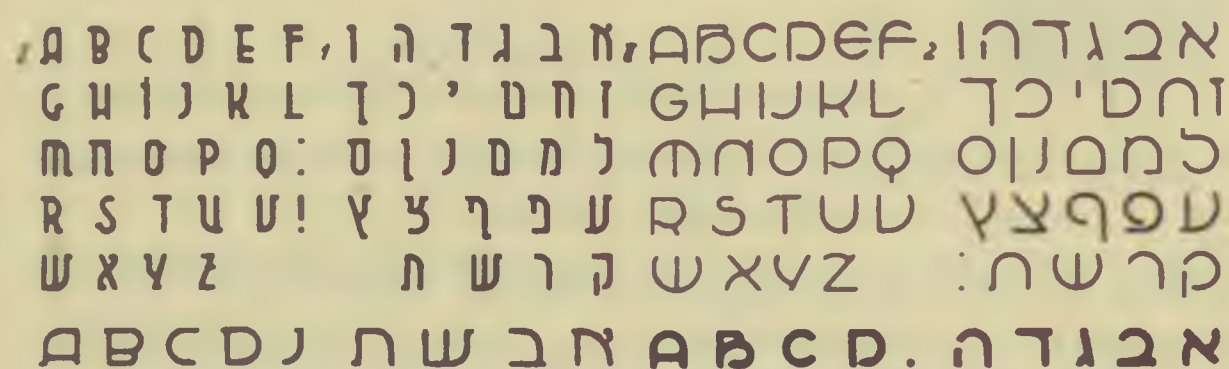
Pedig ennél a feladatnál csak egy megoldás lehetséges: elindulni a Semmiből és mást nem szem előtt tartani, mint a hasonló betűk (ך és כ; ך and כ stb.) karakterkülönbségét. És ha már itt tartunk, meg kellett próbálkozni egy olyan formával, amely kiküszöböli a sokszor előforduló héber-angol nyomtatványokból azt a zavaró képet, amit az egymás mellé rakott héber és latin betű homlok-egyenest ellenkező súlyelosztása szül.

Ha két egymástól távoleső formát össze akarunk hangolni, csak az egyszerűbb lehet az irányadó. A héber betűt le kellett sematizálni a latin betű formájára. (I. I. — 2. II.)

A héber írás egyik karakterisztikus tulajdonsága, hogy kezdőbetűk nem lévén, a sorok egy magasságban futnak, ami meglehetősen sivár képet ad. (Arról nem is beszélve, hogy egyes „modern” típusoknál még az a pár vékony nyulvány — ך, ך, ך — is a betű alá-fölé van hajlítva.) Érezték ezt Thóra-másolóink és úgy adtak lendületet a soroknak, hogy egyes betűket, szavakat megnyújtottak. Bár van is ilyen betűtípus, mégis nehézkes, mert minden a szedő jó, vagy rossz ízlésére van bízva. És ez még mindig messze mögötte marad a latin írás ritmikus mozgásának, amit a t, l, k stb. kimagasló szárai okoznak. Erre vonatkozó kísérlet a 7, 9, 10-es típus és Avigdor Haméiri új lapjának, a „דמחר”-nak rovat-fejlécei mutatják, hogy a héber írás ebben a formájában milyen dinamikusan tud hatni.

Idevonatkozó kísérletezésem negyedfél esztendeje alatt, valahányszor — főleg eleinte — egy-egy újabb plakátomon, ujság-, könyvcímlapomon új betűket alkalmaztam, támadásokban volt részem a tradíciók mellőzése miatt, de azt hiszem, elégtételt vehetem, hogy bár jogtalanul, de úton-útfélen a betűimet használják plakáton, címkén, cégtáblán.

Irsai István.

ZSIDÓ HUMOR

EZ IS „UJ RENDELET”.

A metzi hitközségben szokás volt, hogy mikor új rabbit választottak, elébe tették a hitközség „takonoth”-könyvét, hogy írjon beléje valami új előírást, amely aztán az ő nevéhez szokott fűződni, mint „az új rabbi rendelete”. Mikor a „Saagath Arjé” („Oroszlán ordítása”) nagyhírű szerzőjét választották meg rabbinak és a metziek elébe tették a rendeletek tárá, a nagy gaon beleírta egymásután a tíz parancsolatot. „Ne lopj, Ne paráználkodj, Őrizd meg a szombatot, Tiszteld apádat és anyádat” stb. A metziek csodálkozva néztek reá. „Hiszen ez benne van a Tórában?” Amire a nagy rabbi így szólt hozzájuk:

— Ugy látom, itt Metzbén csak arra helyeznek súlyt a hívek, ami a hitközség könyvébe van beleírva, míg azzal, ami a Tórában van, nem törődnek. Azért gondoltam, helyes lesz beleírni a tízparancsolatot a „hitközségi rendeletek” könyvébe...

A VISSZATÉRT KITÉRTEK

felől intéztek kérdést egyszer a bécsi rabbihoz. Kötelező-e hogy ilyenkor rituális fürdőt vegyenek, mint a prozeliták vagy nem? Mire a rabbi így felelt:

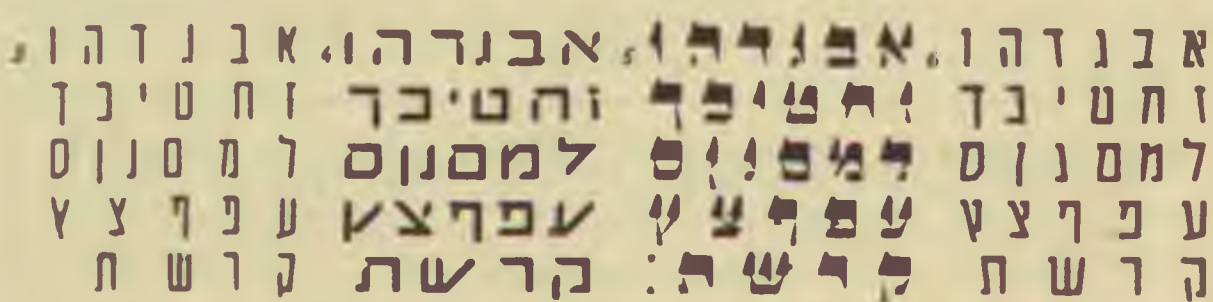
— A Tóra vagy a Talmud szerint nem volna kötelező. Mert a kitért tulajdonképpen nem szűnt meg zsidó lenni. A vilnai gaon szerint azonban kell ilyenkor is a rituális fürdő, mert „gój” korszakában tiltott „tréfi” eledeleket élvezett. De ezt nem lehet itt Bécsben keresztülvinni. Mert akkor kénytelen volnék naponként rituális fürdőbe küldeni a hitközség összes elnökeit, előljáróit, vezetőit és legtöbb tagját...

A HALOTT DICSÉRETE.

Egy kis hitközségben meghalt egy gazdag fukar zsidó, aki sohasem tett jót senkivel. A rabbi nem akart gyászbeszédet tartani, de kénytelen volt az örökösök terrorjának engedni és mégis beszélt. „Sohasem ejtett ki az ajkán profán szót a templomban!” — mondotta nagy pátoosszal. A hívek csodálkoztak, hogy rabbijuk ilyen istentelen embert dicsér. De a rabbi így felelt: „Színigazságot mondtam: az elhunyt ugyanis soha életében nem volt a templomban”.

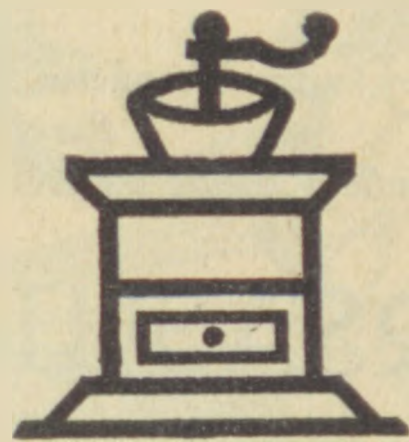
LEGYŐZÖTT EGY KIS LEÁNY.

A rapsici rabbi mesélte: Sohasem győzött le szóharcban senki, csak egyszer egy kis leánygyermek. Egy új kis faluban jártam, Zachovban, tenyéryi hely, pontosan tíz zsidó lakott benne és volt csinos kis templomuk és bekerített szép üres temetőjük. Az utcán találtam egy kis leánygyermeket és megkérdeztem tréfásan: „Vagy vagy! Vagy megmaradnak itt mind a tizen, ahány a templomi minjanhoz szükséges, akkor minek kell a temető? Ha meg meghal valaki a tíz közül, akkor nem lesz minjan, minek kell a templom?” — Mire a kis leánygyermek huncutul felelt: „A temető csak az erre járó idegenek számára kell...”

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGÉNEK ZÁSZLÓBONTÁSA EGERBEN. Eger zsidóságának nagy ünnepe volt az a nagyszabású est, amelyen a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének egri fiókja megalakult. A központ képviselőjében dr. Patai József és Székely Béla jelentek meg, akiket az egri hitközség nagyszerű elnöke, nagyecseri Kánitz Dezső látott vendégül, az igazi magyar vendégszeretetéről híres kastélyában. Az alakuló ünnepség az egri hitközség kultúrházában folyt le, amely zsúfolásig megtelt az egri zsidóság színe-javával. A kultúrház Eger gyönyörű temploma mellett, a városnak egyik legszebb nevezetessége, pompás bibliai képek, a *Mult és Jövő*-ben megjelent illusztrációk művészi kiképzései díszítik a falakat köröskörül, úgy, hogy a legszebb miliőt adja ez a terem zsidó esték rendezéséhez. Az estet nagyecseri Kánitz Dezső elnöki megnyitója vezette be, aki üdvözölte a budapesti vendégeket, majd Biedermann Adolf igazgató ismertette a Palesztina-munka lényegét, amely elől a magyar zsidóság sem zárkózhat el, hisz ez a célkitűzés semmiben sem juthat ellentétbe a hazafias érzéssel. A közönség lelkes tapsai között emelkedett szólásra dr. Patai József. Hangoztatta, hogy nincs itt szó semmiféle politikumról, csak becsületes szolidaritásról a nagy multtal és a legnagyobb zsidó ideállal, mely népünk jövőjének legszentebb záloga. Amikor a zsidóságnál az egész diasporában mindenütt folytonos lemorzsolódást tapasztalunk, kell, hogy legyen egy hely, amely a zsidó kultúrának mintegy menedékhelye, egy hely, ahol a zsidó értékek nincsenek kitéve az asszimiláció devalváló folyamatának. — Székely Béla egy szimbolikus zsidó mesével világította meg a diasporabeli zsidóság viszonyát a palesztinai építő munkához. Majd sorra cáfolta a vádak, mintha a Szentföld új építői nem volnának áthatva a vallás jelentőségétől. Éles logikával szétszedte mindazokat a kifogásokat, amelyeket tendenciózusan a Palesztina-munka ellen terjesztenek. — A nagy tetszéssel fogadott előadások után fölemelkedett a hitközség érdemdús elnöke, nagyecseri Kánitz Dezső és kijelentette, hogy *őszinte való mással tartozik. Amit itt hallott, meglepetés volt számára, még pedig lélekemelő meglepetés és bevallja nyíltan, hogy ő erről a munkáról eddig kellőképpen tájékozva nem volt, sajnálja, hogy a Palesztina-építés céljait némely részről olyan világításba helyezték, mintha itt valamilyen kifogásolható politikáról volna szó, holott a mai est teljesen meggyőzte őt arról, hogy az egyetemes zsidóság legszebb feladatai kerülnek megoldásra és minden egyes zsidónak becsületbeli kötelessége, hogy ebben a munkában részt vegyen. Igaz hálával és szeretettel köszöni dr. Patai József és Székely Béla előadásait és az egri zsidóság nevében ünnepélyes ígéretet tesz arra, hogy Eger zsidósága, amely minden kultúrmunkából kivieszi a részét, meg fogja tenni kötelességét a Palesztina-építőmunka terén is. Felejthetetlen emlék lesz a mai est az egész egri zsidóság számára.* — A termet zsúfolásig megtöltő közönség leírhatatlan lelkesedéssel fogadta a nagy tiszteletben álló elnökének kijelentéseit. Utána dr. Schweiger Lázár, egri főrabbi köszöntötte a Palesztina-építés eszméjének úttörőit, szellemes bibliai és talmudi idézetekkel bizonyította Cion jelentőségét a zsidóság fennmaradása szempontjából. — A nagyszerű est után mindjárt meg is alakult a magyar zsidók Pro Palesztina egri csoportja, amelynek elnöke lett nagyecseri Kánitz Dezső, akit egyszersmind a budapesti központi elnöki tanácsnak is tagjává választottak. Elhatározták, hogy az egri hitközségek, Szentegylet, Nőegylet, Patronageegylet és az összes jelen-

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigoruan rituális előírás szerint

Schreiber Simon,
az egri főtiszt. főrabbi úr felügyelete alatt a

Franck Henrik Fiai Rt.

Iroda :

Budapest, I., Budafoki-út 64.

Levelcim :

Budapest 113. Postafiók 5.

Telefon :

J. 386—13 és J. 386—93.

tőss intézmények, valamint az iskolaszék mindenkori elnöke automatikusan tagjai a Pro Palesztina-bizottságnak, a szentföldi célokra befolyó összegeket a hitközség hivatalosan fogja kezelni és továbbítani, a Keren Kajemeth perselyeit a hitközség és a Nőegylet hivatalosan fogja kiosztani és buzdítani fogják a híveket minél lelkesebb, minél áldozatkészebb templomi adakozásra is.

WINTERBERG GYULA SIRKÖVÉNEK FELAVATÁSA, a Pesti Chevra Kadisa néhai nagynevű elnökének emlékéhez méltó kegyelettel folyt le. Adler Gyula elnök, dr. Fischer Gyula főrabbi, dr. Hajdu Marcel h. elnök és dr. Endrei Henrik igazgató-főtitkár meleg szavakban méltatták Winterberg érdemeit. Az artisztikus síremléket legközelebb bemutatjuk.

A PÉCSI TALMUD-TÓRA EGYLETBEN Lengyel Károly, a *Mult és Jövő* munkatársa, a zsidó lélek kérdéseiről értékes előadást tartott. Egészséges okfejtő filozófiával rajzolta meg a zsidó misztikus irodalmon keresztül a zsidó lélek szellemét és általános emberi vonásait. A kiváló előadásért dr. Wallenstein Zoltán főrabbi mondott köszönetet.

MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE.

ELNÖKI TANÁCS:

Báró Kohner Adolf dr., udvari tanácsos, tb. elnök

Székelly Ferenc, udvari tanácsos, tb. elnök

Baracs Károly, udvari tanácsos, a Szövetség elnöke

Dr. Pfeiffer Ignác, ny. műegy. tanár, a Keren Kajemeth elnöke

Dr. Friedmann Ignác, kormányfőtan., a Keren Hajeszod elnöke

TÁRSASUTAZÁS A SZENTFÖLDRE.

— Dr. Patai József vezetése alatt. —

Mit jelent a Szentföld zsidó embernek, kultúrembernek, fölösleges ma már bővebben kifejteni. A Biblia bölcsőjéhez való elzarándokolás mindig a kiválasztott lelkek leghőbb vágya volt. És ma a zsidó renaissance teljesülő reményének színhelyét látja Palesztinában a művelt világ.

A szentföldi társasutazás, amelyet a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége a *Mult és Jövő* szerkesztőségével együtt gondosan előkészített, május elején fog elindulni Budapestről. Szűkebb körű elit-társaságra van tervezve, hogy az utazás mindvégig megtarthassa intim jellegét. A május hónapot választottuk, amikor az út a tengeren a legszebb, mindig viharmentes s valósággal üdülés. A Lloyd Triestino luxus-hajói alkalmat adnak naponta a tengerben való fürdésre és a Szentföldön is szinte naponta kínálkozik alkalom a Földközi-tengerben, a Jordánban, a Holttengerben, a Genezareth és a Merom-tóban való felfrissülésre. Azonkívül májusban vannak a tiberiási és meroni kabbalista népünnepélyek. Egy „Lag-baomer“ Meronban felejthetetlen emlék. Májusban lesz a telavivi nagy mezőgazdasági és ipari kiállítás. És végül májusban a legszebb a kirándulás a kolóniákra is, amikor javában folyik a mezei munka.

Palesztinában minden tura kényelmes autón történik és így a gyengébbeket sem fárasztja ki.

A programba föl van véve az egész Szentföldnek minden nevezetessége. A bibliai helyek örök költészete és az új élet lélekemelő szépsége egyaránt fog feltárulni Patai József irányításában. Visszafelé a társaság néhány napot Egyiptomnak szentel, amelyről ma is áll a bibliai kép: „mint az Urnak kertje olyan Micrájim földje.“

A részvételi díj Triesttől Triestig, beleértve a II. osztályú gyorsvonatot, II. o. hajójegyet, ellátást a hajón, a Szentföldön és Egyiptomban elsőrangú hotelekben, autó-turákat, belépődíjakat, borraivalókat, összesen 1950 pengő. Akik az egyiptomi útban és a meroni ünnepegekben résztvenni nem óhajtanak, azok már 24-én hazafelé indulhatnak Haifán át Jaffából és május 29-én érkeznek Triestbe. Így a költség összesen 1450 P.

A társasutazásra legkésőbb március elsejéig kell jelentkezni, hogy a hajón a legkényelmesebb fülkéket lehessen lefoglalni. A jelentkezés a *Mult és Jövő* címére küldendő (Budapest, VI., Révay-utca 14.) vagy Lloyd Triestino, Budapest, Thököly-út 2. sz.

A hajójegy érvényessége visszafelé tetszés szerint meghosszabbítható.

Az árak, a rendezés altruisztikus jellegénél fogva, jóval olcsóbbak, mint bármely hasonló külföldi társasutazás árai.

A program főbb pontjai:

MÁJUS 8-ikán, szerdán este 6.30-kor indulás Budapestről.

MÁJUS 9-én, csütörtök reggel 9.40-kor érkezés Triestbe. Elhelyezkedés a hajón. Séta a városban és a kikötőben. Indulás este 8 órakor a Lloyd „Carnaro“ palesztinai szalongozósával.

MÁJUS 10. A tengeren. Péntekesti istentisztelet a hajón.

MÁJUS 11. Szombat a tengeren, végig az olasz part mentén.

MÁJUS 14-ikén este megérkezés Jaffába. Kihajózás reggel.

MÁJUS 15. Jaffa és Tel-Aviv megtekintése. Délután autón Petach-Tikva, Sarona, Napoleon-hegy, hét malom stb.

MÁJUS 16. Autókirándulás a judeai kolóniákra, Rechóboth, Rison Lecijon, Mikve Jisrael. Délután Tel-Aviv.

MÁJUS 17. Autón Kfár Hanóar — Ifjak falván és Kirjáth Anávimon át Jeruzsálembé. Este istentisztelet a Szent falnál.

MÁJUS 18. Szombat Jeruzsálemben. Templomok. Ó-város.

MÁJUS 19. Scopus-hegye, Héber egyetem, Olajfák-hegye, Prófétasírok, Királysírok, Getsemane kertje, Via-Dolorosa.

MÁJUS 20. Autón Ráchel sírja, Salamon tavai, Betlehem, Chebron, a Machpéla barlang (a Patriarchák sírjai). Délután Bezalél, Múzeum chaklai. Mecsetek. Szent sírok.

MÁJUS 21. Autón Jericho, Holttenger, Jordán. Délután Jeruzsálem környéke. Kidronvölgy, Gichon, Gej-Hinom.

MÁJUS 22. Autón Jeruzsálemből az Émekbe, Sichem-Nablus; Samaritanusok szentélye, Ajn-Charod, Gyermekefalva. Erdélyi kolónia, Kfar Gideon, Nazarethen át Tiberiasba.

MÁJUS 23. A Genezareth, Deganja Alef, Kinereth, Népünnepély a csodatevő Rabbi Meir sírján, Hőforrások, Ruthenberg villanyművek a Jordánon. Délután a Chászid kolónián és Nahállal leányfarmon át Haifába.

MÁJUS 24. Haifa megtekintése. Rothschild-malom, Semen és Neser-gyarak. Autón Accoba, a Kisonon át.

MÁJUS 25. Szombat a Karmel-hegyén. Elijáhu-barlang. Istentisztelet a Technikum templomában. Iskolák.

MÁJUS 26. Atlit vára, tengeri sóbánya, Tantura, Zichron Jakov és a szomszédos kolóniák. Caesarea.

MÁJUS 27. Autón Cáfetbe és a galileai kolóniákba. Délután zarándoklás Meronba, este máglyaünnep a kabbalista R. Simon bar Jechai sírján. Hillel és Sammai sírja.

MÁJUS 28. Szabadnap.

MÁJUS 29. Expressvonaton Sáron-völgyén, a Szináj-sivatagon és Szuez-csatornán át Kairóba. Este Kairó kertjei.

MÁJUS 30. Tutenkhamen kincsei, Mecsetek, Memphis, Szakhara, piramisok, szfinkszek, Nilusgát, Sziklatemplom.

MÁJUS 31. Kairói múzeum, Majmonides temploma, mame-luk sírok. Délután utazás Alexandriába. Este behajózás. Péntekesti istentisztelet a Lloyd „Helouan“ express-hajóján.

JUNIUS 1. Szombat a hajón.

JUNIUS 4. Délben megérkezés Triestbe.

JUNIUS 5. Megérkezés Budapestre.

KI VOLT A PROSKUROVI PÓPA? *Krauss* Sámuel professzor mai vezércikkében megemlékezik a proskurovi pópáról, mint legnagyobb keresztény zsidóbarátról, de közelebbi adatokat nem említ. York-Steiner könyve azonban megadja a bővebb felvilágosítást: Mikor Petljura tábornok hordái végigpusztították és lemészárolták az ukrainai zsidó községeket, Proskurovban a pápa előre tiltakozó beszédeként mondott a templomban a vérontás gyalázata ellen. Mikor Petljura katonái bevonultak a községbe, figyelmeztették a pópát, hogy ki ne merjen mozdulni a lakásából, különben életével fog lakolni. A pápa azonban a megkezdett zsidómészárlások hallatára, azonnal kirohant az utcára és a gyilkosok elé állt, saját testével védve az ártatlan áldozatokat. Petljura huligánjai pedig kegyetlenül átszúrták papi palástját és egy pillanat alatt végeztek a hős martírral. Mikor tavaly Párisban tárgyalták Schwarzbard pörét, aki megbosszulta Petljurán a legyilkolt zsidók százazreit, a pápa özvegye maga írta meg a törvényszékhez intézett levélben férjének tragédiáját, Schwarzbard igazolására. „Jeruzsálemben — írja York-Steiner — emléksarnokot fognak emelni a keresztény zsidóbarátok tiszteletére és a becsület eme házában a legragyogóbb fényben fog tündökölni egy név: „a proskurovi pápa“.

„TÖBBEN FELSZÓLALTAK“ . . . Azaz a tanítók fizetése ügyében. Így olvassuk ezt az *Egyenlőség*-ben, amely tanítói fizetések emelése ellen szóló összes argumentumokat közli, csak arról nincs tájékozva, ki szólalt fel a tanítóság érdekében. Bizonyára csak véletlen ez és nem tételezzük fel, hogy azért hallgatta el a nevet, mert a felszólaló a *Múlt és Jövő* szerkesztője, *Patai József* volt. Hiszen a *Múlt és Jövő* nem hallgatja el az *Egyenlőség* szerkesztőjének a nevét még akkor sem, ha véletlenül valaki őt mint poétát említi, amint ép jelen számunkban történik.

Patai József egyébként az oktatási ügyosztály ülésén hivatkozott Rabbi Simon ben Cemach középkori algiri rabbi egyik responzumára, melyben a nagy gaon rendreutasít egy hitközséget, amiért a tanítóság fizetését nem folyósította és emiatt sztrájkra jutott a dolog. „Nem a tanítóság bűnös — írja, — hanem a hitközség, amelynek el kellett volna zálogosítani minden holmiját, még templomának kegyzsereit is, csak hogy a gyermekek tanítóit elláthassa. Mert ez mindennél fontosabb.“ Így gondolkodott Izrael nagyja a középkorban Afrikában és mi történik ma a XX. században Budapesten, állítólag Európában? A kultuszminisztérium küldi egymásután leiratait a pesti hitközséghez, hogy parifikálja a tanárok fizetését az államéval, mert erre kötelezve van, különben megvonja a zsidó gimnáziumoktól a nyilvánossági jogot. Nem volna-e ez a legnagyobb kultúrbotrány?! És hogyan végezze nevelői munkáját az a zsidó tanár, aki, ha kurzus nem volna, egyetemi katedrát töltene be és most évtizedes szolgálat után havi 220 P fizetésének 20 P-vel való törvényes kiegészítéséért elkeseredett harcban kell állania hitközségével? Tiszta fej és nyugodt lélek kell a tanításhoz. A hitközségnek, még ha vele volna is a jog, le kellene szállania a jog trónusáról és a méltányosság székéből kellene mérlegelni a tanítóság helyzetét.

Glücksthal Samu elnök, felsőházi tag, válaszában a tőle megszokott elokvenciával fejtette ki a hitközség álláspontját és ecsetelte a súlyos gazdasági válságot, amelynek a rengeteg adóhátralék a legszomorúbb tükre. „A tanárság ne legyen végre olyan, mint a vásott gyermek, aki folyton anyja szoknyáját ráncigálja, mert nem adhat neki nagyobb darab kenyeret.“

Patai József erre megjegyezte hogy viszont egészen más megítélés alá esik az a gyermek, aki látja, hogy anyja pompás toaletteket készített magának és nagy luxussal rendez-

Dr. Oetker's RECEPTKÖNYV

148 színes képekkel illusztrált receptet tartalmaz

Kérje a fűszerkereskedésben!

Ara 30 fillér.

Ha a fűszeresnél nincs, forduljon közvetlenül hozzánk:
Dr. OETKER A. gyárhoz, Bpest, VIII., Conti-utca 25.

kedik be, csak éppen a gyermekének száraz kenyerét szabja a legszűkebbre . . .

Erre *Glücksthal* Samu utalt arra, hogy a hitközségi építkezési programot és az erre fölvetett millió dolláros kölcsönt a mostani rezsim még az elődeitől kapta örökségül és ezt kénytelenek befejezni a legsúlyosabb viszonyok dacára is. Viszont az iskolaügyet kénytelen lesz leépíteni, mert a hitközség nem bírja.

Patai József erre megjegyezte, hogy szerinte az iskolákat nem leépíteni, hanem fejleszteni kell, mert ez a legeslegelső hitközségi feladat.

Az egész vita, amelyben még *Erdős József* képviselőtestületi tag szólalt fel a fizetésrendezés érdekében, igen magas színvonalon mozgott és látszott *Glücksthal* elnök szemeiből, hogy a „non possumus“ helyett sokkal szívesebben felelt volna azzal az egy meleg szóval: „Megadjuk!“

UNGAR IMRE ZONGORAESTJE FEBRUÁR 12-ÉN. A *Múlt és Jövő* már több ízben méltatta Ungar Imre művészetét, aki világtalan létére oly mélyen tudott behatolni a zene szféráinak világába. Az egész sajtó a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg eddigi koncertjeiről és idei egyetlen hangversenye elé, amely február 12-ikén lesz a Zeneakadémia nagytermében, nagy várakozással tekint a zene kedvelő közönség. Műsorán Scarlotti, Beethoven, Schumann, Chopin, Dohnányi, Debussy, Liszt szerepelnek. Jegyek Rózsavölgyinél kaphatók.

A legnagyobb garancia
tökéletesség
megbízhatóság
fokú megelégedés

Sfernberg
 HANGSZERPALOTA
 VII., RÁKÓCZI-ÚT **60**

Áldozat:
Megterhelés:
Kockázat:
a legkisebb

Zongora Pianino Grammofon
Minden hangszer!

A „MULT ÉS JÖVŐ“ KULTURESTÉLYE, a Rákospalotán építendő Talmud-Tóra tanház alapja javára, a Városháza dísztermében folyt le és erkölcsileg és anyagilag a legfényesebben sikerült. Az estélyt *Duschinsky Mihály*, rákospalotai főrabbi megnyitóbeszéddel vezette be, méltatva a tanház felépítésének jelentőségét és a *Mult és Jövő* készségét, hogy az est egész jóvedelmét a Talmud-Tórának engedte át. A zajos tapssal fogadott megnyitóbeszéd után dr. *Friedmann Dénes*, ujbpesti főrabbi, a zsidóság könyvszeretetről értekezett, kimutatva azt, hogy az emberiség művelődéstörténetében a hellének művészet-szeretete mellett a zsidóság könyvszeretete volt a leghatékonyabb tényező. Nemes szónoki pátozzsal elmondott beszéde a nagyszámmal jelen volt hallgatóságot lelkes tapsra ragadta. Méltán érdemelte ki a hallgatóság elismerését *Tordai Judit* előadóművésznő, aki a teremtéstörténetének bibliai előadásával, *Patai József* verseivel valósággal magával ragadta a közönséget. *Deutsch Rózsi* gyönyörű zongorajátéka után *Abrahamsohn Manó* budapesti főkántor és *Klein Éliás* ujbpesti főkántor operaáriákat, több műdalt és egyházi énekeket adtak elő. A hallgatóság szünni nem akaró zajos tapssal újra és újra szólította őket a pódiumra. A záróbeszédet *Reisz Gábor* a Talmud-Tóra alelnöke mondta el a tőle megszokott közvetlenséggel. A szellemesnél-szellemesebb ötletek, ismételten lelkes tapsra és nagyon sokszor zajos derűtségre ragadták a hallgatóságot. A rendezés sikere legnagyobb részben *Lampel Ignác* és *Reisz Gábor* érdeme. Mindketten különben is oly sokat tettek már a hitközségi élet mélyítése és fejlődése körül, hogy további működésükhöz a legnagyobb reményeket fűzik.

SCHNITZER KLÁRI nagy sikerrel énekelt az Erzsébetvárosi Kaszinóban, ahol különösen azokkal a számokkal aratot tetszést, melyeket a fiatal művésznő maga kísért gitáron. Az utóbbi napokban a Rádióban is többször szerepelt kiváló sikerrel. Schnitzer Klári leánya dr. Schnitzer Salamonnak, az ismertnevű budapesti orvosnak, néhai dr. Schnitzer nagyhirű komáromi főrabbi fiának.

EGY PALESZTINAI, szafeti születésű fiatal ember, a jeruzsálemi tanítóképzőintézet volt tanára, német nyelven héber vagy angol órákat vállal. Címe a kiadóban.

AZ OMIKE KULTURESTÉLYE BÉKÉSCSABÁN. A *Békéscsabai Közlöny* írja: Az OMIKE békéscsabai fiókja január hóban ismét kitűnően sikerült kultúrestélyt rendezett. Ez alkalommal dr. *Patai József*, a *Mult és Jövő* szerkesztője számolt be a szentföldi útjain tett tapasztalatairól és arról az építő munkáról, mely ott folyik. Impresszióit a költő megörökítette a „Feltámadó Szentföld“ című nagy könyvében, amelyről a kritika úgy emlékezik meg, hogy az „egy óda prózában“. Itteni előadásában is a legmelegebb szeretet a Szentföld iránt, a Palesztinában folyó kulturális és az ottani lakosság jövőjét előkészítő sziszifuszi tevékenység iránti csodálat és elismerés érzelve revelálódott, amit feszülve figyelő hallgatóságába is képes volt beszuggerálni. A termet zsufolásig megtöltött közönség hálás ovációval honorálta az előadást, amelyet dr. *Silberfeld Jakab* főrabbi bevezető szavai előztek meg, aki *Patai József* Judá Halévi nyomán mint „*Izrael dalainak hárfáját*“ köszöntötte. A záróbeszédet dr. *Herzog Henrik* mondta. Szárnyas szavakkal méltatta az illusztris előadó irodalmi tevékenységét és a nagy hatást, amelyet az ő szavai a lelkekben gerjesztettek. Nagyon tetszettek a közönségnek *Halász* és *Bárany* szavatai, akik *Patai* verseit adták el, a költő gondolatainak megértő interpretálásával őszinte meleg tapsokkal arattak. Az estélyen Békéscsaba vidékéről is igen sokan jelentek meg.

AZ UJPESTI NÖEGYLET dr. *Kálmán Ödön*né elnökle alatt tartott díszülésén, *Aschner Dávid* vezérigazgató kezdeményezésére, nagy lelkesedéssel csatlakozott a Pro Palesztina akcióhoz és elhatározta, hogy hivatalosan fogja a Keren-Kajemeth-perselyeket kiosztani és kezelni. Az elnöknő kifejtette, hogy a szentföldi építőmunka támogatása a zsidó nőegyletek egyik legszebb feladata. *Katona Gyula*, műszaki főtanácsos, palesztinai élményeiről adott elő, a hallgatóság lelkes tapsaitól kísérve. *Székely Béla* a zsidó nő szentföldi munkaprogramját fejtette ki. A díszgyűlés után kiosztották a nőegylet összes tagjai közt a selyempapírba csomagolt kék-fehér perselyeket.

A BUDAI HITKÖZSÉG JANUÁRI KULTURESTJÉN dr. *Büchler Sándor*, keszthelyi főrabbi, egyetemi m. tanár, értékes adatokat mutatott be a magyar liberalizmus első fejlődési korszakából, amely ma már úgy hat, mint egy rég eltűnt történelmi emlék. Dr. *Kertész Manó*, a tudományos, művészeti és irodalmi osztály elnöke, meleg szeretettel üdvözölte a tudóst, aki valamikor első hittanárja volt. *Zoltán Irén* briliáns művészzel előadott operaáriái után *Patai József* néhány új verset olvasott fel és egy-két szemelvényt a mai palesztinai héber költészetből. Dr. *Kertész Manó* elnök megkapó szavakkal tolmácsolta a budaiak háláját az előadóknak.

A PÉCSI IZR. HITKÖZSÉG ÉS SZENTEGYLET ELNÖKE, dr. *Deutsch Zsigmond* a napokban tért vissza szentföldi útjáról. A *Mult és Jövő* felkérte, hogy impresszióit közölje olvasóinkkal. Dr. *Deutsch* elnök válaszában kijelenti, hogy készséggel fog eleget tenni szerkesztőségünk kívánságának és dr. *Fodor Leó* főorvos, aki utitársa volt, eredeti felvételeit is rendelkezésre bocsátja. „*Most csak azt jegyzem meg — fejezi be levelét dr. Deutsch elnök —, hogy autóval egész Palesztinát bejárva, örült a szívem, hozzáértő gazda és iparos szemmel látni, hogy mit lehet zsidó akarás-, szorgalom-, kitartás- és önmegtagadással produkálni.*“

Hajszálakat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em. (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtökéletesebb), valamint „**Miracle**“ széptérszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. (Prospektus.)

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

DR. RÓTH BÉLA SZERZŐI ESTJE március 1-én 1/9 órakor lesz a Zeneakadémia nagytermében. *Relle Gaby*, *Laurisin Lajos*, dr. *Szedő*, *Sárossy Mihály*, *Kármán Gizi*, *Rozgonyi Ágnes* lesznek a főbb szereplők. *Ady-*, *Patai-*, *Wlassics-*, *Wildgans-dalok*, *hegedű-*, *zongora-kompozíciók* kerülnek előadásra. A Magyar Turista induló (hivatalos) bemutatása is ott fog megtörténni. Valamennyi kompozíciót a kitűnő zeneszerző maga kíséri. — Most jelent meg Róth Béla *Ady* dalának II. füzet: *Góg és Magóg*, *Sóhajtás a hajnalban*, *A Hortobágy poétája*, *Ócska konflisban*, *Meg akarlak tartani*, *Kereszttel hagylak itt...* megzenésítése. Fddigi művei közül kiemelkedik *Patai-dalok* első füzet,

a *Wlassics-dalok*, *Ady-dalok* I. A *Vigadóban* nagy sikerrel mutatták be „*Hypnózis*” című pantomimejét. Róth Béla, aki a zeneszerzésből *Siklós Albert* előtt vizsgázott kitüntetéssel, a könnyebb zene terén is szép sikert aratott operettjeivel, tánc- és jazz-számaival, amelyek közül nem egy „pesti sláger” lett és gramofonfelvételek útján a külföldön is elterjedt.

Itt említjük meg, hogy a *Patai—Róth-dalok* I. füzetét, amelynek bolti ára 3 pengő, a *Múlt és Jövő* előfizetői rendkívüli kedvezményül 1 pengő 20 fillér portó beküldése ellenében kapják. A füzet tartalmazza azokat a dalokat, melyek *Székelyhidy*, *Relle Gabi*, *Sándor Erzsi* műsorán szoktak szerepelni.

A BUDAI CHEVRA KADISA tagavató ünnepén dr. *Kiss Arnold* vezető-főrabbi avatóbeszéde után, a Chevra Kadisa elnöke, dr. *Schwarcz Ernő* megemlékezett arról, hogy egy hasonló Chevra-lakomából indult ki Budán a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének gondolata. „Emlékezzünk csak arra az első Chevra-lakománkra — mondotta — amelyet három évvel ezelőtt tartottunk ugyan ezen a helyen. Milyen egyértelmű elismeréssel regisztrálta akkor, szinte kivétel nélkül, az egész magyar zsidó sajtó ennek a felejthetetlenül szép ünnepélyünknek azt a ki-

magasló eseményét, amikor felállott serleggel kezében a mi, azóta megdicsőült nemes nagy vezérünk: dr. *Mezey Ferenc* és mint a zsidó érdekeknek ez a bátor megvédelmezője, ez a mi apostoli hivatottságú nagy emberünk a megnyitó beszédemben foglalt felhívás hatása alatt lelkesedéssel hangoztatta a Palesztina-munkába való bekapcsolódásunk történelmi szükségességét. „Ma este innen szálljon ki az akarat!” — ezek voltak zárószavai és e szavak nyomán leírhatatlan lelkesedés viharzott végig ezen a termen és én büszkén állítom, hogy ennek a mi első Chevra-lakománknak ebből az izzóan lelkes hangulatából indult el útjára a gondolat, mely utóbb megtestesülést nyert a Pro Palesztina Szövetségben, mely azért alakult, hogy jóvátegye a magyar zsidóság évtizedes mulasztását és lerójjá annak tartozását az egyetemes Izrael eme legszentebb ügyével szemben.” Hatalmas tapsvihar köszöntötte az elnök ünnepi beszédét. Az új tagok nevében dr. *Frank József* ügyvéd köszönte meg az üdvözlést. Beszéltek még dr. *Krieszhaber Adolf* hitközségi elnök, dr. *Mező Ferenc*, az amszterdami irodalmi olimpiász győztese, dr. *Edelstein Bertalan* főrabbi és dr. *Benesowszky Imre* rabbi, akit a budai Izraelita Hitközség képviselőtestülete legutóbbi gyűlésén egyhangulag a most rendszeresített harmadik budai rabbi állásra jelölt.

A ZSIDÓ FIUGIMNÁZIUM elsőnek kísérelte meg, hogy a kötelező iskolai filmek kivül, sorozatot mutasson be növendékeinek a zsidó történelemből. Buda, Pest, Óbuda zsidó multját vonultatta fel érdekes előadás keretében dr. *Fürst Aladár* tanár a Capitol-moziban. Az érdekes és tanulságos előadást és kísérő képeit be kellene mutatni felnőttek számára is.

HYMEN. Dr. *Grosser Jenő*, az Oroszházi Takarékpénztár vezérigazgatója eljegyezte *Fischer Terit* Oroszházán. (Minden külön értesítés helyett.)

Reitzer Vili, *Reitzer Lipót* terménynagykereskedő fia Szeged, eljegyezte *Reich Verát*, *Reich Sándor* ékszerész leányát.

"VERS LE JOUR"

"DANS LA NUIT"

NYÁRI ÉJSZAKÁK BUJA
HARMÓNIAJA...
REGGELI HANGULATOK
HAMVAJÓSSZANGJA
E KÉT WORTH KREÁCIÓ
FORRADALMAT JELENT
A MODERN NŐ KI-
FINOMULT IZLÉSÉBEN.

PARFUMS DE
WORTH

7. RUE DE LA PAIX, PARIS

KIS ÜVEG ÁRA 9 P. KIS ÜVEG ÁRA 8 P.

VEZÉRKÉPVISELET: **KANITZ IVÁN**
IV., GERLÓCZY U. 11.

GYENES ANTAL

vizvezeték, csatornázás
és központi fűtési vállalata

Egylakásos központi melegvízfűtés, berendezés.
Specialista rituális fürdők מקוה berendezésében.

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-UTCA 27.

TELEFON: 9-37.

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG ELŐADÁSAI
Baracs Károly udvari tanácsos elnökle mellett, a Royal-szálló különtermében, szépszámú és előkelő közönség jelenlétében folynak le. Decemberben dr. *Patai* József ismertette a Jewish Agency tárgyában megindult tárgyalások történetét és az alakulóban lévő új szerv jelentőségét. Az előadás után érdekes hozzászólások keretében dr. *Friedmann* Ignác és a Palesztinából visszaérkezett és Budapesten átutazó dr. *Deutsch* Mór, lugosi ügyvéd ismertették a Palesztina-munka legfontosabb feladatait. — Januárban *Baracs* Károly elnöki megnyitójában az immár megalakulóban lévő Jewish Agencyt méltatta, amely a világ zsidóságát egyesíteni fogja a Palesztina-munka jegyében. „Amikor Magyarországon a Pro Palesztinát megalakítottuk — mondotta — ugyanaz a gondolat vezetett bennünket, amely a Jewish Agencyt létrehozta. Mi is azt akartuk, hogy cionista szövetség mellett legyen az országban egy olyan zsidó közösség, amely anélkül, hogy cionista volna, együtt dolgozzon a cionistákkal Palesztina felépítéséért. A mi szövetségünk a legteljesebb harmóniában kíván együttműködni cionista barátainkkal, akik évtizedek óta ennek a munkának szentelik életüket és a legkompetensebbek arra, hogy bennünket a Palesztina-kérdésekről tájékoztassanak.” — Őszinte és lelkes taps követte *Baracs* Károly szavait, majd dr. *Osztern* Lipót tartotta meg érdekes előadását a *Palesztina-mandátumról*. Kimerítő ismertetését adta a háború alatti cionista politikai munkának, amely 1917-ben a Balfour-deklarációhoz vezetett, amely alapja volt az 1920. évi sanremói határozatnak, a Palesztina-mandátum megszületésének. Ismerteti a mandátum egyes pontjait, az angol kormánynak ehhez fűzött indokolását, majd az egyes államok és államférfiak nyilatkozatait és törvényhozásaik határozatait, amelyek mind a palesztinai zsidó nemzeti otthon céljait szolgáló mandátum megerősítését dokumentálják. A szakszerű és mindvégig emelkedett hangú előadást nagy tapssal honorálta az előkelő hallgatóság. Ezután dr. *Kahan* Nison tartott előadást, amelyben a palesztinai utazások fontosságával foglalkozott. Szükségesnek tartja, hogy minél nagyobb propagandát fejtsen ki a Szövetség azirányban, hogy a magyar zsidóság köréből minél többen és minél gyakrabban látogassanak el Palesztinába, hogy ott a helyszínen győződjenek meg arról a csodálatos munkáról, amelyet a zsidóság ősi földünk ujjaépítése körül kifejt és amely munkát a Palesztinában járt legelőbb keresztény államférfiak és egyéb kiváló egyéniségek is a legnagyobb csodálat hangján méltatják. Javaslatára egy szűkebb bizottság alakult, amely a palesztinai társasutazások szervezését és irányítását fogja kézbevenni. — Dr. *Kahan* Nison nagy tetszéssel fogadott előadásához dr. *Katona* Gyula főtanácsos, a budai Izraelita Hitközség elöljárója szólt hozzá, aki *Patai* Józseffel együtt megjárta Palesztinát és a legnagyobb elragadtatással beszélt az ország természeti szépségeiről, amelyek fölveszik a versenyt minden tekintetben a világ összes legszebb üdülőhelyeivel. Ezt megerősítette *Bródy* Sándorné, aki a napokban tért haza Szentföldi kirándulásáról és érdekes képet festett az új Palesztina idealizmusáról. — *Baracs* Károly ezután köszönetet mondva az előadóknak, az ülést bezárta.

HALÁLOZÁS. *Décsi* József, ny. iskolaigazgató, az iskolaszék örökös dísztagja, Nove Zámkyn 86 éves korában elhunyt. A megboldogult városszerte nagy megbecsülésnek és szeretetnek örvendett.

Özv. *Spitzer* *Jakabné*, életének 80-ik évében, január 21-én Somborban hirtelen meghalt. A megboldogult hosszú éveken át volt alelnöknője a nőegyletnek.

A VIVÓ ÉS ATLÉTIKAI CLUB ZÁSZLÓSZENTE-LÉSE január hó 20-án folyt le nagy dísszel a Nemzeti Tornacsarnokban. Dr. *Dési* Géza kormányfőtanácsos, a VAC elnöke mondott hatalmas megnyitó beszédet. *Hevesi* Simon vezető-főrabbi megáldotta a zászlót, *Klein* Elek, a VAC elnöke méltatta a VAC feladatait. Majd a vívás- és tornamutatványok következtek. A záróbeszédet dr. *Hajdu* Marcell hitközségi alelnök a VAC elnöke mondott. Az ünnepélyt nagy társasvacsora követte.

A „REMÉNY” zsidó ifjúsági folyóirat kitűnően sikerült matinét rendezett az OMIKE nagytermében. *Molnár* Ernő dr., aki tizenöt év óta nagy szeretettel és áldozatkészséggel végzi az egyetlen magyar zsidó ifjúsági folyóirat szerkesztését és egyben súlyos nehézségek között kiadását is, a matinén lelkes bevezetővel méltatta a zsidó ifjúság feladatait és vázolta a *Remény* célját e nagy feladatokkal kapcsolatban. Az előadást lelkes tetszéssel fogadták.

A FEBRUÁR 19-IKI ORSZÁGOS KONFERENCIA, amelyet báró *Kohner* Adolf és dr. *Eulenberg* Salamon udv. tanácsos elnökle alatt az Országos Iroda nagy ügybuzgalommal készített elő, fontos tárgysorozatánál fogva széles érdeklődést kelt mindenfelé. A *Múlt és Jövő* természetesen a konferenciának csak kulturális vonatkozásaival fog foglalkozni és méltán hisszük, hogy az annyi esztendő után összeülő országos konferencia nem fog csupán adminisztrációs ügyekben kimerülni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS. A Novisadon (Jugoszlávia) építendő Országos Zsidó Szegény (Aggok) és *Arvaház* Egyesület előkészítő bizottsága ez úton is köszönetét fejezi ki *Klein* Sándor és dr. *Klein* Mátyás, novisadi lakosoknak adományukért, illetve ágyalapítványukért, melyet azon alkalomból adtak, hogy a november hó 8-án házukra lezuhant repülőgép elől szerencsésen megmenekültek.

Orsz. Zsidó Szegény és *Arvaház* Előkészítő Bizottság.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

אנחנו אבננו את ביתנו, אנחנו אבננו את ביתנו,
 וזוהי חטיבתנו, וזוהי חטיבתנו,
 למסונן למסונן, למסונן למסונן,
 עפ"פ עפ"פ, עפ"פ עפ"פ,
 קרשתי, קרשתי, קרשתי, קרשתי,
 אנחנו אבננו את ביתנו, אנחנו אבננו את ביתנו.

Irsai István héber betűrajzai.

ZILZER PIROSKA ZONGORAMŰVÉSZNŐ HANGVERSENYE. Február 13-án lesz a kiváló művésznő nagy hangversenye a Zeneakadémián. A műsoron, melynek fő-érdekessége *Joel Engel három zsidótárgyú kompozíciója*: „Meines Vaters Nigun,” Volksweise, Zock, még XVII-ik századbeli mesterek: Rameau, Locilly, Corelli, Dandrieu, azonkívül Brahms: Változatok egy Händel-téma felett és Debussy, Kadosa, Bartók művei szerepelnek.

PÁLYÁZAT. A Szegedi Zsidó Hitközség pályázatot hirdet *karvezetői és énektanítói állásra.* A kérelemnek a pályázó eddigi működésének ismertetésével *február hó 15-ig* nyújtandók be a hitközséghez: Szeged, Margit-utca 20. A karvezető feladata lesz a zsinagógai énekkar, az önkéntes férfi- és női kar vezetése és betanítása, valamint az iskolai énektanítás ellátása. A pályázóknak orgonán játszani kell tudni. Javadalmazás megegyezés szerint.

A „RATIN”-ról az elismerőlevelek tömege nyilatkozik dicsérően. A többek között ezt írja gróf Csekonics uradalma Enyingről: A „Ratinol” patkányirtó hatásával nagyon meg voltunk elégedve. — Ezt írja herceg Festetich Tasziló tiszttartói hivatala Somogy-Berzence: „Ratinol” patkányirtószert jó sikerrel alkalmaztuk.

A BELVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG MÉRLEGE. Az intézet *félévi osztalékot rendszerezít.* A Belvárosi Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósága a napokban tette közzé a takarékpénztár 1928. évi mérlegét, melyet a február 16-ra összehívott évi rendes közgyűlés elé fog terjeszteni. A mérleg 1,941.720.66 P tiszta nyereséggel zárul az előző évi 969.459.47 P-vel szemben, aminek alapján az igazgatóság részvényenként 6 pengő (12%) osztalék fizetését hozza javaslatba az előző 5.50 P-vel szemben (11%). A nagyobb nyereségben már kifejezésre jut a múlt évben keresztülvitt alaptőkeemelés 6 millió pengőről 12 millió pengőre. Az elért nyereség annál kielégítőbbnek tekinthető, mivel a fölemelt alaptőke csak az üzletév második felétől kezdve állott a takarékpénztár rendelkezésére.

HÁZASSÁG. Traubkatz Izidor gyógyszerész, Huszt és Guttmann Stefike Gálszécs, házasságot kötöttek.

Alapítva: 1847.

SCHUNDA

m kir. udvari szállító stb.

Budapest, IV., Magyar utca 18, Gróf Károlyi-utca 5.

Mindennemű hangszerek, továbbá zongorák, pianinók és harmóniumok, gramofonok és lemezek.

Részletfizetés mellett is.

Cegető legjobbat, legjutányosabb áron.

EGY HAT ÉVES KISFIU SZIJUMA. Érdekes, nem mindennapi gyermekünnep színhelye volt dr. Tomaschoff Baruch pozsonyi ügyvéd és felesége, Redlinger Szidónia háza, ahol a házinyelv az egész vonalon *héber*. Apa, anya, gyermekek, a nevelőnő héberül beszél; sőt még a református magyar szobalány is, néhány év során, a gyermekektől elég szépen megtanulta a héber nyelvet. A hat éves kis *Amnon* — más mint ez a héber neve nincs is — már befejezte Mózes könyvét és ennek örömeire meghívta iskolatársait és kitűnő kis héber előadást tartott nekik, majd ó- és új-héber énekek víg dallama csendült fel. Az ünnepségről úgy a kicsinyek, mint a jelenvolt felnőttek, egy kedves zsidó élménnyel gazdagodva távoztak.

A PESTI CHEVRA KADISA VÁLASZTÓ-BIZOTTSÁGA

Budapest, VI., Laudon-utca 3.

Hirdetmény.

A Pesti Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet választóbizottsága közhirrre teszi, hogy a választóképes tagok névjegyzéke a Chevra Kadisa titkári hivatalában (Budapest VI., Laudon-utca 3.) d. e. 8—2-ig és d. u. 4—7-ig betekinthező. A névjegyzékbe való felvétel vagy pedig az abból való kimaradás miatt f. évi február hó 3-ig felszólamlásnak van helye a választóbizottsághoz. (VI., Laudon-utca 3.)

A választások határideje a lapokban külön fog közzétettni.

Kelt Budapesten, a Pesti Chevra Kadisa választóbizottságának 1929. évi január hó 27-én tartott üléséből.

Wertheimer Adolf, a vál.-biz. elnöke.

Dr. Eulenberg Salamon,
a vál.-biz. alelnöke.

Gaiduscheck Marcell,
a vál.-biz. alelnöke.

Munk Gábor, bizottsági jegyző.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek.

Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelegység, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehéreneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok.

Kötött áruk nagy választékban

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 359—61.

מצבה

PFEIFER ÉS HERZKY

KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA UCCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

PATKÁNY, EGÉR, mezeiegerirtó, RATINOL
Biztos hatású irtószer. Gyökeresen irt. Más állatra, emberre ártalmatlan. Prospektus ingyen! Ratinol Laboratórium Budapest VII. Murányi-u. 38. Romániában beszerezhető: Ratinol Képviselet Arad Str. Grigorie Alexandrescu 47.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

R. M. H. A versből mély zsidó érzés árad, de baj, hogy „kommentár” kell hozzá. És azt talán mégsem lehet mondani még versben sem, hogy a zsidóság „hulla-faj”, aztán a „kommentár”-ban magyarázni, hogy azaz: „lemészárolt, legyilkolt hullákban bővelkedő faj”. Mert ehhez ismét „magyarázat” kell. Hiszen a hullát már nem lehet legyilkolni. Ha csak nem úgy fogja fel, mint az a rabbi, aki a gyászbeszéd megkezdése előtt megkérdezte a mellette álló özvegyet: „Kegyed a hulla felesége?”

A „Hunfalva” című distochonok kedvesek.

E. B., *Novisad*. Az ilyen régi metszetek dátuma vagy helyi vonatkozása nem mindig pontos és bizony megtörténhetik, hogy egészen más esemény sugallta, mint ahogy az a köztudatban él. A „bazini zsidóégetés” metszete Schedel: Weltchronik szerint 1493-ból való és Wohlgemuth fametsző műve. Lehet, hogy a bazini égetés alkalmából csak felfrissítették és forgalomba hozták mint aktualitást névtelenül.

Többeknek. A Talmud teljes szövege és német fordítása (Goldschmidt) népszerű kiadásban is megjelent 12 kötetben, összesen körülbelül 10.000 oldalon. Ára kötetenként 14 Márka.

אדמה **FALATOZÓMAT** כשר

megnagyobbítottam.

melyben forró virstli, felvágottak, hideg és meleg sülték minden időben kaphatók!

Kitűnő házikoszt házhoz is szállítva!

Alkalmi ünnepélyek rendezését vállalom.

UNGAR B., V., LIPÓT-KÖRUT 4.

Telefon: Aut. 288—31.

Templomi himzések

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856—32.

Sirkövek

Írókészletek

Kapcsolótáblák

SCHIFFBLATT MÓR

BUDAPEST, VI., CSENGERY-U 41.

Telefon: Lipót 978—46.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai

magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424—47.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

7260 Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

TELEFON: AUT. 515—81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

Fürdőszoba- és vízvezetékberendezéseket,
épület- és bádógosmunkákat készít

WIESEL ADOLF

Budapest, VI., Vilmos-császár út 47. sz.

Telefon: Aut. 291—20.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon: Aut. 246—74

Zongorát legolcsóbban

REMÉNYI

VI. Király-utca 58

Perzsaszőnyeget, antik bútort

VESZ, ELAD

ANTIKA RT. T.

(STERNBERG Z. J.)

Telefon: J. 403—68.

VII., Dob-utca 31.

SIRKÖVEK

TELEFON:

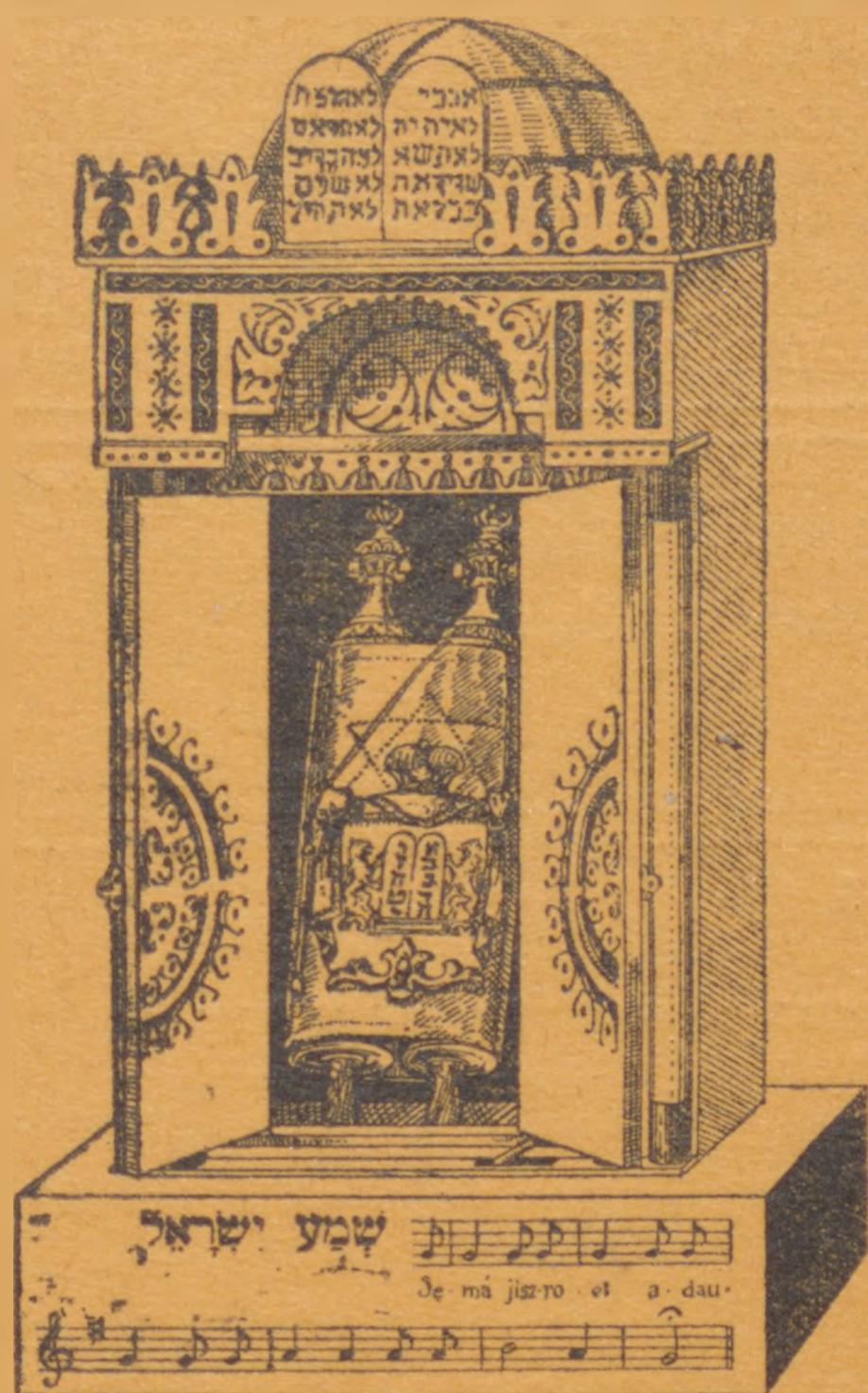
J 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

A Tóra, mely tartalmazza Mózes 5 könyvét, gyönyörű szép olvasható írással, teljesen tiszta ezüst felszereléssel, zenélő, fehér tóranekrényel, mint az ábra mutatja, 25 cm. magasságban

Ára: 120.— pengő.

Minden zsidó család részére a legszebb vitrin-dísz és bármely alkalomra legalkalmasabb ajándék. Kapható:

STERNBERG ÁBRAHÁM-nál

Budapest, V., Bálvány-utca 23.

SKREK

szalámi

a hozzáértők csemegéje.

A név garantálja a minőséget.

Kérje kifejezetten minden jobb csemegeüzletben.

GYÁRTJA:

Skrek Lipót

orth. כשר

szalámi- és kolbászaru különlegességek gyára

VII., Dob-utca 27.

VII., Király-utca 7.

VI., Nagymező-u. 33

Miskolc, Széchenyi-utca 56.

SIRKÖVEK BUDÁN,

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás

Szombaton és ünnepnapon zárva.

Bundacipő 24.80

elsőrendű meleg bélés — dús prémezés

Autócipő, sétacipő

és egyéb szőrmés cipő

legfinomabb kivitelben

külön tervek és modellek szerint

külön-
leges-
ségek

GULIWER CIPŐHAZ, RÁKÓCZI-ÚT 1.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

EZÜST

disztribútor,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:

Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.

PODMANICZKY-UTCA 6

מסרים מליחים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18—20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,

Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

L'AMOUR

Eredeti francia kölnivizek,
minden illatban, mely kiválik
az összes kölnivizeknél.

Egy liter ára bármely illatban 20.— P

Főraktár:

GÁSPÁR TESTVÉREK

DROGÉRIA

Budapest, VII., Erzsébet-körút 42. sz.

REMÉNY

zsidó ifjúsági folyóirat

Szerkesztő: Dr. Molnár Ernő

XV. évfolyam

Előfizetési díj félévre 4 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST, IV., MAGYAR-UTCA 3.

Zsidó ifjúsági regények, elbeszélések, szavalóversek,
szindarabok, sakk, rejtély, cserkészlet stb.

Komáromi Harisnyaház

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám.

UJDONSÁGAINK

Selyem- és flórharisnyák, zoknik, divat-
keztük, kombinék.

Pulloverek és Jäger-alsóruhák.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnapon zárva.

Weisz Mór Budapest, VII., Dob-utca 22

Következő gyártmányok kaphatók. Albert- és Consum-keksz,
teasütemény, pliskóta, kétszersült ☉ Telefon József 423—65.

ארמון כשר

תחת השטח בית דין צדק וקדש יראים
בדאפעסט.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay utca 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára